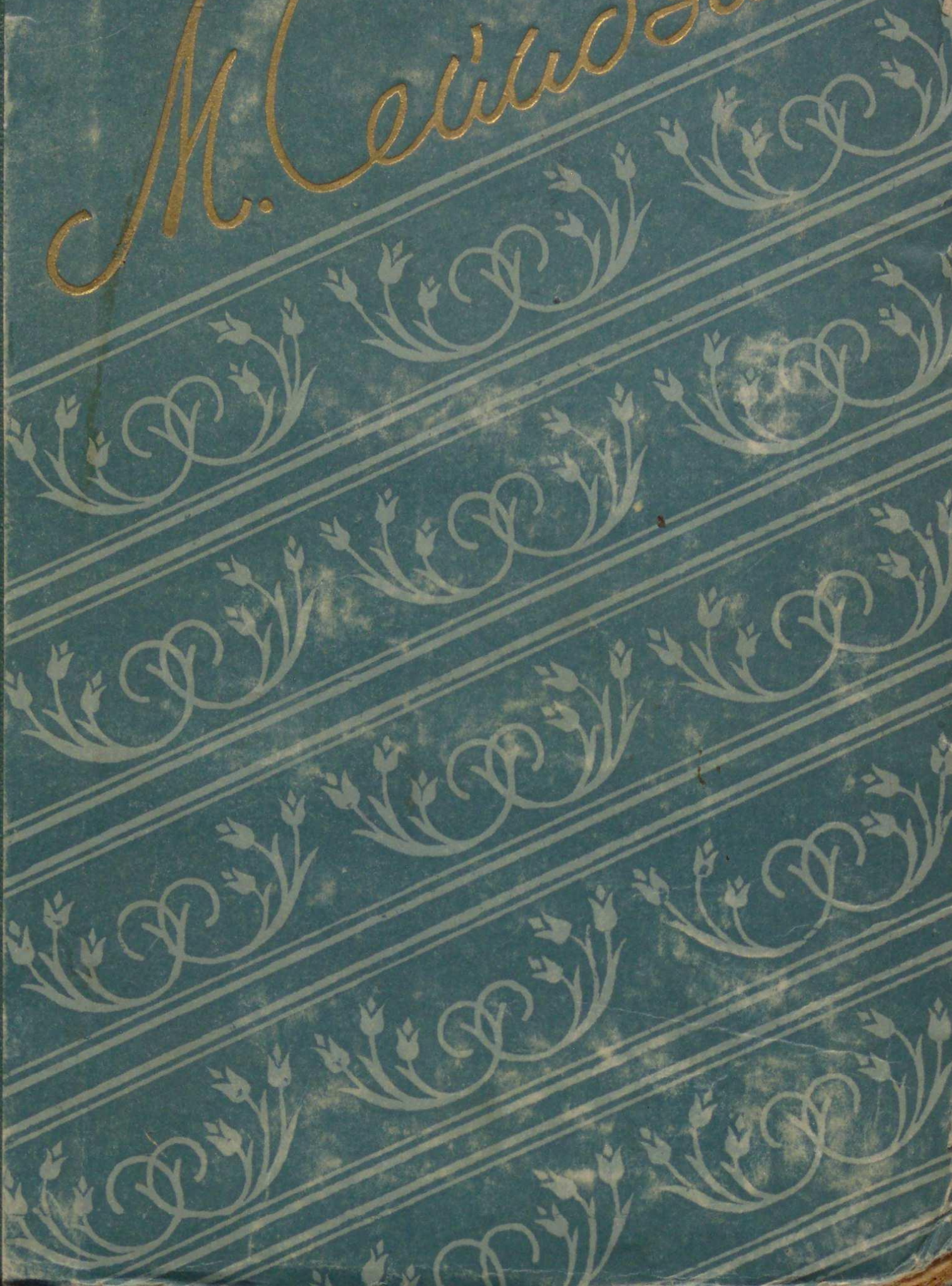

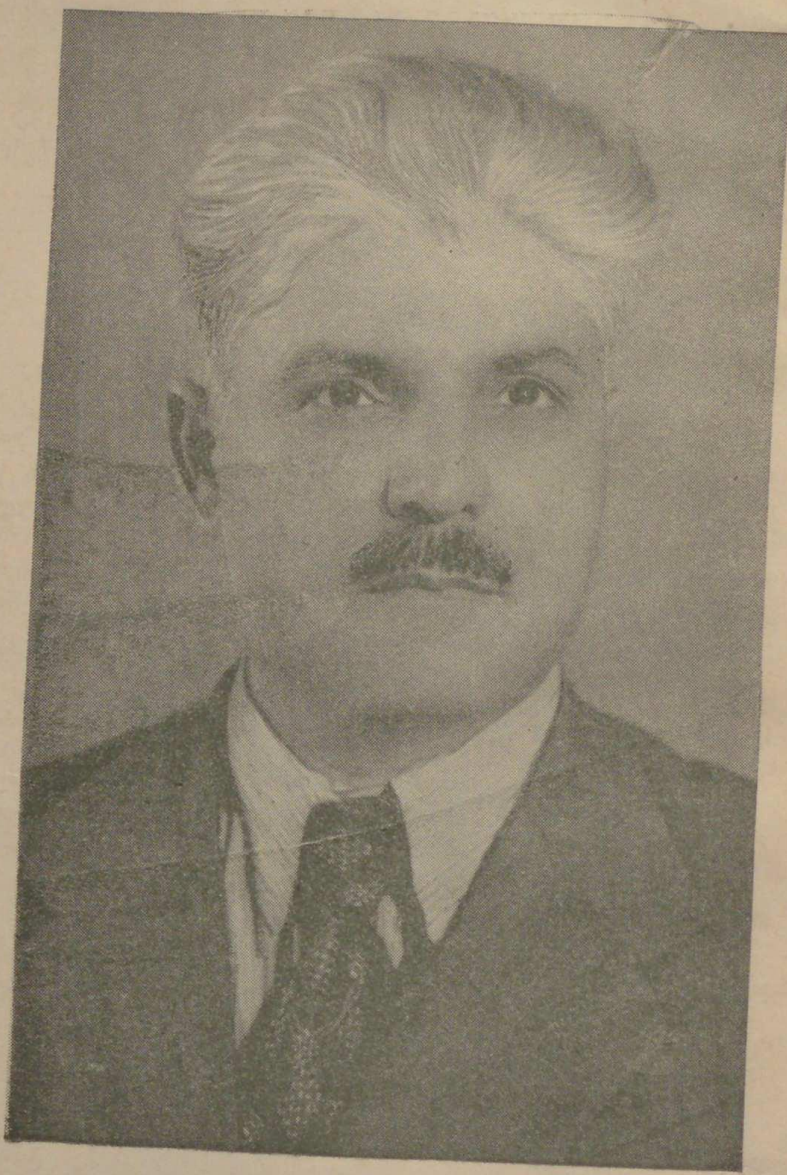
М. Селинзаво

84(5Azr)

C 30

М. СЕЙИДЗАДЭ

СЕЧИЛМИШ ЭСЭРЛƏРИ

МƏСБУРІ НҮСХƏ

№ _____

F. Köçərli adına
Respublika Uşaq
KİTABXANASI

INV. № 87013

Tənzim rəhbərliyi
UŞAQ KİTABXANASI

АЗƏРБАЙЧАН ДӨВЛƏТ НƏШРІЯТЫ

1957

4end 2015

26601

ШЕИРЛӘР

Мехти Гасан оглы Сеид-заде

ИЗБРАННОЕ

(на азербайджанском языке)

3900

РУБАИЛӘР

Севәр мәнәббәтлә чаһан Ленини,
Хатырлар даима дөвран Ленини.
Садә инсанлардан сорушсан, дейәр:
Гәлбимдә көрүрәм һәр ан Ленини!

Элләрин вугары партиямыздыр!
Дилләрин шугары партиямыздыр!
Сулһүн, коммунизмин, ени дунянын
Шанлы байрагдары партиямыздыр!

Мәнә һәят верән юрдум, элимдир,
Вәтән чандан ширин бир севкилимдир.
Өлмәз Физулини, бөйүк Сабири
Етирән вәтәним, ана дилимдир!

Ашигин севкиси, севдасы хошдур,
Өмүр бир китабдыр, мә'насы хошдур!
Бир байраг алтында сәадәт гуран
Бизим бу гардашлыг дунясы хошдур!

Дөшүнә күл тахыб көзәл яз кәлир,
Күнләр бир-бириндән даһа саз кәлир,
Бизим бу севимли вәтәнимиздә
А достлар, бир өмүр мәнә аз кәлир!

Көнчлик тэк көзэлсэн баһар, ай баһар!
Сирдашын олмушдур чичекләр, гушлар...
Чағлаян булаглар, әсэн күләкләр
Фүсүнкар һүсүнә олуб нәғмәкар.

Бир дилбәр көзәлин назлы бахышы
Баһара дөндәрәр йүз гарлы гышы,
Севәнләр чох заман күсүлү галмаз,
Тез кечиб кедәндир баһар яғышы.

Бәнөвшә, шаирләр чох языб сәндән,
Әскик олма бизим бағдан, чәмәндән!
Яхая гонанда аз олур өмрүн,
Сәни өз колундан айырмарам мән!

Заман кечә-күндүз ахан бир судур,
Инсаны яшадан бөйүк арзудур.
Зәһмәтсиз бир диләк етишмәз баша,
Сөзүн һәгигәти, дүзү бах, будур!

Мин тәбиәт сирри бир һүнәрдәдир,
Мин дашын дәйәри бир көһәрдәдир,
Торпагдан алыныр бүтүн не'мәтләр,
Ән бөйүк ағачын көкү ердәдир!

Гончадан зәрифдир додағын сәнин,
Шәфәгдән рәнк алыр янағын сәнин,
Севкилим, лүтф әлә, көзүм үстә кәз,
Горхма, яраланмаз аяғын сәнин!

Кечди севкисилә айларым, илим,
Дуймады гәлбими назлы севкилим.
Әшгими кизләтсәм гөвр әдәр үрәк,
Ачсам аловланар, од тутар дилим.

Достлугдур дүнянын ширин не'мәти,
Үрәк достларынын йохдур гиймәти.
Арханда яхшы дост дурар дағ кими,
Сарсытмаз достлуғу ара сөһбәти!

Итирдийин күнләр өмүрдән кедәр,
Чалыш зәһмәтиндән бар көрсүн әлләр!
Дүняя икинчи дөфә кәлмәзсән,
Чалыш, бирчә анын кетмәсин һәдәр!

Шаирә илһам тәк һәмдәм тапылмаз,
Илһам бир пәридик, һәр дәм тапылмаз,
Тәбин далғаланыб илһам кәләндә
Ишин тәрслийиндән гәләм тапылмаз!

Бир сүмүк азары тутур тәнбәли,
Иш-күч заманында титрәйир әли,
Бир тәһәр башыны сахлайыр анчаг
Һәр кәс нә әмр әтсә сөйләйир, «бәли!»

Һәр сәрчә өзүнү бир тәрлан саныр,
Һәр пишик өзүнү бир аслан саныр,
Һәр сөз гурашдыран дейир шаирәм,
Бир дамла тәбини бир үмман саныр!

Әй ягут додаглы мәнпарә дилбәр,
Дүшмәнин зүлмүндән аварә дилбәр,
Гоймаз яд әлиндә сәни севкилин,
Енә говушарсан дилдарә, дилбәр.

Бу ил чәмәнләрдә битән һәр лалә,
Төкүлән ганлары салыр хәлә...
Әй вәтән өвлады мәрдликлә чарпыш
Батмасын вәтәнин дәрә, мөлалә!

Учадыр Гафгазын әйилмәз башы,
Сарсылмаз галадыр торпағы, дашы.
О, тарих боюнча амансыз олмуш
Мәнәм-мәнәм дейән дүшмәнә гаршы.

Милйон көнүлләрдә бирчә диләк вар:
Ганичән дүшмәнләр олсун тари-мар.
Вәтән көйләриндә олмасын булут,
Күлсүн өлкәмиздә даима баһар.

Сәндән айры олсам белә мән, әй яр,
Көнлүмдә, көзүмдә хәялын яшар!
Синәми вәтәнчин әдәрәм сүпәр,
Дүшмәнин әлиндә олмаясан хар.

Өвлад мәнәббәти ширин олса да
Намусдан йүксәк шей йохдур дүняда.
Вәтән яғыларын олса тапдағы
Өвлад да, намус да соврулар бада.

Полад үрәйиндә кин, гәзәб долу,
Галхды ат белинә Гафгазын оғлу.
Этди синәсини вәтәнчин сүпәр,
Кәсилди ганичән дүшмәнин йолу.

Гочаман Гафгазын мәғрур өвлады
Көрүб чох чәллады, чох азғын яды.
Вәтәнин йолунда кечиб чанындан
Чарпышыб, газаныб гәһрәман ады.

Көһнәдир, гәдимдир көрдүйүн чаһан,
Чох чаһанкирләри мәнв әдиб заман,
Бу күн торпаглары гана дөндәрән
Сабаһ ер алтында олачаг пүнһан.

Мән шейда бүлбүләм, мәфтунам күлә.
Күлшән мәскән олар шейда бүлбүлә.
Вәтән торпағында галачаг даим
Вүчудум дәнсә дә бир овуч күлә.

Алчаглар һәяты әйләйиб зәһәр,
Харабазар олуб бир чох өлкәләр,
Сәнин гүдрәтинлә, әй Гызыл Орду!
Кечәр бу гаранлыг, ачылар сәһәр.

Дүнән сөйләйирди мәғрур бир гоча:
Дүняда шөһрәт вар, шәрәф вар бунча,
Вәтәнин йолунда чарпышыб өлмәк
Мәнчә һәр шөһрәтдән, шәрәфдән уча!

Нәсибин олса да айрылыг, ана!
Дөнмәсин гәлбиндә дәрдин үммана.
Оғлун азадлыгчын чарпышды, өлдү,
Гоймады хор бахсын яғылар сана.

Һәгигәт биздәдир, әдаләт биздә,
Ядлар һаким олмаз вәтәнимиздә,
Мәрдликлә чарпышыб гәсбкарлары
Гыraryг һавада, ердә, дәниздә!

Икидлик дохсандыр, йүзү сәндәдир,
Сөзүн һәгигәти, дүзү сәндәдир,
Чарпыш гәләбәйчин, әй гызыл әскәр!
Чүнки бу дүнянын көзү сәндәдир.

Әй Вәтән, һәр далған бир атәшзардыр,
Һәр дәрән дүшмәнә дәрин мәзардыр.
Дүняда азадлыг тимсалысан сән,
Одур енилмәйән гүдрәтин вардыр.

Мән шейда бүлбүләм, севкилимдир күл!
Ипәк телләринә бағлыдыр көнүл.
Гоймарам куйүнә намәрд дүшмәни,
Яндырыб яғыны әйләйәрәм күл!

Әй Вәтән, сәниндир ше'рим, сән'әтим,
Сәниндир варлыгым, бүтүн гүдрәтим,
Сәнин торпағындан яранмышам мән,
Йолунда өлсәм дә галар шөһрәтим!

Һәятын сиррини анлаян инсан,
Санар азадлыгчын өлүмү асан.
Варлыг аләминдән силинәр адын
Әкәр бу дүняда яда гул олсан!

1942 — 1957.

ШАНЛЫ ПАРТИЯМЫЗ

Коммунист партиямыз бир үммана бэнзэйир,
Дуһасы күнэш кими бу дүняны бэзэйир.
Коммунист партиямыз синфимизин бейнидир,
Онун фикри һәр заман кур сулар тэк енидир.
Биз онун гүдрәтилә ачдыг туфанда елкән,
Галиб чыхдыг һәятда эн чәтин дөйүшләрден,
Яранды өлкәмиздә коммунизмин сәһәри...
Шанлы партиямыздыр миллионларын рәһбәри.
Инди элләр ичиндә халгымын да ады вар;
Шанлы партиямыз тэк бөйүк бир устады вар.
Кәзиб сейр этдикчә мән доғма вәтән мүлкүнү,
Көрүрәм ки, мә'налы кечир элин һәр күнү.
Көзләримдә чанланыр һәят мин тәмтарагла,
Чошгун Күрә, Араза бахырам чох марагла;
Дөнүр парлаг улдуза чайларын һәр далғасы.
Йүксәлир коммунизмин эзәмәтли бинасы.
Яраны өлкәмиздә һәр күн ени бир шәһәр.
Дәйишир мәчрасыны чайларын бизим элләр...
Гардаш халглар әл-әлә вериб ярадыр һамы,
Шанлы партиямыздан алыр элләр илһамы.
Коммунист партиямыз бир үммана бэнзэйир,
Дуһасы күнэш кими бу дүняны бэзэйир.

1957.

ВӘТӘН НӘҒМӘСИ

Азәрбайчан, вәтәним, шанлы дияр!
Мәрд бөйүтмүш сәни тарихин эли.
Суларындан яраныб үмманлар,
Һәр дашын бир дағын олмуш тәмәли.

Парлайыр күн кими аләмдә адын,
Ифтихар илә дейир өвладын:
Гочаман Шәргин үмид мәш'әлисән!
Гәһрәманлар эли, әрләр әлисән!

Сәни Ленин чыхарыб ал сәһәрә,
Торпағын халгымын өз торпағыдыр!
Чатмысан инди зәфәрдән зәфәрә,
Байрағын нурлу шәфәг байрағыдыр!

Парлайыр күн кими аләмдә адын,
Ифтихар илә дейир өвладын:
Гочаман Шәргин үмид мәш'әлисән!
Гәһрәманлар эли, әрләр әлисән!

Тикмәсин сәрвәтинә көз яғылар!
Чыхмысан фыртынадан, туфандан,
Ордумун шәһрәти вар, гүдрәти вар,
Өч алыб ганлы, гудуз дүшмандан.

Парлайыр күн кими аләмдә адын,
Ифтихар илә дейир өвладын:
Гочаман Шәргин үмид мәш'әлисән!
Гәһрәманлар эли, әрләр әлисән!

БИЗИМ ЭЛЛЭР

Көзөлдир, сөфалыдыр
Өлкөмин яйлаглары,
Дағлардан, тәпәлөрдөн
Сүзүлөн булаглары.

Бизим элдә һәр чәмән
Бөнзәйир көй мөхмәрә.
Гушлар дастан сөйләйир
Рәнкбәрәнк чичәкләрә.

Әдикчә сәһәр меһи
Далғаланыр лаләләр,
Күнөшин шәфәгиндә
Парлайыр шәләләләр.

Ал-әлван чәмәнләрдә
Учушур көпөнөкләр.
Күлүмсәйир гәлб ачан
Зәриф күлләр, чичәкләр.

Нә гәдәр севимлидир
Көй-көл, яшыл мешәләр,
Шәфәг рәнкли лаләләр,
Әтирли бөнөвшәләр.

Һәр яны сейрә далсан,
Көрәрсән хош мәнзәрә.
Һәр тәрәфдә күкрәйән
Чайлар чарпар нәзәрә.

Сәһәр мави суларә
Күнөш сачан кими зәр,
Көнүлләри охшайыр
Далғалы, чошгун Хәзәр.

Булутлардан өвч алып
Дик башлы, гарлы дағлар,
Шаһин, шонгар ювасы
Йүксәк, вугарлы дағлар.

Кәпәзин зирвәсиндән
Сүзүр мәғрур тәрланлар.
Гачыр кениш дүзләрдән
Хумар көзлү чейранлар.

Көзөлдир, сөфалыдыр
Бизим элләр, обалар,
Бу ерләрчин илләрчә
Гылынч вурмуш бабалар.

Бу ерләри горумуш
Гәһрәманлар яғыдан.
Суларымыз дүшманә
Ачы олмуш ағыдан.

Бу ерләр сәадәтин
Гуцағыдыр әзәлдән.
Бу ерләр шеир, сән'әт
Оцағыдыр әзәлдән!

1943.

ГӘҺРӘМАН

Гышдыр, дүзәнләрә һөкм эдир туфан,
Енә дә ағ гарла өртүлүб һәр ян.
Бир икид гәһрәман дуруб сәнкәрдә,
Кәндиң кәнарында, горхулу ердә.
Совет элләринин бу чәсур оғлу,
Асланлар юрдунуң бу мәғрур оғлу,
Горуюр дүшмәндән дурдуғу посту.
Автомат силаһдыр ән яхын досту!
Бу кәнч анасындан айрылан заман,
Анасы демишди: — Кет, икид тәрлан!
Кет, сәни чағырыр бу әзиз Вәтән,
Онунчун бәсләниб бәйүмүсән сән.
Кет, чарпыш, дүшмәнә мейдан дар олсун!
Анан фәрәһләнсин, бәхтияр олсун!
Кәнч икид демишди: — Әмин ол, ана!
Аман вермәйәчәк оғлун дүшмана.
Бабам Короғлунун күчү вар мәндрә,
Намәрдәм гәһрәман дәнмәсәм кәндә!
Артыг чәбһәдәдир, кәзир сәнкәри
Кәнч икид дүшүнүр кечән күнләри.
Дүшүр хатырына үзүмлү бағлар,
Көй-көл, Кәпәз дағы, гайнар булаглар,
Памбыг тарлалары, чәмәнләр дүзләр,
Алакөз ахшамлар, айдын күндүзләр.
Кечир хәялындан яры-йолдашы,
Анасы, бачысы, гоһум-гардашы,
Чошғун ашыгларын сәһбәти, сазы,
Гаракөз гызларын инчә авазы,

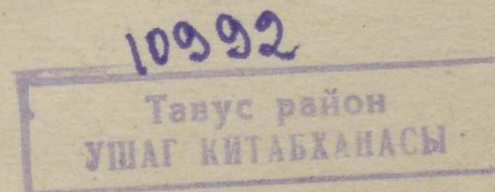
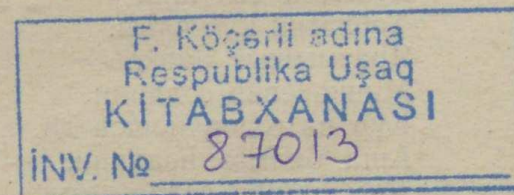
Кәнддәки мағарлар, тойлар, дүйүнләр,
Динч һәят илләри, бәхтияр күнләр...
Инди дүшмән буну позмаг истәйир,
Гулдурлар башчысы, бир алчаг дейир:
— Кәрәк азадлыгдан галмасын нишан!
Кәрәк мәним олсун бу кениш чаһан!
Кәрәк һәр тәрәфә биз олаг һаким!..
Лакин азадлыгдан ким әл чәкәр, ким?
Азадлыг олмаса бу һәят нәдир!
Өмрүн азад күнү бир гәринәдир...
Өлмәк гул олмагдан мин дәфә хошдур!
Ерләрдә сүрүнүб яшамаг бошдур.
Сән әй азадлыгың ганлы чәллады,
Силинмәз тарихдән азадлыг ады!
Буну дүшүнүркән шанлы гәһрәман,
Гулдурлар дәстәси чыхды гаршыдан.
Һүчума кечдиләр фашистләр бирдән,
Икид нишан алыб дурдуғу ердән,
Союгганлылыгла деди: — Йолдашлар!
Бизим гаршымызда ялныз бир йол вар,
О да я өлүмдүр, я галибийәт.
Дөйүшдә һәр шейи һәлл эдир чүр'әт.
Дүшмән ата-ата ирәлиләйирди;
Кәнч икид гәлбиндә белә дейирди:
— Кәлин, яхын кәлин, азғын көпәкләр!
Азадлыг дүшмәни позғун көпәкләр.
Фашистләр сәнкәрә чатды, ер-ердән
Күллә яғыш кими яғды сәнкәрдән.
Бир ан фашистләрә вермәдән аман,
Беш саат вурушду шанлы гәһрәман.
Ишләтди автомат, сүнкү, гумбара,
Салды түлкүләри асланым дара.
Пәләнкләр гырдылар ясар дүшмәни.
Өлүмдән горхмаян басар дүшмәни!..
Гәһрәманлар юрду, әй әзиз Вәтән!
Нә гәдәр бәхтияр бир анасан сән.
Гойнунда бәсләнән гүдрәтли әрләр,
Көстәрир дөйүшдә бөйүк һүнәрләр.
Шәһрәтин дүняя яйылыр бу күн
Өйүн, мәрд, гәһрәман оғлунла өйүн!

ЭЛДАРЫН МЭКТУБУ

Ата чан! Үч баһардыр
Сэндэн айрылмышыг биз.
Язмаға чох шей вардыр,
Чох ишләр олмуш сәнсиз.
Бөйүйүб бачым Чейран,
Үч яшына долубдур.
Көрсән һеч танымазсан
О тотуг гыз олубдур.
Бәнзәйир ал янағы
Ачылмыш гызыл күлә,
Йолланыр сәһәр чағы
Бағчая күлә-күлә.
Чәкир көзәл шәкилләр
Нәғмә охуюр Чейран,
Ондакы ширин дилләр
Һамыны эдир һейран.
Нә анамы инчидир,
Нә дә бош-бош ағлайыр.
О, эвин севинчидир!
Шәклини гучаглайыр,
Дейир: — Мәһрибан ата,
Бәнзә мөһкәм бир даға,
Гойма бир аддым ата,
Дүшмән кәлә габаға!
Анам кирмиш завода,
Адлы-санлы ишчидир,
Өз чәһһәсиндә о да
Ән мөһкәм дөйүшчүдүр.

Бош даянмайыр бир ан
Чалышыр ахшам-сәһәр,
Ишләйир йорулмадан,
Көстәрир бөйүк һүнәр.
Бир кичик ушагдым мән
Сән әскәр кедән заман,
Бой атмышам күн-күндән
Олмушам бөйүк оғлан.
Мәктәбдә охуюрам
Ә'лачыям дәрсимдән.
Чох разы галыр анам
Билийә һәвәсимдән.
Бу кағызы, ата чан,
Өзүм язмышам сәнә...
Ол чәһһәдә гәһрәман,
Зәрбә эндир дүшмәнә!
Гоһумлардан, достлардан
Сәнә чохлу салам вар.
Мәктубу битирирәм
Оғлун: мәктәбли Элдар.

1942.

МИНКЭЧЕВИР

Баһар саныб эмәйи
Бизим элләр һәр заман,
Баһар һәят кәтирир
Чичәкләнир күлүстан.
Һәр бөйүк иш инсанын
Зәһмәтинин барыдыр.
Тикмәк, гурмаг, яратмаг
Һәятын баһарыдыр.
Бах, будур, юрдумузда
Чанланыр хош мәнзәрә,
Бизим элләр чалышыр
Дөнүб чошгун Хәзәрә.
Мөһтәшәм тикинтиләр
Гурулур өлкәмиздә,
Әйилир гаршымызда
Бизим дағ да, дәниз дә.
Боюн әйир элләрә
Араз чайы, Күр чайы,
Ятагына сығмаян
Тәбиәтин кур чайы.
Яратмышыг әмәклә
Минкәчевир сәддини.
Күр нә гәдәр чошса да
Аша билмәз һәддини.
Рам олмуш аслан кими
Тәслим олуб бәндинә,
Көпүкләнән Күр дүшүб
Дағларын кәмәндинә.

38.00 18

Стансия гүрмүшүг
Күчүндән гүввәсиндән,
Күнәш кими парлайыр
Севимли ана Вәтән!
Кәндләрә ишыг сачыр
Парлаг Илич улдузу.
Чох сәфалы көрүрүк
Бәхтияр юрдумузу.
Дүнәнки боз чөлләрдә
Ахыр зүмрүд кими су.
Һәгигәтә чеврилир
Бабаларын арзусу.

1949

НЕФТЧИЛЭР

Нефтчилэр чалышырлар
Чошгун нэвэслэ нэр ан,
Дөрд илдэ баша чатсын
Бөйүк бешиллик план.
Балталары ишлэйир
Ерин дэрин гатында.
Йүксэлир эмэллэри
Хэялын ганадында.
Көрүрлэр: тракторла
Шумланмышдыр зэмилэр.
Дөнизлэрдэ, чайларда
Йүк дашыйыр кэмилэр.
Көрүрлэр: тэйярэлэр
Көй үзүндэ долашыр,
Даг кими булутларын
Үстүндэн кечиб ашыр.
Гатарлар шөһөрлөрдөн
Шөһөрлэрэ йолланыр.
Дэзкаһлар курулдайыр,
Бөйүк очаглар яныр.
Эсрин дэмир атлары
Онлардан нефт истэйир.
Тэйярэлэр, машинлар
Сэслэниб «бензин!» дейир.
Чошгун ишлэ, эмэклэ
Нэр фәһлэ, нэр мүнәндис
Бу сәсэ чаваб верир
Үрэйиндэ нэчиб хисс!

1943

АНА

Ана, эй меһрибан, севимли ана!
Борчлуоуг өз нэятымызла сана.
Сүд вериб бэслэйән бизи сәнсэн,
Солмаян бир чичөкли күлшәнсэн.
Көз ачынча эшитмишик сәсини,
Гэлбинин инчә, одлу нәғмәсини.
Бизә лайлай дейиб узун кечәләр,
Юхусуз галмысан сабаһа гәдәр.
Янымыздан күләк кечән кими сән,
Әсмисән үстүмүздә, титрәмисән;
О замандан ки, аләмә кәлдик,
Диггәтин, тәрбийәнлә йүксәлдик.
Илк дәфә көрпәләр ачыб көзүнү,
Анадан өйрәниб «Вәтән» сөзүнү.
Өлкәнин ән чәтин бир анында,
Нәрбин ән горхулу заманында,
Вәтән уғрунда сән дә әскәрдин.
Нәр ағыр зәрбәйә көкүс кәрдин.
Ана, эй меһрибан, севимли гадын,
Инди дилләрдә әзбәр олмуш адын.
Тарлаларда, заводда, мәдәндә
Чалышырсан бир әр кими сән дә.
Севмисән варлығынла ишләмәйи,
Бир шәрәф санмысан бу күн әмәйи.
Чох бөйүк хидмәтин вар әлмә сәнин,
Зәһмәтинлә күлүр әзиз Вәтәнин!
Ана, эй меһрибан, севимли ана,
Нә бөйүкдүр адындакы мәнә!

1943

БАҲАР КӘЛИБ

Баһар кәлиб, дағлар башы ағ думан олур,
Бәзән булут далға-далға, көй үмман олур.
Гышын дәрин юхусундан ояныб мешә,
Бухарланай гар алтындан чыхыр бәнөвшә.
Бахчалардан гарангушун сәси учалыр,
Күләк бәзән уғулдайыр, бәзән ней чалыр.
Көй курлайыр, кишнәйәрәк илдырым чахыр,
Яғыр тез-тез күчлү яғыш, чошгун сел ахыр.
Чичәкләнән ағачлара сәпилир инчи,
Артыр яшыл чәмәнләрдә гәлбин севинчи.
Колхозчулар чалышырлар өз ишләриндә,
Бә'зи багда, бә'зиләри әкин ериндә.
Тракторлар сәһәр әркән чыхараг дүзә,
Тарлаларда, зәмиләрдә кәлир үз-үзә.
Өлкәмизин баһарыны чох севирик биз,
Көзәл баһар яранмышдыр кәнчликлә әкиз!
Яз чағында биллур кими парлаянда су,
Санки чошур гәлбимизин әшги, арзусу,
Баһар бөйүк севинчидир бу хошбәхт әлин,
Чүнки бизә илк баһары кәтириб Ленин!

1953

ӨЛКӘМИЗИН СӘҺӘРИ

Сәһәрдир, гызыл күнәш
Үфүгләрдән бойланыр,
Мави көйләр алышыр,
Ал шәфәгә бояныр.
Нә гәдәр фәрәһлидир
Өлкәмизин сәһәри.
Бир рәссам нәзәрилә
Сейр әйләсән һәр ери,
Чошгун ишдән, әмәкдән
Дуярсан бөйүк илһам.
Һәр тәрәфдә көрәрсән,
Ахын-ахын издиһам.
Һәр фабрикдән, заводдан
Йүксәлир матор сәси.
Колхоз тарлаларындан
Кәлир трактор сәси.
Будур, бах, зәмиләрдә
Кәндлиләр әкин әкир.
Һамы сеvir әмәйи,
Чалышыр, зәһмәт чәкир.
Һәр мә'дәндә, шахтада
Ишләйәнләр ярышыр,
Тарлаларда кәнч гызлар
Улдуз кими сайрышыр.
Ярадыр кәнч ме'марлар,
Тәчрүбәли бәнналар.
Көйләрә баш галдырыр
Һәр күн ени биналар.

Ахышыр мәктәпләрә
Ушаглар дәстә-дәстә,
Һәр үрәкдә бир арзу,
Һәр көнүл бир һәвәсдә.
Чалышыр өтсүн һамы
Бүтүн кечән күнләри.
Һәятын аһәнкиндән
Бир ан галмасын кери.
Өлкәмиздә һәр анын
Ил гәдәр мә'насы вар!
Әмәклә чичәкләнир
Чүнки бүтүн арзулар!

1952

КОМСОМОЛ МАРШЫ

Сән даһи Лениндән галдын ядикар,
Юрдумуз адынла әдир ифтихар,
Зәһмәтин, һүнәрин, алын тәринлә,
Газандын һәр ердә бөйүк ә'тибар.
Ярандығын күндән тутдун доғру йол,
Гәһрәман комсомол, шанлы комсомол!

Йүксәлир сә'йинлә һәр завод, мә'дән,
Чанланыр тарлалар, күлүр көй чәмән,
Кәнчликсән, һәятын шән баһарысан!
Сәни үмид саныр севдийин Вәтән.
Әмәк чәбһәсиндә даим һазыр ол,
Гәһрәман комсомол, шанлы комсомол!

Һүнәр дәрси алдын өз устадындан,
Чыхмаз ичдийин анд әсла ядындан,
Һәята бахырсан бөйүк инамла
Дөнмәзсән әзминдән, ә'тигадындан.
Ярандығын күндән тутдун доғру йол,
Гәһрәман комсомол, шанлы комсомол!

1945

КӨЗЭЛДИР

Бир сэн'этэ, бир эшгэ вердим өмрүн языны,
Бир илхамын, бир сэнин чэкдим даим назыны.
Сэн дэ илхамым кими, бэ'зэн мэндэн гачырсан,
Бэ'зэн меһрибанлыгла голларыны ачырсан.
Бэ'зэн ше'рэ бэнзэйэн һэр сөзүн бир инчидир,
Бэ'зэнсэ тиканларын үрэйими инчидир.
Тикансыз күл тапылмаз, бу, доғру бир мәсәлдир,
Назын да эшгин кими мәнэ хошдур, көзәлдир!

1951

СӘҺӘР

Узун һичрандан сонра олмушдуг енә сирдаш,
Гумсал саһилләрдә биз кәзирдик яваш-яваш.
Сабаһ ели әсирди, гаялар мәғрур-мәғрур,
Көйәрчин далғаларса кәлиб саһилә гонур,
Чәкилирди сүр'әтлә енә мави дәнизә;
Бир гаянын үстүндә даяндыг биз үз-үзә.
Чанланды үрәймдә о кечмиш мәнәббәтим
Варлығымла һисс әтдим, гәлбим дейилдир етим.
Онда янан эшгинин ғығылчымы сәнмәйиб
Үзүн дәнсә дә мәнән, көнлүм сәнән дәнмәйиб.
Гайыданда голундан тутдум, чыхдыг йохушу,
Чырпынды һәячанла о дәм көнлүмүн гушу.
Эшгинин фәзасында енә учмаг истәди,
Голларым ихтиярсыз сәни гучмаг истәди.

1949

АХШАМ

Севинч, шадлыг ичиндэ гүруб заманы багда,
Отурмушдуг санинлэ садэчэ бир чардагда.
Гаршы тэрэф ямышыл көнүл ачан мэнзэрэ,
Дөнүб бахырдыг һэрдэн архамызда Хэзэрэ...
Чарпырды сахиллэрэ курултулу ләпөлэр,
Узагдан көрүнүрдү көлкөләнән тәпөлэр.
Ай булутдан чыхмышды, сачырды зәриф ишыг,
Бу ахшам тәбиәтдә варды башга ярашыг.
Сейр эдирдин сүкутла сән бу көзәл лөвһәни,
Мән дә һүснүнә мөфтун сүзүрдүм ялныз сәни.
Хумар бахышларына бахдым, бахдым доюнча,
Сән мәним көзләримдә көрүндүн енә уча.
Дуйдум, лакин дейилсән о кечмишки көзәл сән,
Күл кими ачылмысан инди даһа көзәлсән!

1949

ЭШГИН МЭНЭ ЭЗИЗДИР

Һисс эдирәм, севкилим, сән мәни гысганырсан,
Гыврылыб гысганчылығын атәшиндә янырсан.
Доғрудур гысганчылыгла севки яранмыш экиз,
Мәһәббәт олан ердә гысганчылыг олар шәксиз.
Лакин һәр гысганчылыға бир сәбәб олсун кәрәк,
Вәфасыз көзәлләрә бағлана билмәз үрәк!
Мән су кими һәр сәрвин аяғына ахмарам,
Дүня көзәлә дәнсә көз учуйла бахмарам.
Бир азад гәлбим вардыр, эшгим дә бирдир анчаг,
Санмамышам эзәлдән мәһәббәти оюнчаг.
Инан мәнә, саф гәлбим көйләрдән ләкәсиздир,
Өмрүмүн күнәшиндән мәһәббәтин эзиздир!

1949

ХУМАР КӨЗЛЭР

Эй көнүл охшаян севимли дилбэр,
Лалэдэн зэрифсэн, нэркиздэн инчэ.
Гүснүн төрөвтөли бир ше'рэ бэнзэр,
Сэнсэн көзөллөрин көзөли мэнчэ.

Хумар көзлөринин кирпичлэриндэн
Гэлбим яраланды мин бир ериндэн.
Көзөллэр даш гэлбли олмасын кэрэк
Дэрдими дуймурсан нечин дэриндэн?

Көзүм бухагында, янагындадыр,
Көнлүм вүсалынын сорагындадыр.
Кэл мэним дэрдимэ элач элэ яр!
Дэрдимин дэрманы додагындадыр.

1945

НЭ ЗАМАН КИ...

Нэ заман ки, дэнизлэрин көрсэм мави рэнкини,
Хатырларам көзлөринин о, сэмави рэнкини.
Нэ заман ки, Бетховендэн динлөсэм мэн бэстэлэр,
Санарам ки, динлэйирэм сэсиндэн шэн нэгмөлэр.
Нэ заман ки, эн инчэ, эн көзөл бир ше'р эхусам,
Нэ заман ки, гэлэмимлэ бэдиэлэр тохусам,
Гисс эдирэм о ясэмэн сачларындан илһамлар.
О сачларда тэбиэтин чүнки йүксэк ше'ри вар!

1930

ИНАД

Хэялымын үфгүндэ долашыркэн эшгиниз,
Нечин узаглашдыныз мөндөн нечин гачдыныз?!
Сиз ки, дәли көнлүмэ ябанчы дейилдиниз,
Нечин севда йолундан усаныб чэкилдиниз?!
Дүнэн эсир этдиниз шэн, гейдсиз көнлүмү,
Бу күнсэ солдурдунуз гэлбимдэ эшг күлүнү.
Билирэм, көзэллөрдө нөһайэтсиз инад вар,
Онлар ашиглэринэ чэкдирир изтираблар.
Нэ гэдэр чэкдирсэниз мэнэ ачы эзаблар
Мэн севда йолларында олачагам инадкар.
Мадам ки, дүшмүрсүнүз бир ан мөним дилимдэн
Севэчэйэм сизи мэн, севэчэйэм сизи мэн!

1933

ГОШМА

Сэн өмүр бағымда ачан чичэксэн,
Сэнсиз һэятымын баһары олмаз.
Бүтүн көзэллөрдән даһа көйчөксән,
Һүснүн, тэравэтин һеч заман солмаз.

Бә'зән инчитсән дә дәли көнлүмү,
Сэниндир енэ дә бүтүн варлығым.
Эшгинлә башланыб бэхтиярлығым,
Үзмәрәм һеч заман сәндән элими.

Эмин ол чэкәрдим сэнин рәсмини
Мэн рәссам олсайдым, эй күл додағлым!
Өзүм яратдығым инчө лөвһэдән,
Һейрәтләр ичиндә доһарды ағлым.

Сэн өмүр бағымда ачан чичэксэн,
Сэнсиз һэятымын баһары олмаз.
Бүтүн көзэллөрдән даһа көйчөксән
Һүснүн, тэравэтин һеч заман солмаз!

1933

БӘНЗӘТМӘ

Сән ягут додаглы инчә бир гызсан,
Сачларын бәнөвшә, янағын күлдүр!
Севда аләминдә парлаг улдузсан
Эшгинлә чошмаян һансы көнүлдүр?

Мәчнунун Лейласы көзәл олса да
Инчәликдә сәнә етишмәз, инан.
Инсанын өмрүнү верирсән бада
Хумар көзләрини сүздүйүн заман.

О көзләр назлы бир көйәрчин кими,
Төрлан көнүлләри һаваландырыр.
Кәсилир дуйғунун, һиссин һакими,
Инсанын гәлбини далғаландырыр.

1931

ӨМҮР КҮНӘШИМ

Күнәш, өмүр күнәшимдән мәнә әзиздир,
Айбәнизим айдан айдын, судан тәмиздир.
Далғаланан чошгун чая бәнзәйир Араз,
Сәдагәтдә Әсмәр кими бир гыз тапылмаз.
Элчинимин дүшүнчәси, фикри дәриндир,
Көнлүм дейир:—Шаир, Элчин шаһ әсәриндир!
Гузу кими санырдылар достлар Күндүзү,
Дәчәлләшиб дағ кечиси олубдур дүзү.
Айтәкиним сонбешийим, көрпә гызымдыр,
Һәятымын илк баһары, ширин арзумдур!

1956

ГҮРУР

Совет вәтәндашьям, миллионлардан бирийәм,
Фәхр эдирәм, бу доғма юрдумун шаирийәм!
Һеч гүввәт ғыра билмәз гәлбимин гүруруну,
Яшадыгча дүняда кимсәдән сөз чәкмәрәм!
Әсиркәсә үстүмдән күнәш белә нуруну
Өләрәм, гаршысында онун да диз чәкмәрәм!

1941

МАРАЛ

Бир яй күнү көрпә марал
Кәзиширди яшыл дағда.
Долашырды чәмәнләрдә,
Күл чичәкли бир овлагда.

Маһир овчу ону көрүб
Чәмәнликдә изләйирди.
Нишан алыб ох атмагчын
Фүрсәт дәми көзләйирди.

Марал чатды бир тәпәйә,
Овчу бирдән алды нишан.
Ох марала дөйөн кими
Зәриф гәлби олду шан-шан.

Языг марал чан һайындач
Үз дөндәрди сәһралара...
Һава исти, өзү сусуз
Синәсиндә ағыр яра.

Гачды... гачды дүзәнләрдән
Кәлди чатды бир яйлаға.
Су ичмәкчин яхынлашды
Дурна көзлү бир булаға.

Гәмли-гәмли су ичәндә
Көзләриндән ахырды яш.
Бир гурбаға көрдү ону
Сорушду ки, марал гардаш!

Сөйлә нечин үрәйини
Сыхыр белә гүссә, кәдәр?
Марал деди: дәрдим чохдур:
Чәмәнликдә бу күн сәһәр

Бир инсафсыз овчу-вурду
Охла мәним күрәйимдән.
Күн гаралды көзләримдә
Яраландым үрәйимдән.

Гурбаға чох ловғаланды
Гүрур илә деди: Аман,
Бу овчулар нә истәйир
Бизим кими мараллардан?

Марал буну эшидәндә
Санки гәлби аловланды.
Көзләриндә шимшәк чахды,
Од көтүрдү янды-янды.

Дөнүб деди гурбағая:
Бу сөз мәнә әсәр этди.
Залым овчу атан охдан
Даһа артыг кәсәр этди.

1940

СӘНӘТИН СИРРИ

Көзәл лөвһә өнүндә
Хәяла далыб бир ан,
Рәссамын сәнәтинә
Бахырыг һейран-һейран.
О һейкәл—бир парча тунч,
Я да чансыз бир дашдыр,
Әсрләрчә яшадан
Ону һейкәлтаращдыр.
Көйләрә баш галдыран
Бир бина көрәндә биз,
Ме'марын гүдрәтиндән
Фәрәһләнир гәлбимиз.
Бөйүк бир сәнәткарын
Нахышлы гәсрләри
Өйрәдир бизә кечмиш
Илләри, әсрләри.
Шаири чох севирик,
Ше'рә һөрмәтимиз вар.
Севилмәйә лайигдир
Халгчын язан сәнәткар!
Сәнәтин дәнизиндә
Шеир надир инчидир.
Чичәкли баһар кими
Һәятын севинчидир.
Бөйүк бир бәстәкарын
Көнүл ачан нәғмәси,
Инчә, зәриф телләрин
Руһу охшаян сәси,

Айдын яз сәһәриндә
Әсән мөһдән сәриндир;
Һәр маһнынын мә'насы
Һәят гәдәр дәриндир!
Биликдәдир сәнәтин
Бүтүн сирри, гүдрәти,
Биликлә даһиләрин
Учалыбдыр шөһрәти.
Һәр сәнәткар биликлә
Газаныб шәрәфли ад.
Тарих яратмайыбдыр
Һәлә биликсиз уstad.
Сәнәт үфүгләриндә
Парлаянда һәр улдуз,
Она гайғы көстәрир
Бөйүк Совет юрдумуз!
Бизим элдә сәнәткар
Нә гәдәр бәхтиярдыр!
Чүнки азад гәләми,
Азад илһамы вардыр.

1944

КӨЙ-КӨЛДӘН ЛӨВҺӘЛӘР

Аловмудур парлаян,
Бу нарынчы түлмүдүр?
Я зүмрүд чәмәнликдә
Учушан бүлбүлмүдүр?
Бу—сәһәр думаныдыр
Көй-көлүн үзәриндә,
Чилвәләнир мин рәнклә
Инсанын нәзәриндә.
Үфүгләрдә парлаян
Ғызыл күлмү, лаләми?
Йохса ягутла долмуш
Бир биллур пияләми?
О, күнәшдир, бәзәйир
Көй-көлүн суларыны,
Охшайыр гүруб чағы
Көнүл дуйғуларыны.
Яз мөвсими чәмәндә
Ясәмәнми ачылмыш?
Яшыл атлас үстүнә
Йохса зүмрүд сачылмыш?
Кечә вахты—Көй-көлә
Дүшән ай ишығыдыр.
Бу көзәл лөвһәләрин,
Көнлүмүз ашигидир.

1946

ХАТИРАТ

Айдын бир ахшамды, һәр тәрәф сәссиз,
Көрпә ушаг кими ятырды дәннз.
Әсән мөһ Хәзәрә дейирди лайлай,
Судан яваш-яваш бойланырды ай.
Улдузлар парлаян алмас кимийди,
Саф көйләр шәффаф бир атлас кимийди
Гаялар вермишди бурда башбаша,
Көрүнүрдү мәнә һәр ян тамаша
Ягут үфүгләрин хош рәнки варды,
Көйләрин башга бир аһәнки варды.
Бу көзәл лөвһәни сейрә далмышдым,
Хәзәрин һүснүнә һейран галмышдым.
Аддым сәси кәлди, чеврилиб бирдән
Гаялар үстүндә сәни көрдүм мән.
Мунис әлләринлә чай дәмләмишдин,
Әвладым йорғундур... Ичәр демишдин,
Саһилә кәлмишдин.
Дедим ай ана!
Нә зәһмәт чәкмисән... Бахдын дөрд яна,
Көзләриндә мәнәна чох мәнәббәтлә,
Аналыг гәлбиндән гопан шәфгәтлә
Сөйләдин: —Ич бала, бир заман кәләр
Енә дә дәннздән бу ай йүксәләр,
Ахшам улдузлары төкүләр суя,
Дәннз көрпә кими далар юхуя.
Кәлиб бу саһилдә сән даянарсан,
Бахыб үфүгләрә мәнә анарсан.

17 феврал, 1951

БУЗОВНАДА

Бузовнада ай ишығы,
Гаяларын ярашығы
Дастан гошмаг һәвәсинә
Салар мәнчә һәр ашығы.

Һәр тәрәфдә гумдан тәпә...
Ай да ишыг сәпә-сәпә...
Көнүл ачан саһилләрә
Гумру кими гонур ләпә.

Күләк бә'зән шиддәтләнир,
Дәннз чошур һиддәтләнир,
Һәр далға бир аслан кими
Шаһа галхыр гүввәтләнир.

Сарп гаялар мәғрур-мәғрур
Гырпынмадан мөһкәм дурур.
Бу тәбии көзәллийә
Чох ярашыр йүксәк гүрур!

Гара шаны ширин балдыр,
Көзәллийә бир тимсалдыр,
Сәһәр-сәһәр шәһ дүшәндә
Шәфәг кими рәнки алдыр.

Ширәләнир сары әнчир,
Бағын көзәл бары әнчир,
Ширинликдә өтүр гәнди.
Сәринликдә гары әнчир.

Улдузлар да, күн дә, ай да,
Башга көркәм алыр яйда.
Йүз мин алмас парылдайыр
Көй дейилән о сарайда.

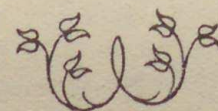
Күнәш ахшам бир лаләдир,
Сәһәр гызыл пияләдир,
Зугулбадан ахан сулар
Санки нурдан шәләләдир.

Бузовнада ай ишығы,
Гаяларын ярашығы,
Дастан гошмаг һәвәсинә
Салар мәнчә һәр ашығы.

1946

ПОЭМАЛАР ВӘ ӘФСАНӘЛӘР

БАЛЫГЧЫЛАР.

1

Учур кениш көй үзүндө дурна гатары,
Сәһәр-сәһәр эсир мартын союг рузкары.
Гызыл күнөш бойландыгча үфүглөр яныр,
Мави сулар ал шәфөгдөн рәнкә бояныр.
Гартал кими ганад ачыб суда бир елкән,
Балыгчылар дәниздәдир енә дә эркән.
Нәлә алагаранлыгдан атылыбдыр тор,
Курулдайыр санилдәсә енә трактер.
Будур: кичик бир гайыгда даяныб Сәрвәр,
Ағачлары санчыр суя, о чәкир чәгәр.
Гоча Иван Василйевич йығыр ипләри
Артыг гайыг арам-арам гайыдыр кери.
Күнәш судан бир бой галхыб, парлайыр дәниз,
Гайыгдакы балыгчылар даяныб сәссиз.
Нәр көнүлдә вар бир мараг, йол чәкир көзләр,
Көрән бу күн нә сәхавәт көстәрәр Хәзәр?!
Кечир кедир дәгигәләр, тор чыхыр артыг,
Дүшүб тора бах, бу күн дә беш сентнер балыг.
Балыгчылар һәйәчанла бахырлар буна,
Нәр бахышда һисс олунур дәрин бир мә'на.
Көрән һардан өтүб кечир балыг карвагы?
Комсомолчу Э'тибарын гаралыр ганы.
Дүшүнүр ки, далгалары ярыб күрәклә,
Биз киририк союг суя одлу үрәклә.
Лакин мәһсул чох аз олур, ишдә вар кәсир...
Үрәйими гылынч кими ағыр дәрд кәсир.

Мәндән габаг вәтәкәдә мүдирди Фәрман,
О ялныз өз файдасыны күдүрдү һәр ан.
Чалышмырды хейир версин дөвләтә, халга,
Ону һәят дәнизиндә йыхды бир далға.
Баға кими өз гынында яшаса инсан,
Ишләриндә күндән-күнә артачаг нөгсан.
Бир мәсәл вар: «ағыл олар ағылдан үстүн».
Кәрәк бүтүн йолдашлары топлаям бу күн,
Биз дәриндән фикирләшиб тапаг бир чара,
Кери галмаг бир гүсурдур балыгчылар!

2

Енә дәрин фикрә далыб дүшүнүр Фәрман,
Санки онун көзләринә думандыр һәр ян.
Дейир: Мәним вәзифәмә кечиб бир ушаг,
Бөйүк дәрддир, мән көлкәдә галырам анчаг.
Техникуму битирибсә әкәр Э'тибар,
Мәним дә өз сәнәтимдә чох тәчрүбәм вар.
Нәдән галхсын о көйләрә, мән дәйим ерә,
Нечин бахым тәәссүфлә кечән күнләрә?
О тәсәлли вериб сонра өзүнә бир ан,
Дейир: шәксиз мәним олар енә дә мейдан.
Зәрәр йохдур, күн кәләр ки, о да алчалар,
Онда бүтүн рәгибләри күлүб әл чалар.
Фәрман белә дүшүнәрәк фикрә далмышкән,
Яхын досту Сәфтәр чыхыр гаршы тәрәфдән.
Сөйләйир ки, кәмин батыб, сахламысан яс?
Олан олду, бош фикирдән һеч бир шей чыхмаз.
Кәдәр кәрәк йол тапмасын үрәйимизә!
Кедәк көрәк тәзә мүдир нә дейир бизә.

Бүтүн балыгчылар кәлиб. Э'тибар —
Дәрин һәячанла дейир:—Йолдашлар!
Кәрәк унутмаяг бир һәгигәти
Биздә дөйәрлидир инсан зәһмәти.
Лакин тәәссүфләр олсун, сон илләр,
Бөйүк зәһмәт чәкиб төкүрүк ган-тәр,
Нәдәнсә бош чыхыр торумуз судан,
Гаралыр ганымыз дәрддән, гайғыдан.

Белә кери галмаг ярашмаз бизә,
Кәлин нөгсанлары чыхараг үзә!
Ирәли кетмәкчин ахтараг йоллар,
Һәрә өз фикрини билдирсин ашкар.
Галхыб гоча Иван сөйләйир ки:—Мән
Бир нечә сөз дейим өз тәчрүбәмдән.
— Буюрун!

— Йолдашлар, ики илдир дүз,
Планы гырх фаиз өдәйирик биз.
Бу кәсрин башлыча бир сәбәби вар:
Гышда чох мүлайим кечиб һавалар,
Балыг карванлары үзүр дәриндә.
Бизсә лап дәнизин саһилләриндә,
Тор атыб, дуруруг, төкүрүк ган-тәр.
Балыг аз тутулур вахт кедир һәдәр...
Бир нечә дәфә дә бах, бу барәдә
Фәрмана демишдим мән идарәдә.
О мәним сөзүмү сая алмырды,
Ишин гайғысына әсла галмырды.
Фәрмана тохунур бу сөз дәриндән,
Э'тираз әдәрәк галхыр ериндән,
Дейир:—Балыг чыхмыр, өдәнмир план.
Нейләсин, дәнизлә савашсын Фәрман?
Сөзүм тохунса да әкәр кефинә,
Мән разы дейиләм бу тәклифинә.
Чүнки бөйүк дейил торумуз, бир дә
Бүтүн вәтәкәләр мүәййән ердә
Тор атыр, биз нечин кедәк узаға?
Вуруб я гайығы учураг далға,
Я тору апарар, чәкәрик зәрәр.
Һамыя пис тә'сир әдир бу сөzlәр,
Ерләрдән Фәрмана яғыр э'тираз:
— Горхаглар һәятда мүвәффәг олмаз!
Э'тибар сөйләйир:—Янылыр Фәрман,
Горхса балыгчылар чошғун далғадан,
Һеч заман чыхмасын кәрәк дәнизә.
Туфанла кәлсәк дә әкәр үз-үзә,
Енә йолумуздан сахламаз бизи,
Сарсытмаз тәбиәт ирадәмизи.
Иван Васильевич һаглыдыр, достлар!
Кәлин тәклифинә олаг тәрәфдар.
Ики йүз метр дә узадаг тору!

Сабаһ ишә салыб биз трактору,
Шәфәг гызаранда олаг дәниздә,
Енилик ярадаг өз ишимиздә.
Бүтүн балыгчылар дейир бир сәслә:—
Дәнизә чыхарыг сабаһ һәвәслә.

3

Дан ери ишыгланыр,
Көзүнү ачыр сәһәр.
Сулар сакит, сулар лал,
Санки ятыбдыр Хәзәр.
Гағайылар өзүнү
Чырпыр суя узагда.
Чалышыр белә эркән
Балыгчылар гырагда.
Дуруб екә бир гайыг
Гумларын үзәриндә.
Сал гаяя бәнзәйир
Инсанын нәзәриндә.
Голларында бир аслан
Гүввәти дуя-дуя,
Гайығы балыгчылар,
Галдырыб салыр суя.
Мартын союг чағыдыр,
Дәнизи бүрүйүб чән.
Кириб мави сулара
Балыгчылар дизәчән.
Ипләри бир тәрәфдән
Йығыр сүр'әтлә онлар,
Бир тәрәфдән гайығы
Сүрүб чәкирләр авар.
Трактор ишләдикчә,
Тор атылыр дәнизә.
Гайыг атлас суларда,
Сүрүшүр үзә-үзә.
Санки кениш фәзада
Бир гартал ганад чалыр.
Ағачларса чәпәр тәк
Санчылыб суда галыр.

Артыг тор салыныбдыр,
Гайыг гайыдыр кери.
Трактор курулдайыр,
Чәкир тез-тез ипләри.
Намы сакит даяныб,
Көнүлләр һәйәчанланыр,
Интизардан һәр гәлбдә
Бөйүк бир һисс чанланыр
Дөрд саат кәлир баша,
Тор саһилә янашыр.
Дәниздән чыхан заман
Балыгла ашыб дашыр.
Балыгчылар бу ова
Бахыр бөйүк фәрәһлә!
Дүшүнүрләр белә ов
Көрмәмишик биз һәлә.
Севинчдән ерә-көйә
Сығмайыр балыгчылар.
Шаддыр Иван Василич,
Фәрәһлидир Э'тибар.
Балыгчылар ичиндә,
Севинмәйән Фәрмандыр.
Пахыллыгдан көзүнә,
Һәр ян гара думандыр.
Дүшүнүр: мәним адым
Ләкәли галыр, анчаг,
Э'тибарын шөһрәти
Һәр яна яйылачаг.
Фәрманын үрәйини
Гурд кими ейир һәсәд.
Чалышыр Э'тибары
Йыхмаға тапсын фүрсәт.
Иван Васильевичә
Э'тибар янашараг,
Дейир:—Ата, саһилдә
Яраныб күмүш бир даг.
Балыгларын пуллары
Улдузлар кими яныр.
Сейр этдикчә фәрәһдән,
Көзләрим ишыгланыр.

Саһилдэ бир гэлб охшаян яшыл бағча вар.
 Ағ, чәһрайы чичәк ачыб бурда ағачлар.
 Бөнөвшәләр хош әтрини яйыб һәр яна,
 Күлүмсәйир ал чичәкләр санки инсана.
 Парылдайыр сакит-сакит ятыбдыр дәннз...
 Будур:—Гоча Иван баба, Э'тибар, Рамиз
 Ишдән сонра бу сәфалы бағчая кәлмиш,
 Балыгчылар дейиб-күлүр, мәчлис дүзәлмиш.
 Кабаб бишир, Ләнкәранын чайы дәмдәдир,
 Достлар бурда чох нәшәли бир аләмдәдир.
 Радиодан ахыр кәлир мусиги сәси,
 Көнүлләрә фәрәһ верир Ханын нәғмәси.
 Балыгчылар ширин-ширин әдирләр сөһбәт,
 Гоча Иван дейир:—Хошдур шәрәфли зәһмәт!
 Биз дәннздән бөйүк овла дәнәндә кери
 Санырам ки, артыр өмрүн әзиз күнләри.
 Сәрвәр дейир:—Зөвг алырам сәнәтимиздән,
 Фәрәһләнир гәлбим көзәл мави дәннздән.
 Санырам ки, Хәзәр кениш яшыл чәмәндир,
 Нарын-нарын ләпәләрсә ағ ясәмәндир.
 Рамиз дейир:—Фыртыналы олса да әкәр
 Көйләр гәдәр әзәмәтли көрүнүр Хәзәр.
 Бахыр шәффаф көй сулара дейир Э'тибар:—
 Фыртынанын өзүндә дә бир әзәмәт вар.
 Буну Айвазовски дә дууб дәриндән,
 Айдын олур онун көзәл бир әсәриндән:
 Бир дә, бизә бәллидир бу бөйүк һәгигәт,
 Даим сакит дура билмәз гоча тәбиәт.
 Көй дә сакит олмур, бә'зән чахыр шимшәкләр,
 Булутлары далға кими говур күләкләр.
 Лакин мөһкәм ирадәләр туфандан горхмаз!
 Фыртынадан, гасырғадан, борандан горхмаз!
 Э'тибар өз сөзләрини битирән заман,
 Ай йүксәлир ишыг сачыр мави сулардан:
 Айна кими парылдайыр узагдан дәннз
 Достлар галхыб видалашыр, дағылыр мәчлис.
 Айрыланда сөйләйирләр:—Ачыгдыр һава,
 Дан улдузу парлаянда чыхарыг ова.

Сәһәрдир, дәннздән күнәш бойланыр,
 Сулар ягут кими алышыб яныр.
 Хәзәрин гойнунда енә дә эркән,
 Гүдрәтли бир гайыг ачыбдыр елкән.
 Кимдир о гайыгда, балыгчылардыр,
 Онларын һәр ердә шөһрәти вардыр!
 Бу шөһрәт яраныб алын тәрилә,
 Садә инсанларын өз һүнәрилә.
 Будур, бир һәфтәдир, һәр ахшам-сәһәр,
 Көрпә гузу кими сакитдир Хәзәр:
 Зүмрүд рәнкли сулар элә бил ятыб.
 Енә балыгчылар суя тор атыб,
 Гайытмаг истәйир, элә бу заман,
 Шиддәтли бир күләк гопур шималдан.
 Күкрәйән далғалар дөнүр бир даға.
 Каһ атыр гайығы сола, каһ саға.
 Йыртыб ағ елкәни гопарыр күләк,
 Чырпыр далғалара апарыр күләк.
 Гайығы далғалар ашырсын дейә,
 Оюнчаг топ кими галдырыр көйә.
 Долур чошан судан гайығын ичи,
 Чарпышыр туфанла сәккиз балыгчы.
 Ведрәләрлә тез-тез сую атырлар
 Каһ саға, каһ сола тәрәф ятырлар.
 Далғалар курлайыр, гопур бир дәншәт,
 Кедир аралыгда белә бир сөһбәт:
 — Туфандыр!
 — Фәлакәт дейәрләр буна.
 — Мән һеч көрмәмишәм белә фыртына!
 Гоча Иван дейир:—Горхмайын, достлар!
 Көмәк көндәрәчәк бизә Э'тибар.
 Чалышын гайығы долдурмасын су,
 Тез кәлиб кечән бир фыртынадыр бу.
 Чалышыр инадла сәккиз балыгчы
 Чалышыр, долмасын гайығын ичи.
 Э'тибар көрүнчә гопуб фыртына,
 Сәфтәри чағырыб сөйләйир она:
 — Достлар фәлакәтә дүшүбдүр кәрәк
 Маторлу барказла көмәйә кедәк.
 Сәфтәр бу сөзләрә әдиб э'тираз,

Сөйлэйир:—Дәнизлә зарафат олмаз!
Будур, ган-ган дейир, курлайыр дәниз,
Көмәйә йоллансаг мәһв оларыг биз.
Бир дә, магнит гызыб, су дәйсә әкәр
Матор дәрһал янар, гайыг чевриләр.
Э'тибар атылыб, дурдуғу ердән
Ачыгла рулу тез алыр Сәфтәрдән.
Дейир:—Дүш барказдан, әй намәрд йолдаш!
Чәлд сүрүр барказы дәнизә бирбаш;
Э'тибар чарпышыр фыртыналарда,
Чалышыр достлары галмасын дарда.
Чошғун далғалары о яра-яра,
Етирир өзүнү балыгчылара.
Сәккиз балыгчыса йорулуб артыг
Дүшүнүр: Батачаг бах бу ан гайыг.
Гуртармаг чәтиндир белә туфандан.
Кәсир үмидини онлар һәр яндан.
Маторлу гайығы бирдән көрүнчә
Дөнүр үмидсизлик бөйүк севинчә.
Дейирләр: Дост досту пис күндә атмаз.
Э'тибар көмәйә етишир...бир аз
Гайыгдан аралы даяныб дейир:
— Үрәклә барказа атылын бир-бир.
Эһтиятлы олун чыхмасын әнкәл
Бәдәнчә зәифләр дүшсүн габаға
Мөһкәм оланлары сарсытмаз далға.
Бир-бир балыгчылар минир барказа
Элә бил дүняя кәлибләр таза.
Фыртына курлайыр, чәкмир бирчә ан,
Елкәнли гайығы ашырыр туфан.
Сүр'әтлә янашыр саһилә барказ,
Олур балыгчылар өлүмдән хилас.

6

Хәзәрин саһилиндә
Сәлигәли отагда,
Бизим Иван Василич
Узанмышдыр ятагда.
Шиддәтли фыртынадан
Сонра бәрк ятыр гоча.
Хәстәлийи илк күнләр

Ағыр кечир олдуғча.
Тор дәниздән чыхдымы,
Йолдашлар ахшам-сәһәр
Кәлир она баш чәкиб,
Һалындан тутсун хәбәр.
Кәнч досту Э'тибарса,
Дәниздән дөнән заман,
Бир доғма эвлад кими
Айрылмайыр янындан.
Чай верир, дәрман верир,
Бабая эдир һөрмәт.
Иван Василйевичин
Гәлбинә кәлир гүввәт.
Дейир:—Мәнә оғулдан
Мәһрибандыр Э'тибар.
Чүнки көрүрәм онда
Достлуг, бөйүк э'тибар.
Бир һәфтә кәлир кечир...
Һалы яхшылашдығча
Сөһбәт эдир кечмишдән
Бу дүня көрмүш гоча.
Сөйлэйир:—Хош дөвранда
Доғулмусан, ай оғул.
Бизи кечмиш заманда
Саһибкар әтмишди гул.
Ядымдадыр, атамла
Чыхдыг бир күн дәнизә.
Авар чәкдик бир кичик
Гайыгда үзә-үзә.
Он едди мил йол кетдик
Дурдуг, тор атдыг суя.
Йорғунлугдан атамын
Көзү кетди юхуя.
Ишләмишди дәниздә
Чүнки, бүтүн кечәни,
Көмәкчи көтүрмүшдү
Янында о күн мәни.
Отурмушдум гайыгда,
Көз чәкмирдим Хәзәрдән.
Этрафымы диггәтлә,
Кечирирдим нәзәрдән.
Көй мави, дәниз мави,

Көнүл бундан зөвг алыр.
Лакин бирдән көрдүм ки,
Көйүн үзү гаралыр.
Элэ бу ан диксиниб,
Атам юхудан галхды.
Овушдуруб көзүнү,
О, көйө тэрэф бахды.
Тэләсик чәкиб тору,
Көтүрдү аварлары.
Гайыгы чәлд чевирди
Бирбаш саһилә сары.
Деди:—Оғлум, авар чәк!
Тез чан гуртарыб гачаг.
Бу саат ач гурд кими
Бир фыртына гопачаг.
Сөйләдим ки, — ата чан,
Сән ки, ояг дейилдин
Барометрә бахмадан,
Буну һарадан билдин?
Сөйләди:—Аягларым
Барометрдир мәнә.
Сүмүкләримдән яман
Агры тутубдур енә.
Динмәдән ата, оғул
Авар чәкиб гүввәтлә,
Чалышырдыг етишәк
Саһилә чох сүр'әтлә.
Аз галмышды саһилә,
Фыртына гопду бирдән.
Далгалар һүчүм чәкди
Үстүмүзә һәр—ердән.
Бир зәрбәдә фыртына,
Учуруб бизи атды.
Гайыг да, балыглар да,
Ким билир һарда батды.
Дәниздән тутулан ов
Енә кетди дәнизә.
Гүввәмизи топлайыб,
Сүр'әтлә үзә-үзә
Ата, оғул бир тәһәр,
Саһилә чыха билдик.
Ерә дәйдик, дурмаға

Артыг гадир дейилдик.
Гумларын үзәриндә
Узанмышдыг ярымчан.
Гәлбимиз чырпынырды,
Кечирирдик һәйәчан,
Атам бәрк хәстәләнди,
Үч күндән сонра өлдү.
Хәзәрин саһилиндә,
Ағ гумлара көмүлдү.
Бир заманлар гәбриндә
Онун яшыл от битди,
Сонра гум дәнизиндә
Гәбри дә итиб кетди...
Мәнсә саһил боюнда
Кәзирдим гәриб-гәриб
Бойнум даим чийнимдә,
Гәлбим тутгун, мүзтәриб.
Инди дә дүшүнәндә
О кәдәрли лөвһәни,
Боғазым гәһәрләнир,
Һәйәчан сарыр мәни,
Иван Василйевичин
Бу гәмли сөзләриндән
Э'тибарын үрәйи
Кәдәрләнир дәриндән.
Балыгчы кәнч достуна
Бахыб дейир:— Э'тибар!
Букүнкү кәнчлийимиз
Өмүр сүрүр бәхтияр.
Бөйүк партиямызла
Доҗма Совет дөвләти,
Ярадыб өлкәмиздә
Әбәди сәадәти.
Нә көләлик галыбдыр,
Нә дә ки, вахтсыз өлүм.
Яратмаг арзусуйла
Одур, чырпыныр көнлүм.
Э'тибар дейир:— Ата!
Чох тәмиздир үрәйин,
Чүнки халга бағлыдыр
Бүтүн гәлбин, диләйин.
Шәрәфли әмәйинлә

Бир нүмунэсэн бизэ.
Гоча дейир:— Сабандан
Чыхачагам дэнизэ.
Хэстэлийи говмушам,
Даһа яхшыдыр һалым.
О күнки фыртынадан
Кэрэк интигам алым.

7

Бирләшиб ики дост енэ бу сәһәр,
Отуруб дәрдрәшир Фәрманла Сәфтәр.
Сәфтәр сөйләйир ки, бөйүк горху вар
Ахырда йыхачаг бизи Э'тибар.
Фыртыналы күндә алдым бир төһмәт,
Дүнән дә мәнимлә эйләйиб сөһбәт.
Ачыглы деди ки:—Сәфтәр, тәкчә сән
Үрәксиз чалышыб, горхурсан ишдән.
Эталәт, тәнбәллик дүшмәндир бизэ,
Чүнкү әнкәл олур ишләримизэ.
Өзүнү дүзәлдә билмәсэн әкәр,
Чох пешманлыг чәкиб көрәрсән зәрәр.
Йәгин бу сөзләрдә вар башга мә'на,
Кэрәк союгганлы бахмайым буна.
Дәрди тәзәләниб сөйләйир Фәрман:—
Э'тибар бизимлә дүшмәндир чохдан.
Билмәк истәйирсән, а достум, дүзү
Мәним дә гәлбимә дәйир һәр сөзү.
Чалышыр үстүмә атсын бир ләкә...
Көзләйир мәни дә бөйүк тәһлүкә.
Фыртыналы күндә унутмушдум мән
Бахым барометрә, нә билим бирдән
Гопачаг дәниздә элә бир туфан.
Одур Э'тибара сатдым бир ялан.
Дедим:—Барометр көстәрир, дәниз
Сакит олачагдыр, кәл тор атаг биз.
Гопду һәмән күндә бөйүк фыртына.
Э'тибар чалышыр рәнк версин буна.
Сөйләйир ки, һава барәсиндә сән,
Янлыш мә'луматы гәсдән вермисән.
Кәл биз дә бирләшиб верәк әл-әлә,
Гураг Э'тибара яхшы бир тәлә.

— Ахы биз нейләйә биләрик она?
— Мин күнаһ йүкләмәк олар бойнуна.
Архамда сән мөһкәм даянсан әкәр,
Талә үзүмүзә енә күлүмсәр.
Мән мүдир оларам, дүзәләр ишин,
Будур мәсләһәтим, хейрини дүшүн!
Сәфтәр фикирләшиб дейир:—Разыям
Э'тибара элә гую газыям
Кэрәк дүшсүн, бир дә галха билмәсин!
Күнәшин үзүнә баха билмәсин!
Сөз вериб бирләшир Сәфтәрлә Фәрман.
Кедир һазырласын мин чүрә бөһтан.

8

Енә балыгчылар чыхыб Хәзәрә...
Гәлбә ганад верир бу хош мәнзәрә.
Суларын чох шәффаф мави рәнки вар,
Көйләрлә дәнизин бир аһәнки вар...
Суя тор атылыб сәһәрдән бәри,
Гайыг арам-арам гайыдыр кери.
Ишләйир сүр'әтлә полад биләкләр,
Ширин арзуларла чарпыр үрәкләр.
Долу тор саһилә етишән заман
Сығмыр ерә-көйә һамы шадлыгдан.
Бир мүхбир көрүшүр балыгчыларла,
Әввәл сөһбәт әдир о, Э'тибарла.
Иван Василичә янашыр сонра,
Бахыр чох марагла бу чыхан тора.
Гочадан сорушур:—Нечә яшын вар?
— Әкәр янылмасам етмиш дөрд олар.
Мүхбирин үзүндә артыр һейрәти,
Дейир ки:—Ай баба, сән бу сәнәти
Нә вахтдан сечмисән?
— Нә билим, оғул,
Чохдандыр олурам бу ишлә мәшғул.
Пушкинин «Балыгчы вә балыг» адлы
Бир нағылы вардыр, һәр бир савадлы
Нағылы охуюб, шүбһәсиз ки сән
Онун мәзмунуна яхшы бәләдсән.
Бах, һәмән гочадан он беш ил артыг
Балыгчылыг әдиб, тутмушам балыг.

О, бир гызыл балыг тутуб дениздэн,
Йүз тон гызыл балыг овламышам мэн.
Хошбэхтлик сүрмүшдү о гоча бир ан.
Чүнки о сээдэт гызыл балыгдан,
Тамаһкар гарыдан асылы ишди.
Одур, юху кими кэлиб кечмишди.
Биз балыгчыларса одлу үрөклө
Севиб ишимизи, йүксөк эмөклө
Эн бөйүк мөгсөдө, арзуя чатдыг,
Эбеди сээдэт, хош күн яратдыг.
Мүхбир балыгчыя верир бир суал,
Дейир:—Чох мараглы көрүнүр бу хал.
Һәр чүрө балыгла долудур дениз,
Селд овлайырсыныз бу районда сиз.
Гоча чаваб верир:—Бунда мәнә вар!
Учур көйдө нечә карванла гушлар,
Балыглар да суда элө үзүрлөр,
Каһ дениздә, каһ да чайда кәзирләр.
Тәбиәтдә ганун беләдир анчаг,
Бир балыг нә гәдәр кетсә дә узаг
Дөнүб мәскәнинә о төкүр күрү.
Хәзәр балыглары кәзсә дә Күрү
Олур сон мәскәни енә дә дениз.
Тор атыб һәр чүрө балыг тутсаг биз,
Бүтүн балыгларын кәсиләр нәсли,
Билмәк истәйирсән, бах, будур әсли.
Гочанын әлини сыхараг бәрк-бәрк
Мүхбир чох һөрмәтлә сөйләйир:—Кәрәк:
Бүтүн вәтәкәләр тәчрүбәниздән,
Истифадә әдиб өйрәнсин сиздән.
Иван Васильевич сөйләйир:—Мән дә
Чох шей өйрәнирәм ери кәлөндә.
Нә яшда олса да шүбһәсиз инсан
Кәрәк өйрәнмәйи санмасын нөгсан.

9

Этибар саһилдәдир,
Даяныб ганы гара.
Көз чәкмир далғалардан,
Бахыр чошгун сулара.
Алыб тору ағзына

60

Шиддәтләнән далғалар,
Гудуз чанавар кими
Һиддәтләнән далғалар.
Бахыр-бахыр денизә
Этибар пешман-пешман,
Бу заман яхылашыр
Она саһилдә Ферман.
Охуюр Этибарын
Көзләриндә гүссәни.
Дейир:—Трест рәиси
Кәлиб, чағырыр сәни.
Фикрә далмыш Этибар
Эшитмир бу сөзләри.
Кәдәрлидир, йол чәкир
Онун далғын көзләри.
Бирдән гәт'и гәрарла
Этибар минир ата.
Бурахыр чиловуну
Ат сарылыр ганада.
Чапыр үзүюхары
Саһил бою дөрд нала.
Ферман бир ан дүшүнүб
Чох шад олур бу хала
О, прест рәисинин
Янына дөнүб кери.
Хәянәтлә уйдуруп
Бу фитнәкар сөзләри.
Дейир:—Кетдим көрдүм ки,
Саһилдәдир Этибар.
Кейфи саз, дамағы чаг
Янында гонағы вар.
Сизин кәлишинизи
Сөйләдимсә дә она,
Мәним дедикләримә
Көстәрмәди этина.
Һәм о, һәм дә гонағы
Бир ат миндиләр һәрә.
Әкәр янылмырамса
Үз гойдулар шәһәрә.
Көһләнләри чапдылар
Шимшәк кими сүр'әтлә..
Мән онларын ардынча

61

Бахдым-бахдым һейрәтлә.
Этибарын бу иши
Кәлди мәнә чох ағыр.
Элә билдим башымдан
Од яғыр, алов яғыр.
Етмиш беш мин манатлыг
Тору апарыб туфан,
Этибарса ат чапыр
Кефиндән галмыр бир ан.
Иван Василич көрүр
Ләкәләнир йолдашы,
Гирсиндән, гәзәбиндән
Чатылыр онун гашы.
Дейир:—Бу уйдурмалар
Нәдир, Фәрман, бир утан!
Намуслу бир йолдаша
Нечин бөһтан атырсан?
Иван Васильевичдән
Эшидир бу сөzlәри,
Рәис далыр хәялә,
Думанланыр көzlәри.
Сонра дейир:—Бир нечә
Мәктүб чатыбдыр мәнә.
Вәтәкәниз габагчыл
Олса да, анчаг енә
Көрүнүр ишиниздә
Һәлә бөйүк нөгсан вар.
Һара кетмиш олса да
Гайыдачаг Этибар.
Одур, кәрәк бу ахшам
Чағырыб бир йығынчаг,
Нөгсанлары арадан
Галдырмаға чалышаг.
Сәфтәрин гулағына
Пычылдаяраг Фәрман
Дейир:—Бах, бундан сонра
Бизим олачаг мейдан,
Этибара бу ахшам
Гурум элә бир кәләк,
Һисс эләйиб билсин ки,
Огуллар вар мәним тәк.
Даныш ичласда сән дә

Сакит даяныб бахма,
Арханда бир даг кими
Достун дурубдур, горхма!
Сәфтәр дейир:—Сөз вердим
Бил ки, мөһкәм дурарам.
Бир балта сән вуранда,
Йүзүнү мән вурарам.
Гоча балыгчынынса
Гәлби чарпараг бәрк-бәрк
Дүшүнүрдү, достуму
Тезликлә тапым кәрәк.
Дүшүнүрдү, нәчидир,
Кимдир о, гонаг көрән?
Йох, белә уйдурмая
Инана билмәрәм мән.
Этибарын иш вахты
Кеф нә дүшүр ядына?
Әкәр бу доғру олса,
Ләкә кәләр адына.
Фәрманын һийләләри
Мәнә яхшы бәллидир.
Достума инанмагса
Чох бөйүк тәсәллидир.

Тору апарырды чошгун далғалар,
Ат чапырды саһил бою Этибар.
Көзүнү чәкмирди бир ан да тордан,
Онун да гәлбиндә гопмушду туфан.
Дейирди:—Ат чапым сәһәрдән бәри,
Нәһайәт әлибош гайыдым кери?
Бахыб көз учуйла һәрдән кәһәрә,
Көрүрдү батыбдыр һейван ган-тәрә.
Этибар өзү дә исланыб тәрдән,
Атдан аз галырды йыхылсын һәрдән.
Чүнки ат йәһәрсиз, йол йөндәмсизди,
Кечид бә'зән гуру, бә'зән дәнизди.
Далғалар нәһайәт тору фырладыр,
Бөйүк бир һиссәни саһилә атыр.
Әтрафа диггәтлә бахыб Этибар
Көрүр ки, саһилдә бир трактор вар.

Бир нечә гайыг да батыбдыр гума,
Яхында көрүнүр үч-дөрд эв, кома.
Билир ки, еддинчи вәтәкәдир бу,
Дәрһал трактора бағлайыр тору.
Инадла чалышыб чәкир чох зәһмәт,
Чыхарыр дәниздән тору нәһайәт.
Бу заман бир нечә балыгчы кәлир,
Э'тибар севинир, кефи көкәлир...
Она көмәк әдиб бу балыгчылар
Машына гоюрлар тору, Э'тибар —
Миниб көһләнинә гайыдыр кери.
Элә бил ки, күлүр онун көзләри...
Севинчиндән учур гәлби гуш кими,
Баһар мүждәчиси гарангуш кими.

Будур, сакитләшиб чалханан дәниз,
Баянки туфандан галмайыбдыр из.
Күн батыр, үфүгү бүрүйүр янғын,
Дуруб балыгчылар саһилдә далғын.
Бәзиси һәлә дә көз чәкмир судан,
Дүшүнүр: Тор кетди, йәгин горхудан
Э'тибар да гачды, элә бу заман,
Ат үстә Э'тибар чыхыр гаршыдан.
Иван Васи́льевич чох мәһәббәтлә,
Она яхынлашыб дейир шәфгәтлә:—
Ай оғул, гоймусан мәни никаран.
Ил кими көрүнүр көзүмә һәр ан.
Гочанын әлини сыхыб Э'тибар,
Сөйләйир:—Мәсәлдир дейиб бабалар:
Дүзә завал йохдур, кирсәм дә ода.
Янмарам, саламат чыхарам, ата!

11

Ахшам чөкүб. Топланыб
Клуба балыгчылар.
Мөвсимин битмәсиндән
Данышараг Э'тибар,
Сөйләйир:—Баһар ову
Кечдисә дә чох көзәл
Кәлән мөвсимә кәрәк
Һазырлашаг мүкәммәл.

Достлар, мүвәффәгийәт
Сакит әтмәсин бизи,
Тә'мир әдиб торлары
Өлчәк кәрәк дәнизи.
Чәнләри тәмизләйәк,
Гайдая дүшсүн амбар.
Ени гайыглар гураг,
Һәр анын бир һөкмү вар.
Һәр шейи габагчадан
Тутмалыйыг нәзәрдә,
Фыртына яз вахты да
Әскик олмур Хәзәрдә.
Бир сөзлә силаһланмыш
Һазыр бир әскәр кими,
Одлу, чошгун үрәклә
Гаршылаяг мөвсими.
Архайын даянмаяг
Мөһкәм киришәк ишә.
Дәнизлә, далғаларла
Һазыр олаг дөйүшә.
Биз шәрәфли әмәклә
Ад газанаг, а достлар!
Индисә йығынчага
Ени бир тәклифим вар.
Яйда бизим вахтымыз
Кечир бош данышыгла,
Габагчыл вәтәкәләр
Балыг тутур ишыгла.
Күнәш кими айдындыр
Ишыгда олан гүввәт.
Ленинин дүһасийлә
Ачылмышдыр бу һикмәт!
Кәлин электрикдән
Истифадә әдәк биз.
Кетсин габаг чәркәдә
Бизим дә вәтәкәмиз.
Салонда бир чанланма
Әмәлә кәлир, лакин
Фәрманын үрәйини
Енә дә кәмирир кин.
Галхыб дейир:—Йолдашлар!
Бош фикирдир бу мәнчә.

Кэлин балыгчылыгы
Этмэйэк биз эйлэнчэ.
Ишыгла ова чыхмаг
Чох да дейилдир асан,
Бир иши башлаянда
Яхшы дүшүнөр инсан.
Ағлына нэ кэлдими,
Тэклиф эдир Э'тибар.
Һәр ишин бир планы,
Гануну, гайдасы вар.
Э'тибара тәрәфдар
Чыхыб, сөйлэйир Сәрвәр:—
Фәрманын дедийинэ
Эмәл этсәк биз әкәр,
Онда кәрәк һәятда
Даима галаг кери.
Чәтин ишлә өлчүләр
Инсанларын һүнәри.
Чыхмышыг биз Хәзәрда
Нечә дәфә туфандан.
Әминәм ки, бир даһа
Чыхарыг имтаһандан...
Сонра Иван Василич
Дейир ки:—Бир мәсәл вар:
Балыг истәйән адам
Өзүнү суя вурар.
Фәрманда бир адәтдир.
Даим су буландырыр.
Она, буна тор гурур,
Фитнә оду яндырыр.
Иван Василйевичин
Белә кәскин сөзүндән
Од тутуб аловланыр,
Фәрман чыхыр өзүндән.
Сөйлэйир:—Ахыр вахтлар
Ай гоча, дөнә-дөнә
Әлейһимә данышыб
Бөһтан атмысан мәнә.
Үрәйимә һәр сөзүн
Хәнчәр тәк вурур яра,
Ким сүбут эдәр ки, мән
Гарышдырмышам ара?

Һачан фитнә салмышам,
Олмушам икиүзлү?
Бунлары билән варса
Ачсын, галмасын кизли!
Сәфтәр дә өз ериндән
Башлайыр данышмаға,
Интизама чағырыб
Сәдр галхыр аяға.
О трест рәйсинә
Сөз верир, сусур Фәрман.
Сәфтәр дә сакит, сәссиз
Дуруб бахыр кәнардан.
Рәис дейир:—Йолдашлар!
Бах, бу күнки данышыг
Ишинизи айна тәк
Көстәрди айдын—ачыг.
Сизин бу коллективдә
Һәр кәнч ишчи, һәр гоча
Әмәйи шәрәф саныр,
Йүксәк тутур олдугча.
Чалышыр өз ишиндә
Бир енилик яратсын.
Габаға доғру һәр ан
Чүр'әтлә аддым атсын.
Бизим гәһрәманларын
Енилмәздир гүдрәти.
Совет адамларынын
Будур көзәл сифәти.
Сизин вәтәкәниздә
Анчаг пахыллар да вар.
Буну айдын көстәрди
Йығынчагда йолдашлар.
Ән чиркин галығыдыр
Һәсәд көһнә дөвранын.
Ән бөйүк яғысыдыр
Һәсәд бизим дүнянын!
Әфсуслар олсун, бә'зән
Биликли, истедадлы,
Йүксәк вәзифә тутмуш,
Бөйүк рүтбәли, адлы
Инсанын да гәлбиндә
Көк сала билир һәсәд.

Пахыллар йүксәлишчин
Һәятда олур бир сәдд.
Файдалы ишимиздә
Чох зәрәр верир бизә,
Одур кәрәк һәсәдлә
Апараг мубаризә!
Галмасын бир бөһтанчы
Икиүзлү, чезасыз.
Дөрд-беш мәктуб алмышам
Һамысы да имзасыз.
Бунлары язан кимдир?
Баяг данышан Фәрман.
Дедийими фактларла
Сүбут эдим мән бу ан.
О, Сәфтәрә бир кағыз
Языб, тәләсдийиндән
Имзасыз мәктубларла
Пакетә гоюб сәһвән.
Бах, бунунла ачылыб
Бүтүн ишләрин үстү.
Бу сөzlәрдән Фәрманын
Башындан галхыр түстү.
Сарыр балыгчыларың
Гәлбини бир һәйәчан.
Дейирләр:— Бөһтанчылар
Рәдд олсун арамыздан!

12

Кечә чөкүб, бүрүйүбдүр зүлмәт һәр яны,
Учуб кедир шәргә тәрәф булут карваны.
Көйдә нә бир улдуз яныр, нә парлайыр ай,
Үзә-үзә ярыр гайыг сулары лай-лай.
Бу гайыгда балыгчылар чыхыбдыр ова,
Дәниз ятыб, кечә сәссиз, сакитдир һава.
Санки дәрин бир юхуя далыб тәбиәт,
Достлар эдир ширин-ширин гайыгда сөһбәт.
Иван дейир:— Ай ушаглар, көрән бу кечә
Ишыг ову верәчәкми көзәл нәтичә?
Сәрвәр дейир:— Йәгин ки, бош дөнмәрик кери.
Кәрәк өтәк чалышмагла кечән күнләри!
Э'тибарын үрәйиндә бөйүк бир инам,

68

Рәссам кими өз ишиндән алараг илһам
Сөйләйир ки:— Тәчрүбә яз күлүнә бәнзәр,
Бир күл артыб мин күл олар, бағлары бәзәр.
Бизим дә бу тәчрүбәмиз хейирсиз олмаз!
Күлүр чүнкү үзүмүзә хош әтирли яз.

Сөһбәт битир, һәр тәрәфи бир сүкут сарыр,
Ирәлиләйир гайыг, будур, сулары ярыр.
Кәлир чатыр балыгчылар мүййән ерә,
Тор атылыр отуз метр дәринликләрә.
Пирамида шәклиндәдир бу үчбучаг тор,
Ишыг верир лампалара аккумулятор.
Су алтында шәфәг сачан лампалар үзүр,
Элә бил ки, мави көйдә улдузлар сүзүр.
Балыглары чәзб эләйир парлаян ишыг.
Элә бил ки, шама олуб пәрвана ашиг.
Йығын-йығын балыг кәлир тор дүшән ерә,
Ишыгларың әтрафында вурурлар дөврә.
Кечир он беш дәгигәлик гыса бир заман,
Балыгчылар тору чәкиб чыхарыр судан.
Бөйүк ову көрүб һамы олур севинчәк,
Элә бил ки, янагларда ачылыр чичәк.
Бир ан белә көзләрини юммайыб кечә,
Балыгчылар чалышырлар шәфәг сөкүнчә.
Сәһәр судан чыхан күнәш бәнзәйир күлә...
Балыгчылар бөйүк овла дөнүр саһилә.
Гоча Иван баба дейир:— Оғул, Э'тибар!
Зәһмәт чәкән бағбан кими көрдүк ширин бар.
Инди кәрәк даһа артыг көстәрәк инад,
Даһа кениш фәзаларда ачаг биз ганад.
Э'тибар чох фәрәһләнир, дейир:— Бу күндән
Ачар билик дәнизиндә фикримиз елкән!
Әсиркәмәз өз варыны дәрәлар биздән,
Чошгун сулар мәғлуб олар гүдрәтимиздән.

1353

Одесса—Бақы.

ИНТИЗАР

1

Колхоз сәдри Интизар
Фикирлидир. Дуйғулар
Синәсиндә гайнашыр,
Сел кими чошуб дашыр.
О, шәһәрдән кәләндә
Севдийи доғма кәндә
Чох билик кәтирибдир,
Енилик кәтирибдир.
Бу кәнч гыз ағраномдур.
Онун арзусу будур:
Шоранлыглар бағ олсун,
Мәһсулдар торпағ олсун.
Кечән ил баһар чағы,
Йүз гектар боз торпағы
Эл дөндәриб күлшәнә.
Бахын чөлләрә енә,
Инди дә ярыш кедир,
Енә гызғын иш кедир...
Фикирлидир Интизар;
Гәлбиндә арзулар вар,
Раһатлыг билмир бир ан,
Гардаш Өзбәкистандан
Памбыгчылар кәләчәк;
Өйрәнәчәк, биләчәк
Киминдир бөйүк һүнәр.
Ағ памбыглы дүзәнләр,
Күлсүн күлүстан кими...

Ачылыб вараг-вараг,
Бөйүк бир дастан кими
Десин: һүнәр будур, бах!

2

Артыг кәлиб декабр
Дәрин юхудадыр ер...
Көйләрдән гара думан
Өтүшүр карван-карван.
Союгдур чөл һавасы,
Трактор бригадасы
Айылдыр торпаглары,
Сәс тутур узаглары.
Бир саһә битир тамам.
Чөкүр гаранлыг ахшам.
Яхынлашыб бу ара
Әнвәр дейир Илгара:
— Он күнә гәдәр кәрәк,
Шуму тамам битирәк.
Горхурам галаг кери.
Сакит әдиб Әнвәри
Белә сөйләйир Илгар:
— Әйә, нәдән горхум вар?
Мәһәббәтин одудур
Әнвәр, мәни гыздыран,
Ишдән һеч горхум йохдур...
Дүшүр ядына бу ан
Севимли Мәлейкәси.

3

Гышдыр һәлә, гарлы гыш,
Ағ сачлы, вугарлы гыш,
Һөкм әдир дүзәнләрдә,
Човғун кәзир һәр ердә...
Күләк чапыр атыны.
Чөлдә гыш аратыны
Ләнкитмир колхоз бир ан.
Сәһәр сөкүләндә дан
Һамы ишә сарылыр.
Тарлалар суварылыр.

Һөкмү вардыр һәр анын...
Биринчи бригаданын
Башчысыдыр Мәлейкә;
Таныйыр ону өлкә.
Гайғысыз, күләрүзлү,
Меһрибан, ширинсөзлү
Бизим бу элләр гызы,
Тарламызын улдузу
Яда салыб Илгары,
Далда гоюб гызлары,
Гышда, боранда, гарда
Кедир габаг сырада.
Интизар чыхыб дүзә,
Саһәни кәзә-кәзә,
Кәһ Фәрһадла данышыр,
Кәһ Мурадла данышыр.
Мәлейкәйә дейир:—Бах,
Көр, нә юмшалыб торпаг,
Чүнки көзәл ишләниб,
Чох мүкәммәл ишләниб.
Гызым элин вар олсун,
Һәятын баһар олсун!

4

Бир көнүл сәси кими,
Баһар мүждәси кими
Көйләри яра-яра,
Яйылыр һәр дияра
Партиянын гәрары.
Бүтүн колхозчулары
Руһландырыр бу гәрар.
Клубда йығынчаг вар.
Сөз алыр Шабан баба
Дейир:—Бүтүн эл-оба
Бу күнү байрам саныр,
Көзүмүз ишыгланыр,
Көзәлдир тәзә гайда.
Әмәк һаггыны айда
Алырыг бундан белә.
Һәр колхоза, артелә
Даягдыр бу, а достлар!

Бир үрәк сөзүмүз вар;
Партиямыз вар олсун,
Она алгышлар олсун!
Данышыр сонра Әнвәр,
Фәрһад, Илгар, Күлүмсәр,
Сөйләйирләр:—Биз кәрәк
Достлар, һүнәр көстәрәк!
Элин үзү ағ олсун,
Гүдрәтимиз дағ олсун!
Ән ахырда Интизар
Чыхыб дейир:—Йолдашлар!
Кәндимизә бу сәһәр,
Учуб кәлән шад хәбәр
Чох бөйүк бир гайғыдыр.
Үрәк сөзүмүз будур:
Партия гүдрәтимиз,
Партия шөһрәтимиз,
Партия гәлбимиздир,
Бизә чандан әзиздир!

5

Сәһәр гарангуш кәлир,
Дейир: «Баһар хош кәлир»!
Һәр будаға гонмаға,
Көр нә гәдәр гуш кәлир!
Чүчәриб яшыл отлар,
Қишнәйир ағ булутлар,
Көйләрдән нур төкүлүр.
Бә'зән дә күнәш күлүр...
Ишләйир гоча Шабан,
Бош кечмир вахты бир ан.
Дүзәлдир тәзә ләкләр,
Әкир гәшәнк чичәкләр,
Будур, кәсир үч һача
Пейвәнд вурур ағача.
Әкир шафталы, бадам,
Чалышыр сәһәр-ахшам.
Баға гарангуш кәлир,
Дейир: «Баһар хош кәлир!»

Язын хош нәфәсилә,
Ердән бухар йүксәлир.
Күн доғмамышдан сәһәр,
Тәмизләнир саһәләр.
Нечә күн бундан габаг,
Малаланыбдыр торпаг.
Сәпин башланыб, енә
Чөлләрдә башга сәһнә,
Башга көзәл мәнзәрә,
Чарпыр бу күн нәзәрә.
Интизар чыхыр дүзә,
Саһәни кәзә-кәзә.
О, Әнвәрлә данышыр,
Күлүмсәрлә данышыр.
Дейир:—Мәлейкәйә бах,
Севәнләр белә олар,
Бах, белә олар анчаг,
Фәрәһләнир Интизар:
—Араты, шуму яхшы,
Енә учадыр башы,
Мәлейкә күлүмсәйир
—Чох тә'рифләмә—дейир.
Бир овуч торпаг алыб
Ийләйир, овушдурур,
Бир хош хәяла далыб,
Дейир:—Чанымыз будур!

6

Саһәйә ахышыб эл,
Ҡамынын әлиндә бел,
Будур торпағы ярыр,
Памбыглары суварыр...
Райком катиби Зәфәр,
Кәзә-кәзә бу сәһәр
Тарлалары доланыр.
Арабир дә даяныр,
Әтрафа салыр нәзәр.
Көрүр Фәрһад, Күлүмсәр
Чалышырлар үрәклә.
Хош нийәтлә, диләклә.

74

Яшыл памбыг коллары
Хатырладыр баһары.
Зәфәр күлүр көзүндән,
Зәфәрин үрәйи шән,
Севинчи ашыб дашыр,
Фәрһада яхынлашыр.
Дейир: Фәрһад ки, Фәрһад!
Лайигдир сәнә бу ад.
Ҡалалдыр сәнә чөрәк,
Синәндә сафдыр үрәк.
Фәрһадын алнында тәр,
Дейир:—Ай йолдаш Зәфәр.
Бу мәсәл дейил әбәс:
Ишләмәйән дишләмәз!
Зәфәр дейир:—Дүзү мән,
Зөвг алдым һүнәриндән.
Гәлб охшайыр һәр колун,
Вар олсун, әлин, голун!
Зәфәр сәһәрдән бәри
Доланыр саһәләри,
Бахыб гызғын иш көрүр,
Бөйүк йүксәлиш көрүр.
Анчаг чатыр бир ерә,
Сейр этдийи мәнзәрә,
Пис тә'сир эдир она.
Бахыр о ян-бу яна
Нә сейрәкдир чәркәләр!
Яман тутулур Зәфәр
Бу саһәдә ишләйән,
Аз чалышыб чох ейән,
Мәшһур тәнбәл Әйваздыр,
Дүшүнчәси даяздыр.
Тез-тез эшир бығыны,
Яндырыб чубугуну,
Көйә түстү соварур.
Саатда бир бел вурур,
Зәфәр онун әлиндән
Бели алыб, дейир:—Мән
Бел вурум, сән бах, Әйваз,
Белә ишләмәк олмаз.
Зәфәр торпағы ярыр,
Үч-дөрд чәркә суварыр.

75

Эйваз дүшүр һейрәтә,
Кәлир бир аз гейрәтә,
Горхур ки, чыха әнкәл,
Бир аз ишләйир тәнбәл.

7

Дан ери сөкүләндән,
Улдузлар төкүләндән,
Бизим колхоз гызлары,
Тарланын улдузлары,
Торпагы кәтмәнләйир.
Интизар бахыб дейир:
— Чичәкләниб диләйим,
Инди мәним үрәйим
Чаглайыр булаг кими.
Башым уча дағ кими!
Сөйләйирәм вугарла,
Көзәл ишләниб тарла.
Әлләриниз вар олсун,
Өмрүнүз баһар олсун!
А гызлар, күн кәләчәк,
Бу тарлалар күләчәк,
Ағ памбыг чичәкләри
Ачачаг үрәкләри.
Гызлар кәлир һәвәсә
Нәғмә дейир сәс-сәсә.

Чөлләрин бары памбыг,
Әлләрин вары памбыг!
Сән кәләндә колхозун
Долур амбары памбыг.

Тарлан хошдур чәмәндән,
Көзәлсән ясәмәндән.
Дүзләримиз бәзәниб
Сән юрдума кәләндән.

Памбығым, ағ инчисән,
Гардан парлаг инчисән.
Һәр кәлинин, һәр гызын
Гәлбинин севинчисән.

8

Мәктәбдәдир Интизар.
Этрафында ушаглар
Һалай вуруб даяныр.
Һамысы марагланыр
Онун бу кәлишийлә,
Зәһмәтийлә, ишийлә.
Ушаглара Интизар
Сөйләйир:—Ай балалар,
Инамла дейирәм мән,
Бу ил кечән илкиндән
Мәһсулумуз бол олар.
Анчаг бирчә горху вар;
О да совкадыр, кәрәк
Тезликлә тәдбир көрәк.
Совкалары изләйәк
Тарланы тәмизләйәк.
Памбыг элин варыдыр,
Инчидир, мирварыдыр.
Кейдийиниз пенчәкләр,
Тахдығыныз әлчәкләр,
Бүтасы гәшәнк читләр,
Памбыгдан дейил мәйәр?—
Яхшы памбыг бечәрәк,
Ачсын енә күл-чичәк.
Долсун элин амбары,
Артсын колхозун вары.
Ушаглар һамы бирдән,
Сөйләйирләр ер-ердән:
— Көмәйә һазырыг биз.
Сәһәр тездән дәстәмиз
Тарлалара чыхачаг.
Яхшы билир һәр ушаг,
Ким севәрсә зәһмәти
Олар онун һөрмәти.

9

Сәһәрдир, айдын сәһәр...
Ягут рәнкли шәфәгләр
Парлайыр көнүл ачыр,
Үфүгләрдә күл ачыр.

Гушларын хош нэгмэси,
Ушагларын шэн сәси
Бир-биринэ гарышыр,
Пионерлэр ярышыр.
Бүтүн күнү иш кедир,
Иш кедир, ярыш кедир!
Күнэш батанда ахшам,
Кениш сәһәләр тамам,
Дәрманланыр тәр-тәмиз.
Галмасын совкадан из!

10

Яйын исти чағыдыр...
Элэ бил янан күнэш,
Дәмирчи очағыдыр,
Сачыр этрафа атәш.
Боз архын гырағында
Тарланын габағында
Гол-будаглы бир сөйүд,
Сых ярпаглы бир сөйүд
Баш галдырыб көйләрә,
Көлкәси дүшүб ерә.
Будур һалай вурараг,
Онун көлкәсиндә бах,
Колхозчулар динчелир.
Бурда әйләшир бир аз.
Шабан баба да кәлир,
Айран сүзүр Сәрвиназ
Бир каса ичир һәрә,
Алышан үрәкләрә
Сәринлик верир айран.
Шабан баба, бу заман,
Чатыр галын гашыны,
Йырғалайыр башыны.
Мәлейкә дейир:—Енә
Шабан баба фикринә
Нә кәлди? Дарыхырсан?
Үрәйини сыхырсан?
— Бала, дүшүнүрәм мән:
Горунмагчын бүркүдән

78

Бир тәк сөйүдүмүз вар!
Бурда кәрәк ағачлар
Көйләрә учалайды,
Сәрин көлкә салайды.
Азачыг зәһмәт чәксә,
Һәрә бир ағач әксә
Тутар һәр яны көлкә
Дүзмү, гызым, Мәлейкә?—
— Дүздүр баба, һаглысан.
Һәлә аз дейил нөгсан.
Кәрәк бөйүк әмәклә,
Биз әлбир ишләмәклә
Дүзәлдәк кәсирләри,
Адлаяг әсрләри.

11

Элэ бил ки, яғыб гар,
Ағаппагдыр тарлалар.
Чалышыр сәһәр-сәһәр
Бүтүн гызлар, кәлинләр.
Памбыг йығыр һәр манга,
Таялар дөнүр даға...
Гызлар ишләйән заман
Чопур Эйваз кәнардан
Даяныб бахыр саймаз.
Мурад сөйләйир:—Эйваз!
Ишләйәк һалал олсун,
Мәһсулумуз бол олсун!
Эйваз эшир бығыны,
Долдурур чубуғуну...
Гайғысы йох, дүняда,
Чаваб вермир Мурада.
Мурад дейир:—Кәл, Эйваз,
Иш олар әнкәл. Эйваз!
Дәфтәрә дүшәрик биз,
Чүнки колхоз сәдримиз
«Мән өлүм» билән дейил,
Данышан, күлән дейил.
— Ләләшин чопур Эйваз
Көһнәдир, ондан горхмаз!
Ширдән горхмаян гочаг

79

Арваданмы горхачаг?
— Ай лэлэш, элэ арвад
Эдэр ишлэри бэрбад.
Кэл эл чэк бу шәһәрдән,
Колхозда ишлә һәрдән.
Бә'зән ери кәләндә
Көстәр өзүнү сән дә.
— Гардаш, билирсән нә вар?
Нейләсә дә Интизар,
Ишлэйән дейиләм мән.
Вәсийәтдир дәдәмдән:
«Бу беш күнлүк дүняда,
Өмрүнү вермә бада!»
Мүтәккәйә архалан.
Яхшы е, раһат долан,
Памбыға кетмәз киши!
Әввәлдән памбыг иши
Яраныб арвадлара,
Памбыг һара, мән һара!
Чийниндә узун яба,
Етишир Шабан баба,
Бахыр, Эйваза бахыр,
Башында шимшәк чахыр.
Дейир:—Иш-күч чағында,
Бу архын гырағында,
Сөйүд көлкәсиндә сән,
Нә раһатлыг әдирсән?
Бир ибрәт ал гызлардан!
— Ай Шабан баба, инан
Мән саһәдән кәлирәм,
Азачыг динчәлирәм
Ки, даһа чох ишлэйим...
— Ағ ялана нә дейим?
Кәздим бүтүн саһәни
Көрмәдим әйә, сәни.
Ят, вер өзүнү күнә,
Тәнбәллик сүмүйүнә
Яман ишлэйиб, Эйваз!
Сәнә бир элач олмаз.
Әйә, дүзүнү билсән,
Сән шаһын тәнбәлисән.
Утаныр, ағлы даяз,

Тәнбәл Эйваз, күт Эйваз.
Ердән галхыр аяға
Кедир памбыг йығмаға.
Мурада бу сөзләрин
Тә'сири олур дәрин
Фикирләшир күнләрлә,
Үрәйи кәлир дилә,
Дейир: «Зәһмәт чәкмәйән,
Һавайы чөрәк ейән
Һәятда хошбахт олмаз!
Мәни бу чопур Эйваз
Чәкир яман йоллара.
Эйваз һара, мән һара.
Әкәр ондан айрылсам,
Ишә-күчә сарылсам
Мән дә бир киши оллам,
Чох әмәк күнү аллам».

Эйваздан айрылдан
Мурад олубдур чобан;
Чийниндә зоғал чомаг,
Башында гыллы папаг.
Гузулар мәләшәндә,
Чөлләрә сәс дүшәндә,
Һәр ахшам-үстү кәндә
Дағдан шәләләләр тәк,
Гоюнлар төкүләндә,
Көксүндә чошур үрәк.
Бизим сәфалы ерин—
Дағларын, дәрәләрин
Ямачындан, ялындан,
Чичәкләрин халындан,
Булут кәләндә бирдән
Төкүлән ағ яғышдан,
Көз гаралдан дәрәдән,
Чейран йоран йохушдан
Үрәйи тел-тел олур;
Отурур бир даш үстә,
Бахыр, кефи дурулур.
Папаг дүшүр гаш үстә.

Мурад хәяла далыр,
Көгүрүб түтәк чалыр.
Сәс яйылыр дағлара,
Сәфалы яйлаглара.
Гой буну да дейим мән,
Бир дәфә сүрүсүндән
Әскик олур бир гузу,
Мурад доланыр дүзү,
Кәзир яшыл чәмәни,
Охюр бу нәғмәни:
«Гузум кәл, ай гузум, кәл,
Ай мәним ялгызым, кәл!
Сәнин зәриф бойнуна
Зынгровлар дүзүм, кәл!
Баһардыр, чошур сулар,
Чичәкләнир арзулар,
Отлайыр чәмәнләрдә
Көрпә-көрпә гузулар.
Гузум кәл, ай гузум, кәл,
Ай мәним ялгызым, кәл!
Сәнин зәриф бойнуна
Зынгровлар дүзүм, кәл.
Гурдсуз олмаз чөл, дүзән,
Айры дүшсән сүрүдән,
Ахшам гаранлығында
Боз гурда раст кәләрсән.
Гузум кәл, ай гузум кәл
Ай мәним ялгызым, кәл!
Сәнин зәриф бойнуна
Зынгровлар дүзүм кәл!»
Мурад чөлдә, дүзәндә,
Нәғмә дейиб кәзәндә
Көрүр ки, тәпәл гузу,
Ойнаған, дәчәл гузу
Яшыл кола сығыныб,
Онун бир голу сыныб,
Тез апарыр гузуну,
Эвдә сағалдыр ону.
Бир дәфә дә яғыр гар,
Ағыла үч чанавар
Басгын эләйир бирдән,
Мурад чөлд галхыр ердән,

Түфәнкиндән япышыр,
Дүз үч саат чарпышыр.
Янында ики көпәк,
Әлиндә зағлы түфәнк,
Үч гудуз чанавары
Өлдүрүр кечә яры.
Бу хәбәр дүшүр кәндә,
Ону Шабан көрәндә,
Дейир:—Оғлум, афәрин!
Чох бөйүкдүр һүнәрин.

Шән сәдалар йүксәлир:
— Кәлир, гонаглар кәлир!
Онлар машындан дүшүр.
Әл тутараг көрүшүр,
Сәдрәддин, Икрам, Рәһмәт,
Зөһрә, Ағкүл, Мәрһәмәт,
Тачәддин, Гулам экә,
Фәрһад, Шабан, Мәлейкә,
Әнвәр, Илгар, Сәрвиназ.
Утандығындан Әйваз
Бир тәрәфдә даяныр.
Гонаглар марагланыр
Һәр бир ени үсулла,
Бу илки бол мәһсулла,
Көрүр тарла-тәр-тәмиз,
Көз бахдыгча бүтүн дүз
Памбыгла ашыб дашыр.
Гонаглар яхынлашыр,
Көз гоюр саға, сола,
Бахыр гозая, кола;
Синәләр галхыб энир,
Көнүлләр фәрәһләнир,
Достларын һүнәриндән,
Ишиндән, зәфәриндән
Башланыр ширин сөһбәт:
Икрама дейир Рәһмәт:
— Коллар көр нә көйчәкдир,
Санки күлдүр, чичәкдир.
Ағкүл дейир:— Зөһрә, бах

Көр тапарсан бир алаг?
Севинчлө Гулам экә
Дейир:—Сағ ол, Мәлейкә!
Бу квадрат үсулу,
Боллашдырыб мәһсулу.
Тарлана бахдыгча мән
Гәлбим чошур севинчдән.
Мәлейкә дейир:—Һәлә
Чох борчлуиоғ биз элә!
Һамы кәрәк чалыша,
Бүтүн шоран торпаглар,
Памбыгла ашыб-даша.
Әзиз достлар, гонаглар,
Бизә архадыр шәһәр.
Бакыдакы фәһләләр
Чәкир бизимчин әмәк,
Колхоза әдир көмәк.
Комбайн маторуну,
Кәндин тракторуну,
Шәһәр көндәрир, шәһәр.
Чох сағ олсун фәһләләр!
Нә гәдәр ки, биз варыг
Бакыя миннәтдарыг,
Икрам экә бу ара
Янашыб Интизара,
Сөйләйир:—Сөзүн дүзү,
Кечмишки шоран дүзү,
Көрәндә белә тарла,
Гәлбим чошду вугарла
Чаваб верир Интизар:
—Көрүлмәмиш чох иш вар
Бу севимли вәтәндә.
Бир һисс ояныр мәндә,
Хәяла далыб бә'зән,
Белә дүшүнүрәм мән:
Өмүр көдәк, йол узун,
Одур ки, арзумузун
Гартал ганадларилә
Хәялын атларилә,
Кәрәк өтүб заманы,
Һейран гоаяг дүняны!

Күнүн исти чағында,
Сәрин колхоз бағында,
Әйләшибдир гонаглар,
Будаглары әйир бар.
Гызарыб күләйшә нар,
Ириләниб һейвалар,
Чинарлар учалыбдыр,
Сәрин көлкә салыбдыр.
Ярнаглары титрәйир...
Достлар фәрәһлә дейир:
— Нә көзәлдир бағыныз,
Бостаныныз, тағыныз!
— Һәр ян күлдүр, чичәкдир.
— Доғрудан чох көйчәкдир,
Талвардакы мейнәләр.
— Нәләр яраныб, нәләр
Инсанын зәһмәтилә,
Әмәйин гүдрәтилә.
Күлүмсәйир Интизар,
Дейир:—Әзиз гонаглар,
Едди ил бундан габаг,
Бу кениш ердә анчаг
Варды беш алты чинар
Кечмишләрдән ядикар.
Бизим бу гоча Шабан
Камил, биликли бағбан
Бурда ени бағ салды,
Бу ағачлар учалды
Мейвә верди армуд, нар,
Будаглары әйди бар.
Гоча бағбан фәрәһлә
Сөйләйир:—Алгыш элә!
Элин күчү, зәһмәти,
Ярадыр һәр не'мәти.
Меһрибан достларым, мән,
Гардаш доғма әлләрдән
Чох шитил кәтирмишәм,
Бәсләйиб етирмишәм.
О, гымышыр бу заман:
— Күнәшли Бухарадан

Пай кәлиб бу кавалы,
Күрчүстандан шафталы,
Кубандан бу киләнар.
Көрдүйүнүз ағачлар
Элләрин әмәйилә,
Гардашлыг көмәйилә,
Атыб белә гол-будаг,
Олуб мейвәли бир бағ.
Колхозчуларла биркә,
Әйләшиб чәркә-чәркә
Будур, әзиз гонаглар.
Багда әдирләр наһар.
Сүфрәдә кәрә яғы,
Пендир, гоюн гаймағы—
Һәр чүр көзәл не'мәт вар.
Фәсәли яйыр гызлар,
Биширир, достлар ейир,
Данышыр, күлүр, дейир:
— Гой вар олсун, фәсәли
Яян гызларын әли!
Тәзә сүфрә дүзәлир,
Шишләрдә кабаб кәлир.
Гонаглар ейиб ичир,
Сөһбәтләри хош кечир.
Мәлейкә дейир:—Илгар
Саз чалсана, гонаглар
Бир аз сәни динләсин,
Мәчлис даһа шәнләнсин.
Илгар көтүрүр сазы,
Учалыр хош авазы:
«Сәнә гурбан, севкилим!
Салма һичран, севкилим!
Айрылыға дөзмәйир,
Көнүл бир ан, севкилим.
Эй өмрүмүн баһары,
Эй эшгимин нүбары,
Кәл көрүшә, севиндир,
Бу ашигин Илгары.»
Илгарын нәфәсиндән,
Гошдуғу нәғмәсиндән,
Зөвгә кәлир гонаглар.
Дейирләр:—Әһсән, Илгар!

Нә хошдур сөзүн, сазын,
Көнүл ачан авазын.
Һисс әдир Гулам әкә:
Ала көзлү Мәлейкә
Оғрун бахыр Илгара.
Гызарыр бирдән-бирә,
Мәлейкәсә бу ара
Көзүнү дикир ерә.

Чатыр мәһсул байрамы...
Ора тәләсир һамы.
Кәлиб әзиз гонаглар,
Данышачаг Интизар.
Онун гәлбини бу ан
Сарыр тәләш, һәйәчан.
О бахыб сола, саға
Башлайыр данышмаға.
Дейир:—Достлар, гонаглар,
Бол мейвә верән бағлар,
Колхозун мал, давары,
Бу илки тахыллары,
Кениш памбыг чөлләри
Севиндирир элләри.
Артыг биз нә данышаг.
Кәлин, бир дә ярышаг!
Бир дә чыхаг сынагдан,
Алаг судан, торпагдан
Ән дәйәрли не'мәти.
Гой элләрин сәрвәти,
Чошғун бир чая дөнсүн!..
Кәнддә яныб ишыглар,
Күнәшә, ая дөнсүн!
Саз көтүрсүн ашыглар
Нәғмә гошсун бу күнә
Бу тоя, бу дүйүнә.

НӘРКИЗ

1

Бири вармыш, бири йохмуш,
Йохсулларын дәрди чохмуш.
Одунчу бир гоча вармыш,
Кениш дүня она дармыш,
Етмиш беши кечмиш яшы,
Памбыг кими олмуш башы.
Бәдәнинин тагәти йох,
Күчдән дүшмүш, гүввәти йох,
Лакин енә чалышармыш,
Һәр зәһмәтә алышармыш.
Языг гоча өлә-өлә
Һәр күн сәһәр кедәр чөлә,
Дәрәләри аша-аша
Дырмашармыш даға-даша.
Ағачлары әйир, гарыр
Балтасилә одун ярыр,
Шәләләйиб кәтирәрмиш,
Күнү баша етирәрмиш
Гочанын үч гызы вармыш,
Онлар үчүн чалышармыш.
Улдуз, Нәркиз, кичик Хумар
Бу гочадан һәят умар.
Бир күн сәһәр өлә-өлә
Енә гоча кедир чөлә.
Лакин ахшам дөнмүр кери,
Билинмәйир онун ери,

Бу итмәклә гоча итир,
Заваллынын иши битир.
Гызлар эвдә галырлар ач,
Тапмайырлар һеч бир әлач,
Дүшүнүрләр кимдән имдад
Истәсинләр. Налә, фәряд
Даш гәлбләрә этмәз әсәр:
Сөзләриндә йохдур кәсәр.
Онлары бир ганан олмаз,
Дәрдләринә янан олмаз.
Йохсуллары ганан кимдир?
Һалларына янан кимдир?
Ким онлара чөрәк верәр?
Ким онлара үрәк верәр?
Гызлар дүшүр гәмә, дәрлә.
Билирләр ки, бу шәһәрдә
Дәрдләринә олмаз әлач,
Галачаглар ач, ялавач.
Сәһәр күнәш доған заман,
Гаранлығы боған заман
Емәк кечирмәкчин әлә,
Гызлар дурур, чыхыр чөлә.
Кола-коса янашырлар,
Һәр тәрәфи долашырлар.
Емәк әлдә әдилмәйир.
Кичик бачы Хумар дейир:
«Бачыларым Улдуз, Нәркиз!
Кәлин ери газыяг биз,
Ердән бир шей чыхса әкәр
Зәһмәтимиз кетмәз һәдәр»,
Чох ишләйир, чох әлләшир
Бу үч бачы ери әшир,
Чалышыркән языг гызлар
Ат үстүндә кәлир Әлдар.
Көрүр дурмуш үч далғын гыз...
Үч думанлы солғун улдуз
Торпаглары әшәләйир.
Мәрһәмәтлә Әлдар дейир:
«Бурда нечин дурмусунуз,
Бойнунузу бурмусунуз,
Думан чөкмүш үзүнүзә,
Нә вар, нә олмушдур сизә?»

Нәркиз дейир: «Гардашым, биз
Йохсул, фағыр вә кимсәсиз
Бойну бүкүк үч бачыйыг,
Бир мәрһәмәт мөһтачыйыг.
Көзүмүздә атәшли яш,
Гәлбимиздә гүссә, тәлаш,
Долашырыг ач, ялавач,
Тапмайырыг һеч бир әлач».
Элдар яхшы бир инсанмыш,
Йохсуллары анлаянмыш.
Онлара хош үз көстәрир,
Ики торба кишмиш верир.
Гызлар бурдан дөнүр кери,
Чох шад олур көнүлләри.

2

Һәр күн сәһәр ачыланда,
Аләмә нур сачыланда
Бәзәнәндә уча дағлар,
Парлаянда шән булаглар,
Гушлар маһны охуяркән,
Гызлар галхыб белә эркән
Элдардан кишмиш алармыш,
Ейиб ону доланармыш.

3

Инди сизә хәбәр кимдән?
Хәбәр бөйүк бир һакимдән.
Шамаһыда бир шаһ варды,
Чох ган ичән чанаварды,
Мәзлумлары гырдырмышды,
Чох боюнлар вурдурмушду.
Чох белләри бүкдүрмүшдү,
Көз яшлары төкдүрмүшдү,
Йохсуллары асдырмышды,
О, чох башлар кәсдирмишди.
Илләр бою төкмүшдү ган,
Ад алмышды «илан» Тәрхан.
Яранмышды гәлби киндән,
Инсанларын кәмийиндән

Йүксәк сарай тикдирмишди,
Онун зүлмү чох мүдһишди...
Бағчасында олан күлләр,
Ясәмәнләр, гәрәнфилләр,
Бойну бүкүк бәнөвшәләр,
Бағры сөкүк бәнөвшәләр,
Шәфәг рәнкли ал лаләләр,
Элләрдәки пияләләр,
Гандан, тәрдән дүзәлмишди;
Онун зүлмү чох мүдһишди.

4

Сөйләдийим гузгун шаһын,
Бу әхлагы позгун шаһын
Йорға сәмәнд аты вармыш,
Төйләсиндә сахланармыш.
Хош еришли бу сәмәнд ат
Йол кедәркән ачар ганад,
Шаһинләрдән тез учармыш,
Күләкләрдән тез гачармыш,
О билмәзмиш дағ, даш, дәрә...
Дырмашармыш тәпәләрә,
Беш яшына ени кирмиш
Ат чейрана бәнзәйирмиш;
Дөшүндә ағ халы вармыш,
Ипәк кими ялы вармыш,
Шаһ сәмәнди чох сеvirмиш,
Она кишмиш едирирмиш.

5

Сәмәндени көрмәк үчүн.
Шаһ төйләйә кәлир бир күн
Көрүр аты зәифләмиш,
Гышгырыр ки: «бу нечә иш?
Кәлин бура найыб, нөкәр,
Сөйләйин кимдир баш мөһтәр?!»
Горхур шаһын нөкәрләри.
Бире кәлир өпүр ери,
Дейир: «Мәнәм мөһтәр башы,
Һазырам һәр әмрә гаршы».

Шаһ гышгырыр: «Алчаг, хаин!
Нә дурмусан сән архайын,
Тез ол сөйлә бу нә ишдир?
Нечин атым сыныхмышдыр?
Бу күн сәни асдырарам!
Дилинә од басдырарам!»
Меһтәр дейир: «Бөйүк султан!
Этмә мәним бағрымы ган,
Мәндә йохдур һеч бир гүсур,
Буна сәбәб оғрулардыр,
Апармышлар кишмишләри.
Сәмәнд үч дөрд айдан бәри
Сәбзә-кишмиш емәмишдир».
Шаһ дейир: «Бу чох пис ишдир.
Һансы азғын этмиш буну,
Тапын, вурун тез бойнуну!»
Меһтәр дейир: «Бөйүк султан!
Хаин тутулмамыш, инан,
Мәнә мөһләт версэн әкәр
Шәксиз үч-дөрд күнә гәдәр,
Көйдә олса, ердә олса,
Дәрин дәнизләрдә олса,
Даға-даша чапарам мән,
О хаини тапарам мән».
Шаһ дейир: «Кет, беш күн мөһләт
Вердим сәнә, һәлә-һәләбәт
Бу ишә тап сән бир тәдбир
Йохса ерин олар гәбир».

6

Гаранлыглар әйилмишди,
Көйдән думан чәкилмишди,
Көйдә йүз мин улдуз варды,
Ишыг сачыб парылдарды.
Көй шәффаф бир ипәк кими,
Һәр улдуз бир чичәк кими,
Булутлары кәзирди ай,
Көй үзүндә үзүрдү ай,
Меһ әсирди инчә-инчә
Булутлара етишинчә,
Һәр булут бир гуш олурду,

Чырпыныб учмуш олурду.
Ялныз дейил думанлыгда,
Ялныз дейил гаранлыгда,
Сүд айдынлыг кечәләрдә
Бә'зән инсан дүшәр дәрдә.
Сөйләдийим солгун гызлар—
Языг Улдуз, Нәркиз, Хумар
Сүд айдынлыг кечәләрдә
Дүшдү гәмә, дүшдү дәрдә.
Онлар кәлинчә амбара,
Һүчум олду языглара,
Шаһын чәллад нөкәрләри
Арайыркән көйү, ери
Көрдүләр ки, үч далғын гыз,
Үч думанлы, солгун улдуз
Ян алдылар мирахура
Дедиләр-ки, ачыг, чара!
Мирахур хош үз көстәрди,
Тез онлара кишмиш верди,
Деди: «Кедин!» Йол ачыгды...»
Найиб, нөкәр яндан чыхды;
Бағырдылар: «Хаин меһтәр!
Нәдир бу көрдүйүн ишләр?
Горхмайырсан мәкәр шаһдан,
Сәни дара чәкәр бу ан.»
Гышгырдылар: «Алчаг гызлар!
Сиздә белә чәсарәт вар,
Ейирсиниз кишмишләри?!
Гачмайын, тез дөнүн керил!»
Языг Хумар, Улдуз, Нәркиз
Даяндылар сәссиз-сәссиз,
Чүнки артыг иш әнкәлди.
Нөкәрләрин бири кәлди
Голларыны бағламаға,
Хумар дурду ағламаға,
Улдуз да чох саралмышды,
Гәлбини горху сармышды.
Лакин Нәркиз горхмайырды,
Бағыртыя бахмайырды,
Нөкәрләрә деди: «Дурун!
Тәләсмәйин, бир отурун,
Нә олмушдур, гачмырыг ки,

Ганадланыб учмуруг ки,
Бизи тутмаг асандыр чох,
Гачмага, неч йолумуз йох,
Лакин сизэ бир сөзүм вар,
Билиниз ки, ағыллылар
Таныяр дост-душманыны,
Неч гаралтмаз өз ганыны.
Эдалэтти олун бир аз!»
Найыб деди: «Сус, ярамаз!
Дастан ачма эдалэтдэн,
Рәһмә кәлән дейиләм мән,
Кәлин дүшүн өнүмүзә,
Бир-бир сизин көнүнүзә
Инди саман тәпдирәрәм,
Сизә атәш өндүрәрәм,
Улдуз, Хумар, Нәркиз, Элдар
Тора дүшүб тутулдулар.
Отурмушду илан Тәрхан,
Һүзуруна кәлди Аслан,
Чәкиләрәк кери-кери,
Баш әйәрәк өндү ери,
Сөйләди ки: «Бөйүк Тәрхан,
Эзәмәтти, уца султан,
Нәркиз, Элдар тутулмушдур,
Улдуз, Хумар тутулмушдур».
Нә'рә чәкди илан Тәрхан,
Деди: «Дурма, тез ол Аслан!
Кәтир көрәк Элдар кимдир?
Нәркиз, Улдуз, Хумар кимдир?!»
Азгын ханлар бирәр-бирәр
Дустаглары кәтирдиләр.
Тәрхан деди: «Чәллад! Чәллад!
Кәл бунлары элә азад!»
О саатда кәлди бири,
Баш әйәрәк өндү, ери,
Сөйләди ки: «Әй һөкмүран!
Ким доймушдур яшамагдан,
Кимин өмрү чатмыш сона,
Әмр эт, чәза верим она!»
Шаһ көстәрди мәнбуслары—
Нәркиз, Улдуз вә Хумары;
Деди: «Бунлар мәнв олмалы,

Боюнлары вурулмалы!»
Нәркиз көрдү иш ямандыр,
Залым шаһын иши гандыр,
Сөйләди: «Әй бөйүк султан!
Һәдәр ерә кәл төкмә ган,
Мән горхмурам өлүмүмдән,
Лакин бизи өлдүрсән сән,
Шүбһәсиз ки, нә чох, нә аз
Сәнә бир мәнфәәт олмаз.
Бизи өлдүрмәсән әкәр
Көрәрсән чох мәнфәәтләр».
Тәрхан деди: «Әй хаин гыз,
Әй уғурсуз сөнүк улдуз!
Сөйлә көрәк мәнимчин сән
Нә мәнфәәт кәтирәрсән?»
Нәркиз деди: «Сәнинчин мән
Гызыл алмас вә инчидән
Һазырларам көзәл хәнчәр,
Кәзсән дүнялары әкәр
Ер үзүндә тайы олмаз,
Бахан бир дә бахар, доймаз».
Тәрхан деди: «Әй Элдар, сән
Нә сәнәтин саһибсән?»
Элдар деди: «Сәнинчин мән
Һинд филинин дәрисиндән
Һазырларам элә галхан,
Ер үзүнү кәзсән, инан
Онун әсла тайы олмаз,
Бахан бир дә бахар, доймаз!».
Тәрхан деди: «Әй Хумар, сән
Нә сәнәтин саһибсән?»
Хумар деди: «Султаным, мән
Сәнә ягут вә зүмрүддән
Һазырларам инчә кәмәр,
Кәзсән дүнялары әкәр,
О кәмәрин тайы олмаз,
Бахан бир дә бахар, доймаз».
Тәрхан деди: «Ай гыз, Улдуз!
Инди сән галмысан ялныз.
Падшаһын һүзуриндә
Сәнәтини сөйлә сән дә».
Улдуз деди: «Падшаһ, мән

Сэнэ шэффаф ипеклөрдөн
Тохуярам инчө хэли,
Буталары гөнчө хэли,
Онун эсла тайы олмаз,
Бахан бир дө бахар, доймаз».
Шаһ олдугча тамаһкарды,
Юмуртадан юн гырхарды.
Көрдү бурда мәнфәэт вар,
Сағ галарса тагсыркарлар,
Бу ишлери көрөчөклөр,
Она хейир верөчөклөр.
Фикр этди ки, «һөләлик мән
Әсирләри өлдүрмөкдөн
Ваз кечәрсәм һеч пис олмаз,
Бир ил сонра бу ярамаз
Тагсыркарлар чеза көрәр
Мәһв әдиләр, өлдүрүләр».
Одур деди: «Чыхын кедин,
Ишинизи ифа эдин;
Элдар, Хумар, Нәркиз, Улдуз
Сизләр көз дустағысыныз,
Көрөк хэли, хәнчәр, кәмәр
Һазыр олсун яза гәдәр.
Йохса сизә гандырарам,
Сизи одда яндырарам».

8

Ахшам, мави бир ахшамды.
Чох севдалы бир ахшамды.
Көлкәләнмиш яшыл дағлар,
Көлкәләнмиш шән булаглар,
Чичәкликләр көлкәләнмиш
Һәр тәрәфә көлкә энмиш.
Йүксәк дағын архасында,
Чичәкләрин ортасында,
Отурмуш бир фағыр чобан,
Дәрди, гәми ағыр чобан,
Әтрафында гоюнлары;
Бахыр үфүгләрә сары,
Һәзин-һәзин ней чалырды,
Яныглы бир шей чалырды...
Нейдән ахан инилтиләр,

Көнүл яхан инилтиләр
Үфүгләри яра-яра,
Яйылырды узаглара.
Титрәдирди шән дағлары,
Биллур, шэффаф булаглары...

9

Янында йүз он беш нәфәр
Сәрдар, найыб, нөкәр, әскәр,
Шаһ чыхмышды букун ова.
Атларыны гова-гова,
Чатдылар бир чичәклийә,
Бир аз динчәлсинләр дейә,
Атларындан онлар энди,
Шаһ узаныб дирсәкләнди.
Нейин сәси далға-далға
Яйылмышды орталыға.
Шаһ бу сәси эшидинчә
Деди: «Белә инчә-инчә
Яныглы ней чалан кимдир?
Әтрафа сәс салан кимдир?
Бундан мәнә хәбәр верин!»
Тез йүйүрдү нөкәрләрин
Беш—алтысы ахтармаға,
Дырмашдылар йүксәк даға...
Көрдүләр ки, чичәкләрин
Үзәриндә дәрин-дәрин
Фикрә далмыш бир чобан вар;
Белә инчә чазибәдар
Көзәл түтәк чалан одур,
Әтрафа сәс салан одур.
Кәлиб шаһа бирәр-бирәр
Әһвалаты сөйләдиләр.
Шаһ бу ишдән ачыгланды,
Пахыллыгдан гәлби янды:
Деди: «Азғын чобанларда
Белә инчә сәнәт һарда?
Нә замандан бәри чобан
Олмуш белә гәлб овутан!
Чобан нәдир, мусиги нә?
Бу пис тәсир этди мәнә!

Пәһливанлар бу ан дурун,
Кедин ону тез сусдурун!
Һәм дә ачам, кәләркән сиз
Унутмайын һа, шүбһәсиз,
Беш-он ядлы гөч кәтирин,
Бурда бизә кабаб верин!»
Нөкәрләрин үчү дурду,
Дабан алыб тез йүйүрдү,
Чичәклийә чатды онлар,
Чобана сөз атды онлар,
Дедиләр: «Ай чулу гүдүз!
Нә олмушдур кечә-күндүз
Ней чалмагдан доймайырсан,
Халгы раһат гоймайырсан?!
Билмирсән ки, бөйүк султан
Кери дөнмүш ов вурмагдан,
Алачыглар гүрдүрмушдур,
Бу яхында отурмушдур,
Сакит ол, ней чалма даһа!
Хош кәлмәйир сәси шаһа,
Беш-он дәнә гөч вер бизә,
Көкләриндән сеч вер бизә,
Әмр этмишдир шаңлы Тәрхан,
Анладынмы, ада, чобан?!»
Чобан деди: «Тәрхан кимдир?!
Мән билмирәм султан кимдир!
Вермәмишәм кимсәйә бач,
Она да вермәрәм хәрәч!»
Шаһын нөкәрләри чашды,
Гәзәбләри һәддән ашды,
Бағырараг бирдән-бирә,
Әл атдылар хәнчәрләрә»,
Вермәдән онлара аман,
Дәйәнәйи гапды чобан,
Бир чәкинчә нөкәрләрә,
Сәрәләнди онлар ерә,
Лакин бири бичди гапды,
Чадырлара яхынлашды,
Әһвалаты деди шаһа,
Шаһ гышгырды: «Аһа... аһа!
Чобанда бу чүрәт вармыш,
Белә яман чанавармыш»

Дурмайын, тез тутун ону хыш!
Тутун, азгын Фиронут! Дийвн
Гырх беш дайыб, нөкәр, сәскәр,
Әлләриндә нгылынч, хәнчәр,
Үз гойдулар бирбаш даһа,
Икид чобаны тутмага,
Чобан жөрдү гырх беш нөкәр,
Әлләриндә мыррат, хәнчәр,
Йүйүрүрләр она сары,
Араланыб гоюнлары,
Хошламады бу һөнәки,
Чобан алды дәйәнәки,
Чобанын бирдиги варды,
Пәләнкләрә охша ярды,
Пәнчәләрин шир тибчәси,
Ширләр юнун әйләнчәси,
Ону көрсән гөрхусундан,
Чанаварлар верәрди чаһа,
Чох һәссәдми тулаглары,
Хәнчәр кими дырнаглары,
Балта кимитдиши варды,
Көзләриндән һөдкя гарды,
Чобанын нохла севирдисит,
Һарда чобан версәйди,
Билирди кәй дүшмүш дара,
Раст кәлмишдир чанавара,
Йүйүрәрәк ганарды тазай,
Ярдымына дошарды төз авна,
Ит бир ердә шөнкүмүш үнә,
Көзү кәләндәрә шушду,
Сыңра яран түрә-һүрә,
Һүчүм элди нөкәрләрә,
Бир тәрәфдән гырх беш илан,
Бир тәрәфдән ит вә чобан,
Киришдиләр савашмага,
Сәс яйылды дүзә, даһа...
Ит тутунча нәр бачагдан,
Яраланыб ахырды ган,
Чобан кимә вурса ағач,
Ону сәмрүтәлур тара,
Әл-аягы шушлурдун мьршүрдә,
Нәкәрә мәнәд иллыт вдрәг

Хашхаш кими эзилди.
Найыблардан Давуд, Сэлман
Нөкөрлөрдөн Губад, Заман
Парча-парча доғранмышды,
Зүлмүн сонуну ганмышды,
Чобан вә ит чох дөйүшдү,
Артыг элдән, дилдән дүшдү.
Онларын үз-көзү ганды,
Һәр икиси яхаланды.
Шаһын азғын нөкөрлөри
Бирбаш бурдан дөнүб кери,
Әһвалаты бирәр-бирәр
Падишаһа сөйләдиләр.
Шаһын көзү аловланды
Ачығындан гәлби янды,
Гышгырды ки: «Азғын чобан!
Йәгин тутмуш көзүнү ган.
Сән һәддини лап ашырсан,
Султанлара саташырсан;
Сәнә верим элә чәза
Ибрәт олсун һәр ганмаза,
Сәһраларда олсун ясын,
Аләм сәнә ган ағласын.
Сән дейирдин вермәрәм бач?!
Вурун буна беш йүз гырмач!»
Әмр олунча нөкөрләрә,
Тез йыхдылар ону ерә.
Чанаварлар гудурдулар.
Беш йүз гырманчы вурдулар.
Языг чобан элдән дүшдү,
Рәнки солду, дилдән дүшдү,
Онун һалы олду яман,
Сандылар ки, өлүб чобан
Атларына миндиләр тез,
Йола тәрәф дөндүләр тез.
Атларыны гова-гова
Енә онлар кетди ова.

10

Данышырдыг биз Нәркиздән.
Сорушурам инди сиздән,
Һарда галды бизим Нәркиз?

Һарда галды бизим Улдуз
Кичик Хумар һарда галды?
Гочаг Элдар һарда галды?
Шүбһәсиз ки, бу һагда сиз
Хәбәр-әтәр билмирсиниз.
Лакин мәним хәбәрим вар;
Улдуз, Нәркиз, Хумар, Элдар
Бөйүк гүввә йығмаг үчүн,
Шаһа гаршы чыхмаг үчүн,
Кечәнин бир аләминдә
Гачдылар бир узаг кәндә.

11

Күнәшин ал шәфәгләри
Бәзәмишди көйү, ери.
Үфүг зәриф түлләр кими,
Атәш рәнкли күлләр кими
Парлайырды титрәк-титрәк,
Инчә-инчә мөһ әсәрәк
Көйдән шәффаф булутлары
Апарырды гәрбә сары.
Шөһ дүшмүшдү чичәкләрә.
Мешә, чайыр, чәмән, дәрә
Бүрүнмүшдү яшыл дона.
Учушурду гумру, сона.
Белә көзәл бир заманда,
Бизим чәсур гәһрәман да
Миниб шаһин кими ата;
Сарылмышды ат ганада.
Дәрәләрдән селләр кими,
Тәпәләрдән елләр кими,
Йол кедәрәк гочаг Нәркиз
Кечди бир чох дағ, дәрә, дүз.
Сәһраларда ат ойнатды,
Кәлди чичәклийә чатды.
Чичәкликдән ат кечәркән
Кишнәйәрәк дурду, бирдән,
Артыг кетмәк истәмәди
Тәәччүблә Нәркиз деди:

«Нә вар, җенә дәли җейран;
Нә бахыр сан җейран җейран;
Нә саташды көзләринә,
Сәни бәстә һүркүдәи нә;
Көй атә җенә қишнәйирди,
Йүйәйини дийләйирди,
җейрәт әдиб Нәркиз буна,
Көз көздирди өтрафына,
Көрдү бири ятмыш ердә,
Ган изи вар чичәкләрдә,
Үрәйиндә һәйчан, тәлаш
Атдан әнди гошду бир баш
Ганлы чичәкләрә сары,
Көрдү ятан солгун, сары,
Яраланмыш бир чобандыр;
Үстү-башы тамам гандыр
Чаны олмуш золағ-золағ,
Рәнки мейит рәнкиндә;
Яраланмыш, гәлби хәстә;
Нәфәс салыр аста-астан;
Ата тәрәф гачды Нәркиз;
Тез хурчуну ачды Нәркиз;
Хурчунда бир мәрһәм варды,
Һәр яраны сагалдарды,
О мәрһәми Нәркиз алды,
Бир аз дүшүнчә данды,
Деди: «Вунун ишти әнкә;
Олмамагчыи кәрәк әввәл;
Ярасыны тәмиз ююм,
Сонра исә мәрһәм гоюм».
Дәрдин элачыны билди,
Ярасыны юду, силди,
Үрәйиндә одлу вулкан,
Сонсуз кәдәр, сонсуз һәйчан,
Икид Нәркиз минди ата,
Шайиң кими ат ганада,
Сарылараг уча-уча,
Күләк кими гаҗа-гаҗа,
Бир чох йүксәк дағлар ашды,
Кәлди кәндә яхылашды.

Дан ери агаран заман,
Көйү ишыг саран заман
Галхыр кәндин йохсуллары,
Галхыр бәйин ач гуллары,
Бәзиләри тохум сәпир,
Бәзиләри өләф чәкир,
Үзләриндән ахыр ган-тәр,
Бу заваллы ач кәндиләр
Ишләйирләр даянмадан,
Гәлбләриндә дәрин һәйчан...
Күн батынча йоргун-арғын,
Бахышлары дагын-далын,
Бәнизләри солгун сары...
Гайыдырлар әвә сары...
Бу заваллы фағыр гуллар,
Ган-тәр төкән ач йохсуллар,
Нә әксәләр, нә бичсәләр
Әлләриндән алыр бәйләр.
Бизим шанлы гәһрәманлар,
Нәркиз, Улдуз, Хумар, Әлдар
Йохсуллары ач көрдүкчә,
Ағыр һәят кечирдикчә,
Олурду ганлары гара,
Онлар азгын варлылара
Бәсләйирди кин, әдават,
Бәсләйирди кәскин һифрәт,
Бир күн ахшам чағы Нәркиз
Көзләриндә думан вә сис,
Кәнддән ярым аҗаҗ гыраг
Йохсуллары топлаяраг
Сөйләди ки: «Ач кәндиләр!
Етәр сусдунуз бу гәдәр!
Һәр хан, һәр бәй, һәр мүлкәдар,
Хайиң шайлар вә Тәрханлар,
Илләр бою сизи соймуш,
Азадлыга һәсрәт гоймуш,
Көз яшлары төкмәк етәр
Горхаглыг һәр дәрлдән бәтәр!
Зәнчирләри ыгрын, атын!
Бөйүк үсянлар ярадын!..»

Усян илан Тэрханлара!..
Усян бэйлэрэ, ханлара!»
Кэндлилэр дедилэр: «Нэркиз!
Сэнинлэйик бу күндэн биз.
Зүлмү йыхыб девирмэкчин,
Көлэлийэ сон вермэкчин,
Мэтанэтлэ чалышарыг,
Нэр зэхмэтэ алышарыг!
Шаһ күн-күндэн азғынлашыр,
Этдийи зүлм һэддэн ашыр.
Вэзир, вэкил ган пүскүрүр,
Кэндхудалар халгы союр.
Эллэри ач, чыплаг гоюр,
Эждаһалар, ширлэр, филлэр,
Таун, бэла, дашғын селлэр,
Эрзин горхунч вулканлары,
Тэбиэтин туфанлары
Бунча горхунч дейил, шэксиз,
Бу зүлмү йыхмалыйыг биз!»

13

Букүн ханын нөкэрлэри
Дағыдараг көйү, ери
Көпөк кими гудурмушду;
Енэ кэнддэ той гурмушду.
Онлар йохсуллары сөйүр,
Ачыгланыр, вурур, дөйүр,
Соймалайыб союрдудар.
Гуру ердэ гоюрдудар.
Эллэриндэ ағач, гырмач,
Топлайырды онлар хэрэч,
Нэр тэрэфдэ дәншэт, туфан!
Алчаг, сөкүк дахмалардан
Йүксэлирди һычгырыглар...
Йүксэлирди гышгырыглар...
«— Вур, бир даһа вур хаини!
Азғын атмыш йолу, дини.
Дейир, бэйэ бач вермэрэм,
Сэни тутсун вэба, вэрэм!»
Дейэ Тэрлан гудурурду
Бир кэндлини вурдуурду.
Гырмачларын зэрбэсиндэн

Говрулараг языг Сусэн
Һэзин-Һэзин ағлайырды,
Ери-көйү дағлайырды.
«Тез ол, сэрсэм, кафтар гары»
Дурма, кәтир бугдалары:
Сэни кэнддэн говдурарам,
Көзлэрини овдурарам!» —
Дейэ Тэрлан бағыраркән,
Нэркиз эвэ кирди бирдән.
Деди она: «Азғын Тэрлан!
Етэр төкдүн бу гэдэр ган,
Халгы этдин йохдан, вардан.
Эн шиддэтли бэлалардан
Даһа горхунч бэласан сән,
Чана кәлдик биз зүлмүндән.
Етэр бунча дуйғусузлуг!
Етэр бунча сайғысызлыг!
Гопардығын фыртыналар
Шэксиз бир күн сэни боғар!»

14

Сарай енэ гайнайырды,
Рэггасэлэр ойнайырды...
Тарын һэзин, мәлул сәси,
Каманчанын инилтиси,
Титрэк-титрэк, далға-далға
Ййылырды орталыға.
Бир тэрэфдэ пиялэлэр,
Гызыл күллэр, ал лалэлэр...
Ган пүскүрөн пәһливанлар,
Залым бэйлэр, залым ханлар,
Бир тэрэфдэ отурмушду,
Этрафы сәс көтүрмүшду...
Бир янда ох, гылынч варды.
Парыл-парыл парылдарды.
Бир тэрэфдэ гэрәнфиллэр,
Бир тэрэфдэ инчә түллэр,
Бир тэрэфдэ топпуз, галхан...
Бүрүмүшдү гәсри думан.
Бир тэрэфдэ сайғысызлар,
Солғун чичәк кими гызлар.

Мелул-мелул бахышырды,
 Улдуз кими ахышырды,
 Бир төрөфдө ганлы мызра,
 Бир төрөфдө ламир салпа,
 Бир төрөфдө эмир, вазир,
 Базилери дуруб кезир,
 Көзлери ни тутмушду ган,
 Багырырды слай Тархан,
 «Саги, тез ол, мей вер бизе,
 Нөш'элөр, ган гөлбимизе!
 Улдузлардане бая ала, бизе,
 Сөмалара сөс сала, бизе,
 Тез ол, саги, шераб, кетир,
 Ерлер, көйлөр, меним кидир,
 Неднүм, үе энд жнд, кж, вна,
 Түдү, үд, внүд, рет,
 Түдү, үд, внүд, рет,
 Гыш битмишди, келмишди,
 Йохду артыр, шахта, аяз,
 Аг өрпөксиз галмыш даглар,
 Дүшүнчөйө дадыш даглар,
 Эритмишди күнөш гары,
 Бөзөмишди ямачлары, не йар,
 Хош гохулу шөрөй филлар,
 Бөнөвшөлөр, угызыл күллөр,
 Яшыллацмыш төпө, дары,
 Чөл бөзөйир, көйнөм, эхмөр, эт,
 Ачмыш инчө, аясөмөнлөр,
 Бөзөмишди көйлөчөм, филлар,
 Илинс белө, бир анында, мыс,
 Бахарынс көнчө, замаңында,
 Бизим, япанлы, гөһраманлар,
 Улдуз, Нөркиз, Хумар, Элдар,
 Он миндө, фөрү, гөйла, яра,
 Эллөриндө, пызыл, байраг,
 Дөрөлөрдөн, сөдлөр, кими,
 Төпөлөрдөн, фелдөр, кими,
 Ахын, ахын, ахырдылар,
 Шимшек, кими, чахырдылар,
 Беллөриндө, гылыч, хөңчөр,
 Нөрб, өтмөйө, кедирдилөр,
 Онлар, чатынча, һәр, көндө,
 Сол,

Залымлары, салыб, бөндө, нил,
 Бөйи, ханы, туурдулар, нил,
 Нө ки, көндө, ач, йохсул, нар,
 Шад, көнүлдөр, нөш'эл, нил, өс,
 Гошулурду, Нөркиз, киле, сик,
 Улдуз, Хумар, Нөркиз, Элдар,
 Бу, гөһраман, сүянчылар, өс,
 Чох, кетдилөр, газ, кетдилөр,
 Нөш'элери, саз, кетдилөр,
 Бир, күн, тахнам, чань, гөрдү,
 Бир, сөһрада, калиб, дурду, сен,
 Атдан, өдүшүб, бирер, бирер, по,
 Мөслө, нөтө, кириш, дилөр, нил,
 Нөркиз, деди, «Ай, нил, дашлар,
 Бурдан, шөһрө, дөрд, дагач, нар,
 Көрөк, бир, газ, бөйлөнөк, биз, м,
 Есин, дойсул, татлары, м, нил,
 Гаш, гарамын, күнөш, багсын,
 Шаһын, нөкөрлери, ятсы, нил,
 Гаранлыглар, гөвушар, көн, үйө,
 Нүчум, эдөк, шөһрө, бирдөн, өс,
 Нөлл, олунсул, нөр, нм, өс, л, м,
 Ганлы, Тархан, кечсин, өс, л, м,
 Бу, фикри, чох, бөйлөндилөр,
 Усянчылар, бөйлөндилөр, яв,
 Яваш, яваш, күн, саралды, нил,
 Ахшам, олду, гаш, саралды, нил,
 Ягут, рөйкли, үфүтлери, с, м,
 Узери, нил, гөрхун, дөрий, шөт,
 Думанлы, бир, нөрдө, гутду, нил,
 Гаранлыглар, күнү, буддуш, м, нил,
 Усянчылар, Нөркиз, Элдар, нил,
 Шөһрө, нөтө, фөй, била, нил,
 Шөһрө, чатар, чагмаз, нөмөн,
 Нүчум, өтди, дөрд, төрөфдөн,
 Усянчылар, өскөрлөр, өс, л, м,
 Иш, бөйүдү, бирдөн, бир, м,
 Шаһын, өтөлдө, нөкөрлери, нил,
 Тез, етирди, бу, хөбөри, нил,
 Баш, сөркөрдө, Чинкиз, ханал,
 О, нирсиндөн, яна, яна,
 Нө'рө, чөкди: «Найыб, нөкөр!

Алын гылынч, каман, хэнчэр,
Гачын галалара сары,
Тутун йүксэк барылары!..»
Бэйлэр силаһ алыб кетди,
Нэркизкилә һүчүм этди.
О саатда дава дүшдү,
Һәрб мейданы бэрк гызышды.
Эл атдылар гылынчлара,
Бирчә анда дэйди ара,
Гылынчларын чинкилтиси,
Низэлэрин динкилтиси,
Топпузларын таггылтысы,
Галханларын шаггылтысы,
Хэнчэрлэрин парылтысы,
Ахан ганын шырылтысы,
Каманларын выйылтысы,
Өләнлэрин сызылтысы.
Сәмәндлэрин кишнәмәси,
Шейпурларын, төблин сәси,
Көйү тутду, ери тутду,
Дэрин дәнизлэри тутду.
Яғмур кими охлар яғды,
Селлэр кими ганлар ахды.
Таггылдаян топпузлардан,
Һәлак олду минләрчә чан.
Шаггылдаян галханлардан
Галхды көйә алов, думан.
Алмас кими хэнчэрлөрдән
Атәш яғды хирмән-хирмән.
Гылынчлардан од парлады,
Шимшәк чахды, көй курлады,
Икидлэрин сәслэриндән
Ер ойнады мөһвэриндән.
Селлэр кими ганлар ахды,
Һәр тәрәфдә из бурахды.
Лалә рәнкли шәфәглөрдән,
Гызыл күнәш доғду, бирдән
Ишыг сачды сәһралара,
Чошғун, яшыл дэрялара.
Бизим Нэркиз, Хумар, Элдар,
Бу гәһрәман үсянчылар

Дүшмәнлэри яхды-йыхды,
Дөйүшлөрдә галиб чыхды.

16

«Саги, тез ол мей вер бизә,
Мей ичиндә үзә-үзә
Сәмалара сәс салаг биз,
Улдузлардан бач алаг биз!
Тез ол, саги, шәраб кәтир,
Ерләр, көйләр мөнимкидир!»
Дейә Тәрхан бағыраркән
Нэркиз гәсрә кирди бирдән.
Архасынча беш пәһливан,
Архасынча икид чобан.
Архасынча гочаг Элдар,
Хумар, Улдуз, үсянчылар,
Эллэриндә гылынч, хэнчэр
Кәлиб сарая кирдиләр.
Нэркиз деди: «Илан Тәрхан!
Артыг сәнә йохдур аман.
Бир аз әввәл султан икән
Инди мөним пәнчәмдәсән!
Бу көрдүйүн ач йохсуллар,
Инчитдийин фағыр гуллар,
Сөнин кими иланларын,
Бу бэйлэрин, бу ханларын
Чәзасыны билдирәчәк
Һамынызы өлдүрәчәк!»

17

Букүн ахшам илан Тәрхан
Вәзир, вәкил, азғын Тәрлан,
Бэйләр, ханлар, мүлкәдарлар,
Ган пүскүрән чанаварлар,
Мәһв әдилиб доғрандылар;
Зүлмүн сонуну гандылар.

«Сәтә рәв йәм ло эәт нтэ»
 сәү-сәү едннрн йәм
 сәнд тәввә сәс ярвәмә
 сәнд тәввә рәд нәдрәләуддү
 рнтәк дврәш нтвә ло эәт
 «рндрнмннәм рәлнөж, рәлр
 нәжрәдрәтәд нвхрәТ сйәД
 недрди **ЧЕЙРАН** сәт әнжәН
 нввннннн шәд рннннннн
 Бизим Азәрбайчандә,
 Кечмишләрдә, Ширвандә
 Дөрд гөрәфи чичөкли,
 Ямачлары бөзөкли
 Көзәл бир шәһәр вармыш,
 Чәмәнлийә сыхармыш,
 Бу дедийим шәһәрин,
 Гәлб ачан көзәл ерин,
 Ал-әлван дағларында,
 Әтирли бағларында,
 Сәсләрмиш бүлбүл күлү,
 Гызыл күлләр бүлбүлү,
 Дурна көзлү булағлар,
 Дәрәләрдә шырлылар,
 Өпәр ясәмәнләри,
 Кәзәрмиш чәмәнләри.
 Бу тәзә кәлин кими,
 Көзәл ерин һакими
 О заман Гүсәйн ханмыш,
 Бу хан азғын иланмыш,
 Төкөрмиш пағсыз гаилар,
 Гопарармыш туфанлар,
 Әвләр йыхан Гүсәйн хан
 Янында вәзир, әнн
 Бир сәһәр чыхыр ова.
 Атлары гова-гова,
 Етиширләр бир дүзә.
 Атлыларла үз-үзә

Чыгыр көзөл бир чейрандыр
 Ону көрөн жиме ханя недрди
 Гышгырдыр «Пәһливанлар! үр
 Икидлэр гөһрәманлар! шөнүк
 Бу чейраны көрөк мөннннр
 Дири тутам! Бр-ердәнд рүкөр
 Эл атыр кәмәндләрә, едннрннФ
 Салын оңу бәндләрә несә нвХ
 Нәр кәсин табарыданаша тА
 Гачыб гуртарса чейрандыр
 Тәк тутмалыдыр оңу, дресепеТ
 Йохса вуррам бойнуну, кереД
 Ханын пәһливанлары, джә лоН
 Вәзири, нә яллары, недреллөЖ
 Бу севимли чейраның пәсәТ
 Хумар көзлү чейранынтә нвХ
 Арая алыр. Бирдәншүд нвдтА
 Ханын башы үстүндәи ев рнБ
 Атылыр гачыры чейрандыр
 Намыны өдир чейран. рүрүтО
 Хан иши бөлә көрчәкн жәмЕ
 Дейир: «Чейраны мәнн төкноС
 Тутмалыам! Бир нәсфәр недрдиТ
 Кәлсә далымча нәкәр, нввпс-вА
 Кәсиләр оңун башы вв рыхыП
 Ағлар гөһүмгәрданы, жмнввсС
 Пәһливанлар ифорхудаң өвдәТ
 Сусурд чапыр күсәйт мханыТ
 Атыны мәнн мизләйири, нввврдШ
 Тез чейраны сизләйири, нвврдүТ
 Сәмәнд ат ганад ачыр рнүрөЖ
 Чейран гачыр, сөгачыр, өт жепН
 Күләйә ндәшүр чейраны, нввввА
 Ашыр сылдырымлардан, рнннД
 Сәмәнд олур силдырым, рвм үр
 Курлайыр, курум-курум, сүддүУ
 Уз гоюр она сары ннрннн үвО
 Ашыр сылдырымларын, нешүД
 Чейран дөнүр кәклийә, мүдшүД
 Гонур йүкәккә кәклийә, мвсвввО
 Сәмәнд дөнүр сәртәна, мндрнвБ
 Көйдә кәлир чөвләна, неп ылдА

Чейран дөнүр ох олур,
Бирдән көздән йох олур.
Бу заман гаш гаралыр,
Күнәш солур, саралыр,
Гаранлыг ачыр пәнчә,
Чөкүр дәрин бир кечә.
Фикриндә ялныз чейран,
Хан кәзир һейран-һейран.
Ат ашыр кәдикләри,
Гаялары, дикләри,
Тәпәләрдән ел кими,
Дәрәләрдән сел кими
Йол кедир сәһәрәчән,
Көйләрдән чәкилиб чән
Гызыл шәфәг сөкәндә,
Хан етишир бир кәндә.
Атдан дүшүр динчәлсин,
Бир аз өзүнә кәлсин.
Бир ағач алтында хан
Отурур, хурчунундан
Емәк чыхарыр ейир,
Сонра ятмаг истәйир.
Бирдән ясәмәнликдән
Ал-әлван чәмәнликдән
Чыхыр алма янаглы,
Севимли, күл додаглы,
Товус еришли бир гыз.
Гыз демә—бир шән улдуз...
Ширванын һөкмдары,
Гудурған чанавары
Көрүнчә бу мезәли,
Ипәк телли көзәли,
Ағлы чыхыр башындан.
Дейир: «Дүнәнки чейран
Бу марала тай олмаз,
Улдуз кәлиб ай олмаз.
Ову итиринчә мән
Дүнән нөкәрләримдән
Дүшдүм узаг, аралы,
Овласам бу маралы,
Вәзирим, әянларым
Адлы пәһливанларым

Севинәр һүнәримдән
Сеһирли ишләримдән».
О көзәлләр көзәли,
Инчә, зәриф, гәмзәли
Гыз бахмыр сола, саға
Дүз йөнәлир булаға,
Сәһәнкини долдурур.
Хан тез ериндән дурур,
Булаг башына кәлир.
Гыза тәрәф йөнәлир,
Ону бәрк гучаглайыр.
Гыз чырпыныр ағлайыр...
Үч-дөрд гадын бу заман
Суя кәлир. Һүсейн хан
Гызы миндирир ата,
Ат сарылыр ганада,
Йүйүрүр күләк кими,
Аловлу шимшәк кими.
Изтираб дуя-дуя,
Гадынлар кәлир суя.
Гызын ағ сәһәнкиндән,
Атын сәмәнд рәнкиндән,
Билинир гыз Чейрандыр
Ону гачыран хандыр.
Гаш гаралыр, күл рәнкли
Одлу, гәрәнфил рәнкли
Үфүгләр парылдайыр,
Булаглар шырылдайыр.
Сәс яйылыр дағлара,
Бәнәфшәли бағлара.
Көлкәләнир ямачлар,
Яшыл кеймиш ағачлар.
Янында гоюн-гузу,
Гәлбиндә ширин арзу
Чобан гайыдыр кәндә,
Даш булаға етәндә
Она раст кәлир Имран
Дейир: «Ай языг Тәрлан!
Хумар көзлү Чейраны
Гачыртды Ширван ханы».
Буну эшитчәк чобан
Донур бәдәниндә ган.

Дейир: «Гөнчә нишанлым,
Күлдән инчә нишанлым
Ярашармы тикана?
Ган ичән Гүсейн хача?
Индичә атланарам,
Гуш тәк ганадланарам,
Кедәрәм Чейранымчын,
Севимли чананымчын».
Тәрлан минир кәһәрә,
Чапыр бирбаш шәһәрә.
Ширванын һөкмдары,
Гудурған чанавары,
Шәһәрә етишинчә
Чичәкдән, күлдән инчә,
Сәрв бойлу мазәли,
Хумар көзлү көзәли
Алмаг фикринә дүшүр.
Той мәчлисигызышыр,
Курулдайыр курһажур
Тәбил, балабан, шейпур
Икидләр ат ойнадыр,
Нишан гоюр, ох атыр.
Чалыныр қаманча, тар,
Охунур шүштәр, гатар,
Сонра дәрдли, әләмли,
Бахышлары шәбнәмли,
Ай габаглы көзәлләр
Охуюрлар гәзәлләр.
Биллур лаләләр яныр...
Рәгс һавасы башланыр.
Инчә белли кәлинләр,
Гара телли кәлинләр,
Көйәрчин кими сүзүр
Сүздүкчә көнүл үзүр.
Кечә кечир, ә'янлар,
Тойдакы пәһливанлар
Олур шәрабдан сәрхош...
О башы ағылдан бош
Кәркәданлар, габанлар
Ган ичән гудурғанлар
Дәйир тир кими ерә,
Сәрилир күчәләрә.

Онлары бурда гоая,
Инди кәлин, ай ушаг!
Биз Тәрландан данышаг.
Тәпәләрдән ел кими,
Дәрәләрдән сел кими,
Һеч ердә даянмадан,
Атыны чапыр Тәрлан
Кечә чатыр шәһәрә,
Атылыр атдан ерә.
Киринчә дарвазадан,
Ону бир гоч пәһливан
Гәфилдән гучаглайыр,
Голларыны баглайыр.
Кәтирир бир гаранлыг
Эвә салыр, бир анлыг
Чобан далыр хәяла,
Һейран галыр бу һала.
Она ки, бир инсанын,
Шәһрәтли пәһливанын
Әсла күчү чатмазды,
Сар тәрлана батмазды...
Бир аз кечир бир нәфәр
Белиндә гылынч, хәнчәр
Әлиндә одлу мәш'әл
Эвә кирир; дейир: «Кәл
Өпүшәк гардаш Тәрлан!
Яхшы ки, бу гапыдан
Шәһәрә кирдин, йохса
Көрәрдин ағыр чәза!
Сәни асдырарды хан».
Чох тәәччүблә Тәрлан
Дейир: «Гардаш! Сән

кимсән?»

Дарвазачы дейир: «Мән
Достун Гурбанам, чобан
Ушаглыгда Сулутдан
Көчүб кәлмишәм бура,
Дүшмүшәм яман тора,
Әзаб чәкирәм хандан»
Буну эшитчәк Тәрлан
Һәйәчанла аглайыр,
Гурбаны гучаглайыр.

Сорушур: «Нә билдин хан
Олубдур мәнә дүшман?!»
Гурбан сөйләйир: «Күлүн,
Хумар көзлү севкилин
Чейран демишди хана,
Азғын шаһмар илана:
«Эй вичдансыз! Нишанлым
Икид, чәсур Тәрланым
Хәбәр тутса Сулутдан,
Мәни сән гачырмысан,
Гуш кими ганад ачар,
Илдырым кими чапар,
Кәләр чатар Ширвана,
Сәни батырар гана!»
Одур ки, горхусундан
Эмр этмишди Һүсейн хан:
Гапычылар, ә'янлар,
Дөйүшкән пәһливанлар
Ояг галыб кечәни,
Кизлин күдсүнләр сәни.
Сәнин дә бахтын ярды,
Мәним тәк достун варды.
Мәнә раст кәлдин әввәл,
Ишин олмады әнкәл.
Артыг даянмаг олмаз,
Бир ан юбанмаг олмаз.
Дурма, кедәк сарая,
Тез етишәк һарая.
Иш-ишдән кечәр, йохса
Гыза үз верәр гәза.
Чүнки тойдур бу кечә»
Бу сөзү эшидинчә
Тәрлан одланыр, яныр,
Көзләри думанланыр,
Дейир: «Гардашым Гурбан,
Кедәк, мәһв олар Чейран!»
Йолланыр ики йолдаш,
Сарая кәлир бирбаш.
Кәмәнд атыр дырмашыр,
Тәрлан гуш кими ашыр
Сарайын һәйәтинә.
Кәлиб чатыр бир тинә.

Олдугча ярашыглы,
Күнәш кими ишыглы
Бир эв көрүр тез—һәмән
Галхыр мәрмәр пилләдән.
Севимли көзәл Чейран,
Сүнбүл сачы пәришан,
Күл янаглары солғун,
Хумар көзләри долғун,
Үрәйиндә гәм, кәдәр,
Әлиндә бир чам зәһәр,
Кизлин чыхыр әйвана,
Гүссәдән яна-яна
Дейир: «Әзиз Тәрланым,
Эй вәфасыз чобаным,
Нечин кәлиб чыхмадын?
Тәрландыр сәнин адын.
Тәрланлар горху билмәз,
Мәрд оланлар әйилмәз!
Сән ки, чәсур оғландын,
Горхмаз, мәгрур оғландын,
Раст кәлсәйдин аслана,
Әждаһая, илана,
Чанавара, пәләнкә,
Горхунч бәбрә, нәһәнкә,
Енә йолдан дәнмәздин,
Вулкан кими сәнмәздин.
Эй меһрибан чобаным,
Үрәйи ган чобаным.
Һүсейн хана кетмәкдән
Даһа хошдур өлсәм мән!
Одур ки, бу зәһәри
Ичирәм!» Сон сөзләри
Сөйләйән кими Чейран
Чобан кирир гапыдан.
Чейраны гучаглайыр,
Гыз севинчдән аглайыр.
Бирдән-бирә бу заман
Кәлир чыхыр Һүсейн хан.
Чобанла гызы көрүр,
Бейиндән ган пүскүрүр,
Гышгырыр: «Азғын чобан!
Йәгин тутуб сәни ган.

Бөйүк пәһливанларын
Адлы-санлы ханларын
Горхдуғу бир инсанла,
Гәһрәман Һүсейн ханла
Бәһс әдиб өчәширсән.
Инди ганлы пәнчәмдән
Пай аларсан! Тут кәлди,
Хәнчәр бағрыны дәлди!»
Зәрбә эндириңчә хан,
Башыны әйир Тәрлан,
Хәнчәр чийнини ярыр...
Ханын әлини гарыр —
Тәрлан хәнчәри алыр,
Онун бөйрүндән чалыр.
Дейир: «Гой өз силаһын
Дар күнүндә пәнаһын,
Гәнимин олсун, алчаг!
Сәнин чанын будур бах!»
Хан ғышғырыр бир кәрә
Тир кими дәйир ерә...
Чобанла ғыз атланыр,
Бир анда ганадланыр.
Дөнүр учан булута
Гачыр бирбаш Сулута.
Кечир илләр, әсрләр,
Учур йүксәк гәсрләр,
Сарайлар, уча әвләр,
Тарихи гоча әвләр,
Лакин чобанла Чейран
Чыхмайыр хәяллардан.
Әлләрин авазында,
Ашығларын сазында
Яшайыр дастан кими,
Олур ше'рин һакими.

1937.

КӨЙӘРЧИН

Мәғрур тәрланда
Белә адәт вар;
Өз шикарыны
Көйдә овлаяр.
Көрсә бир ерә
Гонуб билдирчин,
Кәклик, я турач,
Я да көйәрчин,
Тәрлан тез гонар
Онун янына,
Бир ләрзә салар
Әввәл чанына.
Вуруб дөшүйлә
Галдырар ердән,
Чумар һавада
Үстүнә бирдән.
Бир ағ көйәрчин
Бир дәфә баға
Учараг гонду
Яшыл будаға.
Илдырым кими
Шығыйыб бу ая,
Һарданса кәлди
Алычы тәрлан.
Көйәрчин ону
Көрүнчә әсди,
Билди ки, нәдир
Тәрланын гәсди.

Сүздү тэрланы
Мәһзун бахышла,
«Гу-гу» сөйләди
О, ялварышла.
Архын башында
Элэ бу заман
Бели элиндә
Дурмушду бағбан.
Заваллы гуша
Язығы кәлди,
Сапанды чәкиб
Ора йөнәлди.
Сүр'әтлә алды
Тэрланы нишап,
Вуруб бағрыны
Эләди шан-шан.
Бирдән бу яндан
Чыхды он атлы,
Көһлән атлары
Шимшәк ганадлы.
Ән габагдакы
Бир һөкмдарды;
Алмаз гылынчы,
Хәнчәри варды.
Көрүнчә тэрлан
Сәрилиб ерә,
Үрәкдән чәкди
Гәзәблә нә'рә:
«Де, көрүм, бағбан!
Нә чүр'әтлә сән
Вуруб тэрланы
Ерә сәрмисән?
Билмирдин мәкәр
Мәнимдир тэрлан?!
Инди ясында
Ағлаяр анан!»
Шаһ әмр әйләди
Одун галансын,
Бағбан аловлу
Тонгалда янсын.
Нөкәрләр һамы
Баш әйиб әмрә,

Сүр'әтлә атдан
Эндиләр ерә,
Одун кәтирди
Һәрә бир гучаг,
Бағда галанды
Бөйүк бир очаг.
Көйәрчин көрүб
Бағбаны дарда;
Раһат дурмады
Яшыл бағларда.
Тез ганадланыб
Көйә йүксәлди,
Бағдакы архын
Башына кәлди.
Гәлбиндә доста
Көмәк арзусу,
Алды ағзына
Ики дамчы су.
Бөйүк һәйчанла
О ганад чалды,
Гайыдыб енә
Көйә учалды.
Сорушду ондан
Бир көк билдирчин:
Һара учурсан
Белә көйәрчин?»
Көйәрчин деди:
«Ити чайнагдан
Гуртарды мәни
Бу күн бир бағбан.
Шаһ гәзәбләниб
Ону яхачаг,
Будур, гурулуб
Бағда бир очаг.
Доста көмәкчин
Сөзүн доғрусу,
Мән дә ағзымда
Апарырам су.
Оду сөндүрүм
Бәлкә бир тәһәр,
Бағбанын өмрү
Кетмәсин һәдәр.

О гуртармышдыр
Мәни өлүмдән,
Мәним бу кәлир
Анчаг әлимдән!»

Дост, дост йолунда
Чалышсын кәрәк,
Достчун һәр заман
Чырпынсын үрәк.

1947.

ЗЭФЭР

IV ПЭРДЭ VII ШЭКИЛЛИ ДРАМ

ИШТИРАК ЭДЭНЛЭР:

Анар. Эввэл капитан сонра исэ подполковник.
Шаһмар. Эввэл дөйүшчү сонра сержант.
Арзу. Тибб институтунун талибэси, һәрб заманы һәким.
Лейла. Шаһмарын бачысы, тибб институтунун талибэси, һәрби хөстөханада һәким.
Севда. Лейла вә Шаһмарын анасы, һәким.
Смирнов. Подполковник, дивизия командири.
Иван Никитич. Гоча мүүллим.
Евкения. Колхозчу гыз.
Миллер. Алман ордусунун коменданты, сонра исэ штаб рәиси, ганс
Адютант
Ефрейтор
Совет дөйүшчүлөри, алман салдатлары, Шаһмарын күчә йолдашлары вә башгалары...

1-чи ПЭРДЭ

Бөйүк Вәтән муһарибэси дөврүндә, Бақыда Лейлакилин эви. Бир тәрәфдә язы масасы, китаб долабы, күнчдә склет гоюлмушдур. Лейла вә анасы Севда.

Севда

Букүнкү гәзетдә язылан хәбәр
Мәни шад эләди дүнялар гәдәр.
Лейла! Доғрудан да Анар сағ олсун,
Чох һүнәр көстәрир, үзү ағ олсун!

Лейла

Эввәлдән дә элэ зирәк ушагды,
Һәм тәрбийәлийди, һәм дә гочагды.

Севда

Анасы Зивәр дә чох меһрибанды,
Чох гәдир биләнди, садә инсанды

Өлүм тез апарды эфсус ки, ону,
Көрмөди бу яшда икид оғлуну.
Анар элэ мөрдди, енэ мөрд олду.
Шаһмарса мөнимчүн экэ дөрд олду.
Нэ бир гуллуғу вар, нэ дэ сәнәти,
Нэ дэ эл ичиндэ гәдри-гиймәти.

(Көкс өтүрәрәк)

Өвлад ки, дүняда чыхды нахәләф
Ананын һәяты тез олар тәләф!

{Шаһмар охуя-охуя дахил олур, анасына яхынлашыр}

Шаһмар

Ана, сәндән кичик бир хаһишим вар:
Йолдашлар ичиндэ мәни этмә хар,
Йүз манат пул гоаяг кәрәк һәрәмиз;
Букүн бир гонаглыг дүзәлдирик биз.
Кәл мәнэ йүз манат пул вер.

Севда

Ай бала!
Тайындан-тушундан галмысан дала.
Бүтүн йолдашларын адам олду, бах,
Сәнинсә күнләрин бош кечир анчаг,
Кәзирсән күчәдә сән вейил-вейил,
Бу һал бизим нәслә ярашан дейил!
Сәрсәри һәятда олмаз бир мәнә,
Мәрифәт лазымдыр оғул, инсана!
Ай бала, сән ахы белә дейилдин,
Нечин дүз йолундан сапдын, сән нечин?!
О күн ки, гошулдун яман йолдаша,
Ананын үмиди тохунду даша.

Шаһмар

Ай ана, мән сәндән пул истәйәндә
Бир тикә дэ абыр гоймурсан мәнә.
Яман тохунмусан бу күн гәлбимә.
Де кәрәк яманлыг этмишәм кимә?
Кимин тоюғуна даш атмышам мән?
Үзүмү данласан гачарам эвдән!
Йүз дәфә демишәм, енэ дейим, бил,
Сөзүн мәнэ тәсир эләйән дейил.

Чәкиб дәйирманы башында тәрсә
Нэ ишә кедәрәм, нэ дэ ки дәрсә!

Севда

Һайыф ки, сән олдун мөним өвладым!
Аналар ичиндә батачаг адым.
Өвлад вар, ананы фәрәһләндирир,
Өвлад вар ки, көйдән ерә эндирир.
Мән артыг бу һала дөзә билмәрәм!
Эл ичиндә белә кәзә билмәрәм!

Бу сөзләри дейир, әсәби һалда гапыны чырпыб чыхыр. Лейла
Шаһмара яхынлашыр.

Лейла

Гардаш, кәл ананы инчитмә бунча!
Ананын һөрмәти учадыр, уча.
Буну яхшы дүшүн...

Шаһмар

Эл чәк, ай Лейла!
Йүз манат пулчундур белә вавейла?

Лейла

Пулу сән вермәкдән, ондан алырсан,
Бир дүшүн, нэ гәдәр сән алчалырсан?

Шаһмар

Биз истәйирдик ки, бир мөчлис гураг,
Бу күн йолдашларла отураг вураг.
О да баш тутмады, һайыф, нэ файда!

Лейла

Көр халг нэ һайдадыр, бир сән нэ һайда?
Од-алов ичиндә гыврылыр чаһан,
Сән енә кейфиндән галмырсан бир ан!

Шаһмар

Ай бачы, һәятын бир һикмәти вар:
Кейф чәкән адамлар олур бәхтияр.

(Склетә бахыр.)

Мэнэ һәр чүр әмри верән көнлүмдүр!
Кейф элэ, дүнянын сону өлүмдүр!

Лейла

Университетә кириб сәнин тай-тушун,
Бош кечир күнләрин, йох ағын, хушун.

Арзу дахил олур. Лейла илэ гучаглашыр, элиндәки кағызы Лейлая
көстәриб севинчлэ.

Арзу

Лейла чан, Анардан мәктүб алмышам.
Бу күн севинчимдән мән аз галмышам
Ганадланыб учум.

Лейла

Нә языр, ай гыз?
Ач оху, бир көрөк, бәс һаны кағыз?

(Арзу кағызы көстәрәдж)

Арзу

Языр, едди кәнди этмишик азад.

Лейла

Көзүн айдын, Арзу, чох шад олдум, шад!
Күн о күн олсун ки, битсин вурушлар,
Зәфәрлэ чәбһәдән гайытсын Анар!

Шаһмар

(Әтрафа)

Гызларла сөһбәтим тутмаз, мән кедим,
Достларымла пивә ичиб кейф эдим.

(Чыхыр.)

Гапы дөйүлүр. Лейла гапыя кедир элинде чағырыш вәрәгәси керә
гайыдыр.

Лейла

Арзу чан! Әзизим, артыг бу күндән
Орду сырасына чағырылырам мән,
Һәрби мәнтәгәйә йолланым кәрәк.

Арзу

Сәнин һичранына дөзәрми үрәк!
Биз бир чан кимийик ики бәдәнде,
Кедәк, гой көнүллү язылым мән дә!

Чыхырлар. Шаһмар керә гайыдыр, һәр тәрәфи көздән кечирир.

Шаһмар

Аһа, һамы кедиб, ара хәлвәтдир.
Бир шей чырпышдырым, яхшы фүрсәтдир!

(Халчаны көздән кечирир.)

Халчаны апарсам әкәр мән фағыр
Зәһмәтә дүшәрәм, йүк олар ағыр.
Бир шей апарым ки, вәзиндә йүнкүл,
Лакин сатыланда күл әйләсин, күл!..

(Шифонери ачыр анасынын үзүйүнү чыхарыр.)

Бу үзүк атамдан бир ядикардыр,
Әһ, бунун мәтләбә нә дәхли вардыр?
Сатыб кейф чәкәрик, беш күндүр чаһан!..

Күчәдән Сейранын сәси кәлир

Шаһмар, һарда галдын!?

Шаһмар

Кәлирәм, Сейран!

Бир аз фикирдән сонра үзүйү көтүрүб чыхыр.

Пәрдә

Икинчи шәкил

Зейнишин эвиндә хулиган дәстә башчысы Чопур, Зейниш, Сейран
вә Шаһмар мәчлис гуруб әйләшибләр. Габагларында ички шүшәлә-
ри вә гәдәһләр. Түтәкчиләр чалыр Шаһмар вә йолдашлары
сәс-сәсә вериб охурлар.

Бир икидәм бәхтим гара,
Ишим дүшүб яман дара,
Пуллары гойдум гумара.
Ай дуй-дуй-дуй-дуй-дуй-дуй,
Вай дуй-дуй-дуй-дуй-дуй-дуй...

Вурулмушам назлы яра,
Эшгимэ йохдур бир чара.
Ай дуй-дуй...
Вай дуй-дуй...

Маһны битир

Чопур

(түтәкчиләрә мұрачиәтлә.)

Тбилиси чалын, ойнаяг бир аз.
Нәш'әмиз көкәлсин, олсун тамам саз!

Түтәкчиләр Тбилиси һавасы чалырлар. Чопур, Шаһмар вә мәчлис-
дәкиләр дуруб бир-бир ойнайырлар, ахырда ара гарышыр рәгс
бир нечә дәгигә давам эдир. Һәрә өз ериндә отуруп. Сейран стәкан
долдуруб дейир.

Сейран

Галдырын, ушаглар, тост дейирәм мән!
Бу күндән Шаһмара дост дейирәм мән.
Дүшүндү бир һәфтә, бу күн нәһайәт,
Көстәрди олдуғча бөйүк сәхавәт;
Верди достларына белә гонаглыг.

Чопур

Йох, мәни ачмады дедийин сағлыг!
Нә олсун, бир дөфә гайнадыб газан?
Охшамаз наггая һәр кичик сазан!
Бир аз мәсәләйә кирәк дәриндән,
Гой һәрә данышсын өз һүнәриндән!
Кимин сөһбәтиндә олса чох мараг
Онун сағлығына ичилсин араг!

Зейниш

Яхшы сөздүр, инди даянын, эввәл
Букүнкү ишими дейим мүкәммәл:
Сәһәр мән күчәдән кечдийим заман
Бир аз нәш'әлийдим, көрдүм о яндан
Бир арвад көрүндү әлиндә шүшә,
О саат сапанды мән салдым ишә.
Даш дәйди шүшәйә верди топ сәси.
Дағылды арвадын бүтүн сиркәси,

Өзү дә исланды, чәкди чох налә.
Мән дә бахдым, күлдүм ондакы һалә.

Чопур

Нә олсун, бу бөйүк бир һүнәр дейил,
Һәр шүшә сындыран ширү нәр дейил!

Чопур

(Сейрана мұрачиәтлә.)

Сәнин шүчәәтин, де көрәк нәдир?!

Сейран

Мәним көрдүйүм иш чох гәрибәдир:
Букүн бир мәктәбли дәрсә кедәндә
Сураханыскыдан кечирдим мән дә,
Она яхынлашыб шәрфини ачдым,
Ушаг чох бағырды, төкдү көз яшы,
Әсла юмшалмады гәлбимин дашы,
Тез тини бурулуб ел кими гачдым.

(Чибиндән шәрфи чыхарыб көстәрир.)

Бах бу да сүбуту!

Чопур

Сәнә афәрин!
Көрүнүр ки, вармыш аз-маз һүнәрин.
Бу да чох бөйүк иш дейилдир анчаг!

Сейран

(Онун сөзүнү кәсәрәк.)

Бәс икидлик нәдир, сөйлә ай гочаг?!
Күндүзүн күнорта вахты шәһәрдә,
Күчәдә, издиһам олан бир ердә
Ушағы соймағым бөйүк иш дейил?
Бу бизим сәнәтдә йүксәлиш дейил?

Чопур

Хулиганлыг башга аләмдир, адә!
Ону сиз санмайын бу гәдәр садә.

(Истәһза илә)

Йох, шүшә сындырмаг өзү дә ишдир!
О да мәһарәтдир, бир йүксәлишдир!

Зейниш

Әлбәттә, бәс нечә, дүз нишан атмаг,
Бу бойда шүшәни вуруб партлатмаг
Сәнчә зарафатдыр?.. Әйүнмә бала.
Сәнәттә галмарыг биз сәндән дала.
Тәзә кадрлара бахма хор көзлә!

Чопур

Һүнәр бу дүняда олмаз бош сөzlә.
Бир илдир ки, тутуб дүняны дава,
Горхунч булутларла долудур һава,
Орду сырасына кедир әһали,
Бу чопур ләләшин дәйишмир һалы.
Мән әскәр олмагдан гуртарыб яха
Һеч бир чәтин ишә вермирәм арха!
Һәр күн кеф мәчлисим, хош бүсатым вар,
Мәним өз аләмим, өз һәятым вар!
Ахмаглар дәйишәр гәмә нәш'әни,
Һәрби комиссарлыг ахтарсын мәни
Көрәк нечә тапыр. Һүнәр будур бах.
Гой ловғаланмасын бурда һәр ахмаг!

Шаһмар

(Әсәби, әтрафа)

Бу ийрәнч сөzlәрдән сыхылырам мән,
Санки учурума йыхылырам мән!

Чопур

(чалгычылары)

Ада, бир чәләко чалын, ай ушаг!
Бир мейдан доланаг, бир аз гызышаг.

(Түтәкчиләр «Шалико» чалыр. Мәчлисдәкиләр дуруб ойнайырлар, анчаг Шаһмар ойнамыр. Кетдикчә сыхылыр вә әсәби һаллар кечирир. Рәгс битир. Лейла һәрби палтарда дахил олур. Хулиганлар ону әввәлчә һәрби комиссарлыгдан кәлмиш бир лейтенант зәни әдирләр. Одур ки, нәш'әләри гачыр, горхуя дүшүрләр. Лакин диггәтлә бахандан сонра гызын Шаһмара тәраф кетдийини көрүб бир аз сакит олурлар.)

Шаһмар

Аһ, Лейла, сән һара, бу ерләр һара?
Вурулду гәлбимә санки бир яра!

Лейла

(Шаһмара мурачиәтлә)

Гой ачыг сөйләйим, нечин кизләдим,
Гардашым, сәни мән бу күн изләдим.
Көрдүм учурума юварланырсан,
Бу әхлагсызларә сән алданырсан.
Бир дүшүн давада ахан ганлары!
Бурах бу уғурсуз хулиганлары!
Чых бу батаглыгдан, әзизим, Шаһмар!
Сән кәнчсән, ишыглы кәләчәйин вар.

Чопур әһтирасла Лейланы сүзәрәк Шаһмара дейир.

Чопур

О марал бахышлар, о көзләр нәдир?
Шәкәр додағындан бу сөzlәр нәдир?
Нә мәним малымдыр бу севимли гыз...

Шаһмар

(гәзәблә)

Чәкил, әхлагсызын бири әхлагсыз!
О мәним бачымдыр!

Чопур

Нә олсун...

Шаһмар

Мурдар!

Лейла

(Шаһмара)

Көрдүн, нә юванын гушудур бунлар!

Шаһмар

(гызарыр)

Көрдүм.

(Чопур Шаһмара мейдан охуюр.)

Чопур

Кимэ күвэнирсэн белэ, ай гочаг?!

(Чопур Лейлая тэрэф кедир.)

Лейла

(ачыглы)

Мэнэ яхын кэлмэ!

Шаһмар

(Чопура)

Намуссуз! Алчаг!

Чопур Шаһмара һүчүм эдир. Шаһмар гүввэтли голларыйла ону ерә сәрир. Зейниш вә Сейран гачыр. Чопур иши белә көрүб явашма дурур, папагыны гоюб кедир.

Лейла

(Шаһмара)

Бу күнки ишлөрдән алдынмы ибрәт?

Шаһмар

Артыг бу чиркаба эдирәм нифрәт!

Пәрдә

ИКІНЧИ ПӘРДӘ

Үчүнчү шәкил

Гафгаз чәбһәсиндә, Анарын командир олдуғу һиссәдә гызғын дәйүш кедир. Топ, пулемйот сәсләри, бир гәдәр вурушма давам эдәндән сонра ара сакитләшир. Анар, Арзу вә бир нечә дәйүшчү көрүнүр.

Анар

Топлар дәһшәт сачыр бу күн һәр ердән.
Тутмаг мәгсәдилә бизим сәнкәри
Дүшмән һүчүм эдиб үч йол сәһәрдән,
Бөйүк тәләфатла гайыдыб кери.

Арзу

Көпәк сүрүсү тәк гырылыр, фәгәт
Енә дә вурушур бу гара гүввәт.

Анар

Һәгигәт көзүйлә эйләсэн нәзәр,
Фашист дедикләри тауна бәнзәр!
Бунлар Европаны эдиб мазарлыг,
Һәр тәрәф олубдур хәрабазарлыг.

Рабитәчи ичәри дахил олур. Анара бир мәктуб тәгдим эдир. Анар мәктубу ачыб охуяраг дейир.

Анар

Достлуг аләминдә Лейла ялгыздыр,
Сәмими йолдашдыр, вәфалы гыздыр!
Бизи унутмайыр, о салыр яда.
Яхшы достдан көзәл нә вар дүняда?!

Арзу

Сәмими дост олмаг дейилдир асан!
Һәр етән адама япышмыр үрәк.
Яхын достун олар йүздә бир инсан,
Онун да гәдрини биләсэн кәрәк!
Достларла ян-яна вурушсун дейә
Лейла чалышырды кәлсин чәбһәйә.
Бакыда алынды һәрби һиссәйә,
Мәнсиз батачагдыр гәлби гүссәйә.

Анар

Лейла билмир инди биз бир ердәйик,
Аловлар ичиндә бир сәнкәрдәйик.
О чох чалышырды бирләшәк, һейһат...
Доғрудан мүрәккәб бир шейдир һәят!
Ким дейә биләрди үч-дөрд ай әввәл,
Гәлбими овлаян инчә бир көзәл
Вурушар мәнимлә чийин-чийинә...

Арзу

Анар, ләтифәйә кечирсэн енә?

Анар

Бу, ләтифә дейил, бир һәгигәтдир!
Сәнинлә бирләшмәк чана миннәтдир.

Хүсусэн белэ бир чэтин заманда,
Дөйүш мейданында горхулу анда.

Шаһмар ики-үч дөйүшчү илэ дахил олур. Рәсми-тә'зим эдир. Ана-
ры таныя билмир. Анар исә ону таныйыр.

Анар

Хош көрдүк!

Шаһмар

(Севинчлә)

Оһо, бу сәнсэн, Анар?

Бир аныга элини ашағы салыр. Енә рәсми-тә'зимдә давам эдир.
Анар онун элини ашағы салыр.

Анар

Нечәсэн?

Шаһмар

Башымда гейлигалым вар.

Арзу

(Шаһмара яхынлашыр)

Мәни танымадын?

Шаһмар

Бу нечә һалдыр?

Бу бир һәгигәтдир, йохса хәялдыр?

Арзу

Нә юху, нә хәял көрүнәр бурда.
Сән һардан кәлирсән бу вурһавурда?

Шаһмар

(вәсигәни Анара тәгдим эдир.)

Сорушма, башымда чох мачәра вар!
Олмушдум бир бөйүк дәрдә кирифтар.
Дава башланандан сонра бир заман
Долашдым Бакыда вейил-сәркәрдан.
Гошулдум бир нечә позгун йолдаша,
Сәрхошлугла вурдум күнүмү баша.
Лейла бу һалымдан чох хәчил олду,

Анам да дәрдимдән саралды, солду.
Ордуя чағрылдым, кәлдим чәбһәйә
Дөйүшдә өзүмү доғрулдум дейә.
Сөз вердим дүзәлим.

Анар

Дүзәлдин?

Шаһмар

Шәксиз!

Имтаһандан чыхды бизим һиссәмиз.
Гардашын да бир аз һүнәр көстәрди,
Он едди фашисти торпаға сәрди.
Дөйүшдә чыхмышам тәчрүбәләрдән,
Зәни этмә кәлирәм инди шәһәрдән!

Анар

Мадам ки, вар һәрби ишдә тәчрүбән,
Вурушда өзүнү сән көстәрәрсән.
Тале бирләшдирди чәбһәдә бизи.

Рабитәчи

(дахил олур, салам вериб дейир.)

Штаба чағырыр полковник сизи.

Анар чыхыр Арзу Шаһмардан сорушур.

Арзу

Көрән инди Бакы нечәдир?

Шаһмар

Көзәл...

Һәр шей гайдасынча кедир мүкәммәл!
Чәбһәйчүн чалышыр бүтүн әһали.

Арзу

Мәнсиз нечә кечир Лейланын һалы?

Шаһмар

Сәнсиз чох сыхылыр, дарыхыр яман.
Дилиндән дүшмүрсән онун бирчә ан!

Бу ара топсаггал, сағлам көздәли Иван Никитич адында партизан кәлир.

Иван Никитич

Капитаны көрмәк истәйирәм мән.

Арзу

Сөзүңүз?

Иван Никитич

Мәктуб вар она, бу күндән
Сизин һиссәнизлә бирләширик биз,
Яхын мешәләрдә дурмуш дәстәмиз.

(Мәктубу вериб чыхыр.)

Анар

(кәлир)

Штабда полковник сөйләди мәнә—
Бу күн бөйүк гүввә кәлиб дүшмәнә.
Шиддәтли бир һүчүм көзләнир, фәгәт
Бизим әзмимизи гырмаз һеч гүввәт!

Шаһмар

Буну тәчрүбәдән чыхарыб заман.
Өлүмдән горхмаян өлмәз һеч заман!
Дүшмән үч мислимиз олса да, лакин
Сәнмәз она гаршы гәлбимиздә кин!

Анар

Әлбәттә, аталар дейиб ашикар
Бир аслан йүз түлкү әйләйәр шикар!
Баш әймәз ядлара бу гарлы дағлар,
Гарталлар ювасы, вугарлы дағлар!

Смирнов

(дахил олур)

Тапдамаг гәсдилә бизим торпағы
Гафгаз дағларына йөнәлир яғы.
Вәзийәт олдугча чиддидир, достлар!
Баш команданлығын ени әмри вар:
Һамы бәрк сахласын тутдуғу ери,
Кимсә чәкилмәсин бир аддым кери!

Дөйүшчүләр

Чанла, башла һәр бир әмрә һазырыг!
Сүнкүмүзлә дүшмәнә дәрин мөзар
газырыг!

Смирнов

(чыхыр.)

Анар

(Әскәрләргә ишарә илә)

Сиз сағдан, сиз исә чеврилиб солдан
Дүшмәни гайтарын гаршыки йолдан!

Әскәрләр ики һиссәйә айрылыр. Бу заман дүшмән төрәфиндән шиддәтли һүчүм башланыр. Топлар курлайыр. Анарын һиссәси дүшмәни шиддәтли атәшлә гаршылайыр. Шаһмар бир һечә алмай салдагыны вуруб ерә сәрир. Анарын янындакылар бир-бир вурулур. Нәһайәт Шаһмар да яраланыр. О ерә йыхыларкән.

Шаһмар

Анар яраландым!

Арзу

Даянмайыр ган.

Анар

Шаһмары арадан чыхарын!

Бу заман бир нәфәр дөйүшчү вурулур.

Дөйүшчү

Аман!

Арзу илә бир дөйүшчү Шаһмары вә башга яралылары көтүрүрләр.

Анар

Йолдашлар, гардашлар, сон нәфәрә дәк
Букүн бу торпагынын вурушаг кәрәк!

Дөйүшчүләр

Капитан, әмин ол, кечәрик чандан,
Кечмәрик анамыз Азәрбайчандан!

Вурушма давам әдир. Анар яраланыр. Сүрүнә-сүрүнә бир топун алтына дүшүр. Иван Никитич бу заман кәлир Анары топун алтындан чыхарыб апарыр.

Пәрдә.

ИКИНЧИ ПЭРДЭ

Дөрдүнчү шәкил

Алманларын мүвөгөтү ишгал этдиклери Гафгаз кәндләриндән би-
риндә. Мәктәб бинасында алман комендантлығы. Комендант—ма-
йор Миллер әсәби һалда трубканы кәтүрүр.

Миллер

Амма рус халгынын чох инады вар,
Одур тарих бою йүксәк ады вар.
Өлкәнин ярысы кедибдир әлдән,
Енә дә дөнмүрләр көһнә әмәлдән.
Бу гәдәр инсанлар чәкирик дара,
Изтираб ичиндә дүшүрләр дара,
Лакин зәррә гәдәр горху билмирләр,
Мәһв олуб кедирләр, һеч әйилмирләр!

Адютант

Һәлә партизанлар, бәладыр, бәлә!
Һәр ердә онлара олсаг мүбтәлә
Даһа чан гуртармаг дейилдир мүмкүн.
Хәтәр ичиндәйик һәр кечә, һәр күн...
Бир дә көрүрсән ки, чәкмәди бир ан,
Шейтан дәстәләри һопарды туфан.
Каһ сағдан, каһ солдан һүчума кечди,
Бизим һиссәләри от кими бичди.

Миллер

Онлар мәтанәтли олсалар белә
Нәһайәт дүшәрләр енә әнкәлә!
Техника биздәдир, гүввәт биздәдир.
Дүнянын талеи әлимиздәдир!

Адютант

Русларын күлләни сыхсан көзүндән,
Дикбашлыг әйләйир, дөнмүр сөзүндән.
Истәр гоча олсун, истәрсә чаван,
Истәр гыз ушағы, истәрсә оғлан,
Һамы бир-биринин тайыдыр, чәнаб!
Нә сорсан алмырсан дүзкүн бир чаваб.

Миллер

Итирмәк истәмир онлар әслини.
Кәрәк советләрин гыраг нәслини!

Адютант

Доғрудур, биз башга бир нийәтдәйик:
Һәләлик ки, бөйүк әзийәтдәйик.

Миллер

Әлбәттә, вурушмаг олмаз хәтәрсиз.
Вуруш дедикләри бир имтаһандыр!

Адютант

Рус халгы доғрудан чох гәһрәмандыр.

Миллер

Мейдан охуюруг бу дүняя биз.
Йүз илә дүзәлтмәз өзүнү руслар,
Чох да горхутмасын көзүнү руслар.
Биз кәрәк онлара мөһкәм дәрс верәк!
Дүнәнки гочадан даныш бир көрәк,
Бир аз юмшалыбмы дүнәндән бәри?

Адютант

Бахыр сакит-сакит мәғрур көзләри.
О өз инадында мөһкәм дурубдур,
Әлә бил ағзына килид вурубдур
Ону юмшалтмайыб әзийәт, чәнаб!

Миллер

Чәкдир о гочая сонсуз изтираб!

Адютант

Гарда аягылын кәздирдим ону,
Үч ердән дағладым мәғрур бойнуну.

Миллер

Енә дә динмәди? Кәтирин! Бу ан
Юмшалар, юмшалар азғын гудурған!

Адютант чыхыр. Миллер бир-ики кағызы йохлайыр. Гочаны кәти-
рләр.

Миллер

Гоча, инадындан енэ дөнмүрсэн?

Иван Никитич

Совет вэтэндашы дөнмэз сөзүндөн.

Миллер

Совет кәлмәсини дилинә алма!
Мөһүм кечмишлери ядына салма!
Техника биздәдир, гүввәт биздәдир,
Дүнянын талеи әлимиздәдир!
Мәнә дүз чаваб вер, көрүм ки, дүнән
Гачырдыгын забит хардадыр?

Иван Никитич

Һеч мән,
Ону танымырам, бу бир бөһтандыр!

Миллер

Бөһтан дейил, онун ерини билдир!
Сүбутсуз дейилдир бу иш әлбәттә,
Ону кизләтмисән дейирләр кәндә.

Иван Никитич

Дедим ки, һеч бир шей билмирәм.

Миллер

Бәсдир!
Бил ки, бу сөзләрин тамам әбәсдир.
Ондан пул алмагса мөгсәдин әкәр
Сәнә пул верәрәм дедийин гәдәр.

Иван Никитич

Вичданлы сатылмаз!

Миллер

Бурах бош сөзү!
Пулла ишыгланыр корларын көзү,
Пулсуз сәәдәтин ады олмазды,
Пулсуз бу һәятын дады олмазды!
Пул ачы һәяты дөндәрир гәндә,

Кәл сәни кәндхуда кәндәрим кәндә
Авропа әзилир тапдағымызда,
Өлкәләр диз чөкүр габағымызда!

Кечмишик чох дағлар, ашмышыг дәнниз,
Бөйүк империя ярадырыг биз!
Яралы забити тәслим әт, гоча!

Иван Никитич

Бүтүн бу исрарын бичадыр-бича!

Миллер

Дүз сөз хилас әдәр сәни өлүмдән!
Йохса гуртармазсан мәнним әлимдән.

Иван Никитич

Мәһв олуб кетсәм дә хаин әлдә мән
Дүшмәнин өнүндә әйилмәз Вәтән!

Миллер

(Тәһиклә ону ергә сәрир)

Сус дедим, гәлбимин артыр һәйчаны!

Бир салдат дахил олуб телаш илә дейир.

Салдат

Дүшмән салдатлары тутуб дөрд яны.

Миллер әсәби һалда трубканы көтүрүр.

Миллер

Алло, алло, алло!

(Трубканы чырпыр)

Йох һеч бир чаваб.

Салдат

Хәтләри кәсибләр дүшмәнләр, чәнаб!

Миллер

Вәзийәт ағырдыр, дүшмүшүк дара.
Гачаг, чан вермәйәк биз яғылара!

Миллер отагдакы дал гапыдан гачыр, өн гапыдан Шаһмар вә дө-
йүшчүләр ичәри кирир, адютант вә салдатлар гача билмирләр.

Шаһмар

Төрпәнмәйин! Әлләр юхары.

Салдатлар силаһы атыб әлләрини юхары галдырырлар, лакин адютант мугавимәт көстәрир. Бир дейүшчүнү бычагла вурмаг истәйир.

Шаһмар

(Гәзәблә)

Алчаг!

Көр кимин үстүнә чәкирсән бычаг.

Шаһмар сүнкү илә адютантын дөшүндән вуруб ерә сәрир.

Шаһмар

Ахтарын һәр яны!

Дөйүшчүләр столун ешийиндән бир йығын кағыз чыхарырлар. Бирдән ерә сәрилиб инилдәйән гочаны көрүрләр. Она тәрәф кедирләр. Иван Никитич көзләрини ачыб совет дейүшчүләрини көрүнчә она гүввәт кәлир. Арзу гочая яхынлашыб дейир.

Арзу

Бу кимдир белә?

Дөйүлүб заваллы көр нә дәһшәтлә.

Иван Никитич

(Һәзин сәслә)

Кәлир гулағыма ашина сәси.

Шаһмар

Мән зәнн әдирдим ки, сөнүб нәфәси.
Сарын ярасыны!

Арзу гочанын ярасыны сарыйыр. Гоча кетдикчә айылыр.

Иван Никитич

Шанлы, гәһрәман
Ордумуз интигам алды дүшмандан?

Арзу

Бәли, ата, сәни чох инчидибләр?

Иван Никитич

Гудуз чанавар төк мәни дидибләр.
Капитан Анарын һалы ямандыр,
Онун көмәйинә кедин, амандыр!

Шаһмар

Капитан һардадыр?

Иван Никитич

Мәһрибан бир гыз

Ону зирзәмидә сахлайыр ялһыз...

Арзу

Уф, гәлбим чырпыныр. Гардашым Шаһмар.

Иван Никитич

Кедәк!

Арзу

Нә һалдадыр ким билир Анар?!

Гочанын голуна кириб чыхырлар.

Пәрдә

Бешинчи шәкил

Евгениянын эви. Отаг сәлигә илә бәзәнмиш, бир тәрәфдә тахт гоюлмушдур. Тахт үзәриндә Анар ағыр яралы һалда узанмышдыр.

Евгения

Енә дә өзүндән кетди, нейләйим?
Ah!... буна мән нечә эләч әйләйим!
Иван Никитич дә дөнмәди кери,
Гудурған дүшмәнләр тутуб һәр ери...
Дүз бир һәфтәдир ки, көйдән од яғыр,
Чыхыш йолу йохдур, вәзийәт ағыр...

Анар

(Гыздырмалы һалда.)

Дүшмәз бир ан юрдум, ювам дилимдән
Мәни ким айырар доғма элимдән...
Арзу!.. Көзәл пәри, мәрһәмәтли гыз,

Бир сэнсэн һәмдәммим дүняда ялныз!
Көзләрим думанлы, үрәйим гандыр,
Мәнә бир ичим су, яндым, амандыр!

Евгения

Көрәсэн бу Арзу нәчидир, кимдир?
Гәлбинә, һиссинә белә һакимдир.

Евгения она су верир, бир аз сонра.

Анар

Арзу!.. Көзәл пәри, яндым, су вер, су!..

Евгения

Дүнәндән су ичир, кәсмир янгусу.

Евгения енә су кәтириб Анарын додагларына яхынлашдырыр.
Анар бир удум су ичиб байылыр.

Евгения

Енә дә заваллы кетди өзүндән,
Һәсрәт яшларыдыр ахыр көзүндән.
Чөкүб симасына дәрин бир көлкә,
Йолуну көзләйир анасы бәлкә...
Бәлкә дә һәсрәтдир назлы дилдара?
Бир яндан айрылыг, бир яндан яра
Салыбдыр, языгы дәрде, мәләлә,
Дөнүб бир саралмыш, солгун һиләлә.

Аяг сәсләри эшидилер. Һәйәчанла пәнчәрәдән бахыр.

Евгения

Кәлдиләр... аман!...
Аһ, инди нейләйим?

Фикирләшир, гәт'и гәрарә кәлир.

Сағ галдыгча мән
Кәрәк тохунмасын бу кәнчә дүшмән!
Чырпынма, сакит ол, мөһкәм дур көнлүм.
Сәни горхутмасын чәтинлик, өлүм!

Евгения голларында бир аслан гүввәти дуяраг, Анары тахтын
алтына салыр. Устуну көбә илә өртүр. Өзү исә дивардакы кизли
долаба кирир. Карл вә Һанс кәлирләр. Эви көздән кечирирләр.

Һанс

Яман олмаячаг бу күнки гәрәт!
Көрүнүр сәндә вар бөйүк мәһарәт.

Карл

Мән дүня көрмүшәм, дейиләм бәбә,
Һәр шейи өйрәдир бизә тәчрүбә.
Мәһарәт, бачарыг кәлмәз һавадан!
Салдата ики шей галар давадан:
Бири шикәстликдир, о бири гәрәт!
Ад—сан, шәрәф, шөһрәт һүнәр, чәсарәт
Тамам бош шейләрдир... Ан гәнимәтдир!
Арвадчын палтар йыг, яхшы фүрсәтдир.

Һанс

Карл, кәл арваддан данышма даһа.
Мәним арвадымда вар бир иштаһа,
Дүняны йолласам доймаз о енә,
Мәнә мәктуб языр һей дөнә-дөнә.
Истәйир юн палтар, ипәк, зәр-зивәр...
Мәним өз һалымдан тутмур бир хәбәр.

Карл

Нәйинә кәрәксән онун, ай идбар?
Йәгин, инди яхшы кавалери вар.
О, элә зәнн эдир сән бичиндәсэн,
Даһа баша дүшмүр—од ичиндәсэн.

Һанс

Кәндимиздә киши олсайды әкәр
Бәлкә дүз чыхарды дедийин сөзләр.
Билирәм, галмайыб һәтта бир ахсаг...

Карл

Ишдән хәбәрсизсән тамам, ай сарсаг!
Бунлар бош сөһбәтдир, ан гәнимәтдир
Сой йолдан өтәни, яхшы фүрсәтдир!

Һанс

(Ердәки шейләри көздән кечирир)

Вах, бу бир ипәк дон, бу да юн шалдыр.

(Бир пәнчэйи кейир. Она дар кәлир.)

Бу пәнчэйин малы лап яхшы малдыр!
Найыф мәнә дардыр!

Карл

Онда вер мән кейим...

Ганс

(Онун элиндән дартыр.)

Ай чаным, бурах.
Догрудан сән мәни сайырсан ахмаг.
Билирәм, устасан достум, кәләкдә,
Алданан дейиләм, кәлсә фәләк дә!

(Ганс пәнчэйи чәкир, Карл бурахмыр.)

Карл

Сәнә ки, дар кәлир.

Ганс

Хам билмә мәни!
Бурах, нирсләндирмә, нә олсун йә'ни
Базарда сатылыб бу кетмәз пула?

Карл

Сәнә дейирәм ки, вер бура, тула!

Пәнчэйи чәкирләр, салдатлар вурушдуглары заман ефрейтор ики салдатла кәлир, онлар ефрейтору көрүнчә горхудан чәкилиб бир кәнарда дурурлар.

Ефрейтор

Бу нәдир, бурада нә галмагалдыр?!

Ганс

Чәнаб ефрейтор, нейләйим, малдыр.
Бу һәриф малымы алмаг истәйир,
Мәним вар-йохуму чалмаг истәйир,
Күндә әлли әви талайыр енә
Доймур, шәрик чыхмаг истәйир мәнә.

Карл

Чәнаб ефрейтор, алдадыр сәни!

Ефрейтор

(Ганса гәзәблә)

Яхын кәл, һейвәрә, тез ач кисәни!

(Карла мурачигәтлә)

Сән дә бағламаны тез ач ай гочаг.

Карл

(Ганса)

Сәнсән бу ишләрин баиси, алчаг!
Бүтүн зәһмәтимиз кедәчәк бада.

(Ефрейтора)

Валлаһ, чыр-чындырдыр тамам торбада.

(Карл кисәни ачыр, ефрейтор гиймәтли шейләри көздән кечирир, гәзәблә.)

Ефрейтор

Дүнянын малы вар бурда, ай һейван!
Бөйүк ефрейтора сатырсан ялан?

Ефрейтор шейләрин яхшыларыны бир тәрәфә айырыр.

Карл

(әтрафа)

Бүтүн вар-йохуму әлимдән алды.
Чәнаб ефрейтор, мәнә нә галды?

Ефрейтор

(Ердә галан шейләри она верәрәк)

Чох шей, бу да сәнин!..

Карл

Бу мәнә дағдыр.

Ефрейтор

Бизим бу салдатлар яман алчагдыр!
Мал бөлүшдүрүрләр мән дура-дура.

(Ганса)

Мәфрәши ач көрәк!

Ганс мәфрәши ачыр, ефрейтор шейләри нәзәрдән кечирир, яхшыларыны өзү үчүн алдыгдан сонра.

Ефрейтор

Бунлар да сенин.

Карл

Бах белә, әвәзи чыхды кисәнин.

Ганс

Ефрейтор, инсафла бөлүшдүр бары!
Пал-палтарсыз галыб ушаглар, гары...
Кәрәк онлара да бир шей көндәрим,
Йохса кәндә дәнсәм союлар дәрим,
Атама од вурар арвадым.

Ефрейтор

Бурах!

Бош сөз динләмәйә мөндә йох мараг!

(Бу һалда Анарын сәси йүксәлир.)

Анар

Мәнә бир ичим су!

Ефрейтор

(Һейрәтлә)

Һардандыр бу сәс?
Биз әвә кирәндә йохду һеч бир кәс,
Ахтарын һәр ери!

Салдаглар һәр тәрәфи ахтарырлар. Нәһайәт тахта яхынлашырлар,
тахтын алтына бахырлар.

Карл

Бурда адам вар.

Карл Анарын аяғындан тутуб дартмаг истәркән Евгения чыхыр.

Евгения

Она тохунмайын.

Ефрейтор

Бу нечә әсрар?!

Ефрейтор Евгения яхынлашыр. Онун әлиндән тутмаг истәйир.

Ефрейтор

Көзәл гыз, сән әчәб дүшмүсән тора,
Яхшы раст кәлмисән баш ефрейтора.

Евгения

(Ефрейторун дөшүндән итәләйир.)

Мәнә яхын кәлмә!

Ефрейтор

Горхмур өлүмдән...
Гуртара билмәзсән мәним әлимдән!

Ефрейтор Евгения яхынлашыр. Әлләширләр. Бу һалда, Шаһмар,
Арзу, Иван Никитич вә бир нечә дөйүшчү ичәри кирирләр.

Шаһмар

Гулдурлар, силаһы атын!

Ефрейтор

Аһ, аман!..

Иван Никитич

Верди өз һөкмүнү нәһайәт заман!

Шаһмар

(Алманлара)

Кәнарә чәкилин!

Дөйүшчүләр силаһы галдырыб алманлары бир бучаға сыхырлар.
Шаһмар Евгениядан сорушур.

Шаһмар

Һардадыр Анар?

Евгения

(тахтын алтына кирир)

Бурдадыр, чыхараг ону йолдашлар!

Арзу вә Шаһмар тахта яхынлашырлар. Анары чыхарыб тахт үстә
гоюрлар.

Арзу

Аһ, Анар!

Ш а һ м а р

Капитан!

А н а р

Кимсиниз?

Ш а һ м а р

Достлар!

Арзудур, бир дә ки, йолдашын Шаһмар.

(Анарын ярасына бахырлар)

А р з у

Везийһет чиддидир... Ярасы дэрин.

Ш а һ м а р

Тез тәйярә илә шәһәрә көндэрин!

П э р д э

ҮЧҮНЧҮ ПЭРДЭ

Алтынчы шәкил

Бакы. Анарын отагы, диварларда шаиранә таблолар. Бир нечә китаб долабы гоюлмушдур. Һәрби хәстәханадан ени чыхмыш Анар пенчәрә габагында даяныб Хәзәри сейрә далыр. Бир аз сонра шур чалыр.

А н а р

Достлуг, сәммимийһет, мәнһәббәт, вәфа
Эн йүксәк дуйғудур мәнчә дүняда.
Бунун мәнһасыны билмәсә һәр кәс
Инсанлыг гәдрини дәрк эдә билмәз!
Йолумда чох зәһмәт чәкмишдир Лейла,
Буну унутмарам өмрүмдә әсла.
Һәят верди мәнә о көзәл пәри:
Арзунун достудур, әзәлдән бәри,
Арзуя бағлыдыр бүтүн һәятим,
Әшгим, мәнһәббәтим, мүгәддәратым!

(Тара мурачиәтлә)

Атәшли севкини, әшги, вәфаны,
Кәдәри, һичраны, зөвгү, сәфаны

Тәрәннүм әйләйән сән олмусан, тар!
Һәр зәриф пәрдәндә мин бир мәнә вар.

(Забул чалыр)

Бир нечә дегигә сонра Лейла кәлир. Забулу динләйир, мусиги
битән кими Анара яхынлашыр.

Л е й л а

Анар, кәдәрлисән, нәдир бу һалын?
Үзүндә изи вар гәмин, мәләлын...
Көрүнүр Арзунун айрылыгындан
Гәлбин сакит олмур сәнин бирчә ан.

А н а р

Буну нә билирсән?

Л е й л а

Эн чәтин анда,
Гыздырма ичиндә сайыглаянда
Дүшмүрдү Арзунун ады дилиндән.
Айрыла билмирдин өз севкилиндән!

А н а р

Аһ, Лейла, кизләтмәк нә лазым сәндән,
Айырмаг олармы чаны бәдәндән?!
Арзуя бағлыдыр бүтүн варлығым,
Онундур кәдәрим, бәхтиярлығым!

Л е й л а

Арзу пәрәстишә лайиг бир гыздыр,
Көзәлләр ичиндә мәнчә ялгыздыр!
О һәм сәммидир, һәм дә меһрибан,
Дост йолунда эдәр чаныны гурбан.

А н а р

Сән ону чәһәдә көрәйдин, Лейла,
Арзу дост йолунда чәкди мин бәла.
Әзминдән дәнмәди, ондакы гүдрәт
Инан ки һамыя верирди һейрәт.
Дүшмән һәр тәрәфдән атәш ачанда,
Мәрмиләр, күлләләр өлүм сачанда
Кедирди даима Арзу габагда;
Вуруша кирирди чәтин аягда.

Нэ гэдэр яралы гуртарды оддан
Онун бу хидмэти чыхармы яддан?

Лейла

Санитар гатарла чөбһө хэттиндэн
Бакыя яралы кэтириб дүнэн;
Анар, көрүшдүнмү онунла?

Анар

Бэли.
Ону көрмэсэйдим олардым дэли.
Билирсэн ки, бу күн дүшүрэм йола.

Севда элиндэ бир дэстэ чичөк дахил олур. Анар ону севинчлэ
гаршылайыр.

Анар

Хош кэлмисэн, хала.

Севда

Нечэсэн бала?

Анар

Инди лап яхшыям, йохдур бир дэрдим;

Севда

Огул, сэнинчүн чох фикир чэкирдим;
Кечэлэр сүбһэчэн төкдүм көз яшы.

Анар

Хала, галда кэрэк икидин башы!
Вэтэнчин вурүшмаг шэрэфдир, шандыр!..

Севда

Элбэттэ, икидлик яхшы нишандыр.
Сэнэ охшасайды Шаһмарым экэр
Үзмэди гэлбими эсла, гэм, кэдэр!
Пис өвлад гурумүш ағача бэнзэр,
Заваллы бағбаны зэхмэтдэн үзэр,
Лакин олмаз эсла мейвәси, бары.

Анар

Хала, кечмиш кими санма Шаһмары,
Чөбһө дэйишдириб ону көкүндэн,
Дөйүш мейданына кирдийи күндэн
Дүшмәнлэ вурүшур бир аслан кими,
Икид огул кими, пәһливан кими.
Артыр күндэн-күнэ гэдри—гыймәти,
Йолдашлар ичиндэ вар чох һөрмәти.

Севда

Демәк, достларындан о галмыр дала,
Сэни шад оласан көрүм, ай бала!

Лейла

Анар! Дедикләрин бир һәгигәтдир,
Йохса тәсәлличүн садэ сөһбәтдир?
Дүзү, буну ағлым кәсмәйир эсла!

Анар

Дүз сөзүмдүр, инан, севимли Лейла!
Мәним хисләтимә бәләдсэн бир аз,
Билирсэн ки, мәндрә ялан тапылмаз.

Лейла

Тәки доғру олсун, эзиз гардашым
Икидлик кәстәрсин, учалсын башым!

Севда

Инсана йолдашын чох тә'сири вар,
Пис йолдаш адамын эвини йыхар,
Ону учурума апарар бирбаш.
Анчаг ағыллы дост, сәмими йолдаш
Гуртарар инсаны һәр кешмәкәшдән,
Йолдашлыг эдирсэн Шаһмарымла сән
О, йәгин дүзәләр.

Анар

Гэлбини сыхма.
Шаһмар гиямәтдир, хала, дарыхма!

Лейла

Кедим хэстэлэри йолухум, енэ
Кэлиб баш чөкөрөм бир аздан сөнө.

Анар

Тэшэккүр эдирэм бу мөһөббөтө.
Мөнө көстөрдийин һиссү һөрмөтө!

Севда

Оғул, мән дә кедим, һэләлик сағ ол.
Элинчин, обанчын енилмөз дағ ол!

Севда Анарын элини сыхыр. Лейла исә хәфиф төбәссүмлә она
баш әйир, һәр икиси чыхырлар.

Анар

Мәни сәрмәст әдиб мөһөббәт чамы,
Енә чушә кәлиб эшгин илһамы.
Арзу көз өнүмдә даяныб һәр ан,
Ай, о нә мунисдир, нечә мөһрибан!

Арзу ичәри кирир. Анар она яхынлашыр, севинчлә элини сыхыр.
Арзу исә союг бир һалда кери чөкилир. Мәналы бахышларла
Анары сүзүр. Анар һейрәтлә.

Анар

Арзу, сөйлә мәнән истигна нәдир?
Бахышларындакы о мәна нәдир.
Нечин мәнән белә узаг дурусан?
Яралы достуну сән унудурсан?

Арзу

Яран ки, сағалыб!

Анар

Йох, чох дәриндир.
Гәлбими охляян кирпикләриндир!

Арзу

Сән ки, башгасыны севирсән, Анар...

Анар

Йох, йох, доғру дейил.

Арзу

Кәл этмә инкар!
Һәр шейи билирәм.

Анар

Де көрәк кимдир?

Арзу

Бүтүн варлығына Лейла һакимдир.
Сәни мөчнун эдән Лейладыр, Лейла!

Анар

Йохдур сөзләриндә һәгигәт әсла.
Лейланы санырам өзүмә бачы,
Бу хәстә көнлүмүн сәнсән әлачы!

Арзу

Лейла ушаглыгдан йолдашым олмуш,
Һәр шейи сезмишәм, сирдашым олмуш.

Анар

Лейла мәни севмиш олсайды әкәр
Гәлбини ачарды... бошдур шүбһәләр!

Арзу

Лейла мәғрур гыздыр, гәлбини ачмаз.
Мәним көзләримдән һеч бир шей гачмаз!

Анар

Арзу, өз зәнниндә сән алданырсан,
Бачылыг һиссини севки санырсан.

Арзу

Яшым аз олса да гоча дүнядә,
Билдийин гәдәр дә дейиләм садә.
Билирәм эшг нәдир, мөһөббәт нәдир,
Гардашлыг үлфәти, һисс-һөрмәт нәдир!

Анар

Йох, йох севки дейил бу, әһтирамдыр
Гара шүбһәләри гәлбиндән галдыр!

Бүлбүлөм, севдийим күл чөмөндөдир,
Дүня көзөл олса көзүм сөндөдир!

Анар Арзуя яхынлашыр ону гучаглайыр. Бу һалда Лейла дахил омур.

Лейла

Гызлары чөзб эдир оғланын дили,
Артыг бирләшибдир ики севкили.

Анар

Һәрбин одларында бирләшмишик биз,
Инди ики чанда вар бир гөлбимиз!

Лейла

Мән сизи көрдүкчө белә меһрибан
Гөлбим дүня гэдәр севинир, инан!
Кизлэтмәк нә лазым, гөлбимдә эввөл
Варды башга дуйғу, башга бир эмөл.
Сәни илк көрдүйүм заман көнлүмдә
Бир һисс оянмышды мәним, өлүм дә
О һисси гопарыб ата билмәзди.
Севда үрәйими күнләрчә үздү;
Лакин сән эшгимә лагейд янашдын,
Эшгими дуймадан сән *узаглашдын.
Арзуну көрүнчә олдун әсири,
Билдин ки нә имиш эшгин тә'сири...
О күндән мән сәни бир гардаш сандым.

Анар

Лейла! Варлығымла бир дә инандым
Сәндәки достлуға, фәдакарлығы,
Йолдаш йолундакы вәфадарлығы!
Мән бачы көрмүшәм сәни эзәлдән.
Көнүл ки, пай уммаз һәр шух көзәлдән?!
Ушагкән анадан галмышам етим,
Сизин аиләйә саф мәнәббәтим
Мә'нәви һиссләрдән доғмушдур фәгәт,
Сизә бәсләйирәм башга һисс-һөрмәт.

Почталйон ичәри кириз, Анара бир телеграм тәгдим әдиб чыхыр.
Анар телеграмы учадан охуор.

Меһрибан Анара одлу саламлар!
Гиямәт эләйир достумуз Шаһмар.
Анасына дейин әзиз өвлады
Алды ифтихарла Гәһрәман ады
Вардыр йолдашларың сәнә саламы.
Анар, кәл йолуну көзләйир һамы!

Анар

Чох сағ олсун Шаһмар!

Лейла

Сағ ол гардашым!
Әл, оба ичиндә учалды башым.
Мән кедим, анама верим шад хәбәр.

Анар

Йола дүшәчәйик биз дә бу сәһәр.
Лейла, видалашаг сәфәр күнүндә,
Бир дә көрүшәрик зәфәр күнүндә.

Лейла

Кет, әзиз гардашым, кет уғурлу йол!
Шаһмара һәмишә сән бир арха ол.

Пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

Еддинчи шәкил

Берлин яхынлығында олан алман шәһәрләринин бириндә. Анар
подполковник палтарында отурмушдур. Янында ики гызыл әскәр
вар. Шаһмар дахил олуб салам верир.

Шаһмар

Йолдаш подполковник, изи вармы?

Анар

Вар!

Шаһмар

Битириб ишини кәшфийятчылар,
Тапшырыг еринә етиб мүкәммәл.

Бир нечә кағызы тәгдим эдир. Анар кағызлара бахыр.

Анар

Тактика дүзкүнмүш демек. Чох көзөл,
Эйлөш. Эң мүнүм иш галмышдыр һәлә,
Бунунла битмәйир бүтүн мәсәлә.

Шаһмар

(эйләшир)

Аһ, бирчә тезликлә Берлинә кирсәк,
Гудуз фашистләрин дәрсини версәк,
Бир кечә сүбһәчән мән рәгс эдәрдим;
Олмазды дүняда кәдәрим, дәрдим!

Анар

Енә дә кейфиндән галмырсан, Шаһмар.
Нәш'әли оғлансан, сәндә аләм вар!..

Шаһмар

Һәят гәһгәһәйлә вурулар баша.
Өмрүн хош анлары чарпылмаз даша!
Хүсусән белә бир хош чағымызда,
Илан эзиләркән тапдағымызда,
Дујорам гәлбимдә бир шадлыг һисси,
Бөйүк өлкәмизин азадлыг һисси
Мәнә фәрәһ верир, шәнләнир кәнлүм,
Артыг тәслим олур һәята өлүм!

Анар

Инсан тамамилә дәйишир бә'зән
Кечмишдән көр нечә сән фәргләнирсән?!
Бу дәһшәтли һәрбин туфанларында,
Вәтәнин горхулу заманларында
Ирадән һиссинин олду һакими;
Өзүнү кәстәрдин гәһрәман кими.
Артыг эл көзүндә Шаһмар дейил хар.
Инди халг сәнинлә эдир ифтихар!

Шаһмар

Кечмиши ядыма салдығым заман
Көзүмдән од чыхыр, башымдан думан!

Анар! яман ишдир, дүзү, чәһаләт,
Кәтирир инсана мин бир фәлакәт!

Анар

(саата бахыр)

Ай батыб, гаранлыг тутуб һәр яны,
Артыг етишибдир фүрсәт заманы.
Галх, өз вәзифәни көрмәйә башла!

Шаһмар

(Галхыр)

Бу саат, һазырам мән чанла, башла!

Анар

Әкәр гачырмасан әлдән фүрсәти
Бизим һиссәмизин артар шөһрәти,
Сабаһ һүчүм этдик бәлкә Берлинә.

Шаһмар

Сән яхшы бәләдсән өз һәмйерлинә
Дүшмән чан гуртара билмәз өлүмдән,
Фүрсәт гуш олса да гачмаз әлимдән!

Шаһмар чыхыр, Арзу дахил олур.

Арзу

Изн вар?

Анар

Вар, әйләш... Хош көрдүк Арзу!
Сәни чохдан кәнлүм эдирди арзу.
Ишләрин нечәдир?

Арзу

Олдугча ә'ла!
Мәктубда кейфини сорушур Лейла.

Анар

Сағ олсун, мәнән дә она салам яз.
Артыг көрүшәрик достларла бу яз!
Нәфәси кәсилиб дүшмәнин даһа.

Өлүмчүл Һалдадыр мәнфур эждаһа!
Тутуб шөһрәтимиз бүтүн чаһаны,
Ордумуз верибдир сон имтаһаны!

Арзу

Бу Вәтән һәрбинин кәшмәкәшләри
Көкүндән дәйишди бүтүн ишләри.
Инди аләм билир, гүввәт кимдәдир,
Бачарыг кимдәдир, гүдрәт кимдәдир!

Бир дәйүшчү кирир. Салам вердикдән сонра

Дәйүшчү

Көрмәйә кәлмишдир сизи бир гоча.

Анар

Кәлсин көрәк кимдир?

Дәйүшчү чыхыр, гоча илә бәрабәр гайыдыр, гоча ирәли кәлиб әли-
ни Анара узадыр.

Гоча

Иван Никитич!

Анар

Кимсиниз, мән сизи танымырам һеч,
Һардан кәлирсиниз?

Гоча

Мачәра чохдур,
Һәлә данышмаға тагәтим йохдур!

Арзу

(севинчлә)

Ата чан, бу кәлиш һардандыр белә?
Чох шадам, көрүшдүм бу күн сизинлә.

Анар

Арзу! Танышсыныз?

Арзу

Бәс нечә мәйәр..
Буну таңымырсан индийә гәдәр?
Киши хилас әдиб сәни өлүмдән.

Анар

Бағышлайын, сизи танымадым мән

Гоча

Нә олар, әзизим.

Анар

Әйләшин, ата!

Гоча

Дүшмүшдүм ода,
Нәһайәт гуртардым горхунч зиндандан,
Дүшмәнин әлиндә мән вермәдим чан.
Үч ил тамамдыр ки, мән мәһбәсдәйәм,
Поладдан дүзәлмиш бир гәфәсдәйәм.
Аллаһ истәйәнә һеч бир шей олмаз!
О күндән ки, сәни әйләдим хилас
Бах, бу ана кими гилүгалдаям,
Горхунч вәзийәтдә, яман һалдаям.

Арзу

Ата, биз ки, сәни гуртардыг о күн..

Гоча

Сонрадан ишимә дүшдү бәрк дүйүн:
Бир сәһәр шиддәтли туфанда, гарда,
Алманларла олан вурүшмаларда
Әлдән әлә кечди үч йол кәндимиз,
Гудуз яғылара әсир дүшдүк биз.
Тарымар әйләйиб мәнфур дүшмәни
Сонра хилас этди ордумуз мәни.

Анар

Ата, бағышлайын, вәсигәниз вар?

Г о ч а

Элбэттэ, сэнэдсиз олмаз э'тибар.

Гоча эсаретдэ олдууу нагда бир вэсигэ чыхарыб көстөрүр, Анар
вэсигэни көздөн кечириб гайтарыр.

А н а р

Зэрэр йох, интигам алырыг биз дэ,
Эзирик дүшмэни ердэ, дэниздэ..

Ешикдэн емэли шейлэр чыхарыр, гочанын гаршысына гоюр.

Бир аз емэк ейин.

Г о ч а

Бу неч бэд олмаз.
Мэндэ шэраб да вар, вурарыг бир аз.

Эл чамаданыны ачыр, ичиндэн бир шүшэ шэраб чыхарыр, стэкана
төкүб Анара төклиф эдир.

А н а р

Йох, мэним ичкилэ олмаз неч арам.

Г о ч а

Йохса сиз шэрабы санырсыз нарам?

А н а р

Ата чан, ичкидэн алмырам бир һэзз
Эзэлдэн неч ички хошума кэлмэз!

А р з у

Бир эфсанэ вардыр шэргдэ: меһрибан,
Гэлби шэфгэт долу бир чаван оғлан
Иблиси юхуда көрүр бир кечэ,
Шейтан тәһдид илэ сөйлэйир кәнчэ:
«Үч ишдэн бирини этмэсэн экәр
Элиниз, обаныз чэкэчэк зэрэр.
Я гоча атаны дөйэсэн кэрэк,

Я кичик бачыны сөйэсэн кэрэк.
Я шэраб ичэсэн».
Кәнч фикирләшир,
Бу сөзлэр гэлбини ох кими дешир.
Дейир: «Мэн атамы дөйэ билмэрэм
Севимли бачымы сөйэ билмэрэм,
Ички олса белэ эн горхунч зәһәр,
Чарэм йох, ичэрэм энэ бир тәһәр.
Иблисин элиндэн гэдәһи алыр,
Ичиб сэрхош олур, ағлы йохалыр.
Эввэл атасына вурур бәрк көтөк,
Сонра бачысыны сөйүр: сүбһэдэк
Чыхыр инсанлыгдан, голарыр екө
Сэс-күй мә'рэкэ.

Смирнов Иван Никитичлө дахил олур. Анар аяға галхыр.

С м и р н о в

Сизи гоча Иван көрмөк истэйир,
Көнлү сакит олмур һей Анар дейир.

Анар илэ Арзу бир-биринэ бәнзэйән ики гочаны көрүнчә онлары
бир һейрәт сарыр. Иван Никитич дэ өзүнэ бәнзэйән һәрифин ишинэ
һейран галыр.

А н а р

Әчәб һадисәдир..

С м и р н о в

(Гочаны көрүнчә)

Чох мараглыдыр?

А н а р

(Арзуя)

Көрэсэн бунларын һансы һаглыдыр?

И в а н Н и к и т и ч

Сән Анар, бу да ки, чаван һәкимдир
Мэн дэ гоча Иван, яхшы, бу кимдир?
Мэни гара басыр..

Гоча

(галхыр Анара дейир.)

Бу бир часусдур.
Анар! Вур күллэни байгушу сусдур!

Иван Никитич

Мэнэ өз адыны гоюрсан, алчаг!..

Гоча

Һирслэнмә, мәсәлә бәллидир, гочаг.

Иван Никитич

Бу олдугча айдын-ачыг бир ишдир,
Дүшмән тәрәфиндән көндәрилмишдир!

Гоча

Бурах, бизә кәлмә бу фырылдагы!
Йәгин сәни бура көндәриб ягы.

Арзу

Нә гәдәр һейрәтли, шүбһәли бир һал.

Иван Никитич

(Гочая)

Инди кәл мән сәнә верим бир суал;
Мәним чавабымы дүз десән әкәр,
Элә һәгигәтдир дедийин сөзләр.

Гоча

Де көрәк!

Иван Никитич

Анарын нә нишаны вар?

Гоча

Билмирәм!

Смирнов

Мәсәлә ашкардыр, ашкар!

Смирнов чыхыр, Шаһмар дахил олур. Ики дөйүшчү илә бәрабәр
Миллери кәтирир.

Шаһмар

Вердийиниз әмрә әйләдим әмәл,
Миллери кәтирдим сизә!

Анар

(Миллерә)

Яхын кәл!

Шаһмар

(бир нечә кагызы Анара тәгдим эдәрәк)

Бахтымыз парлагдыр, әһсэн бу бахта!
Көр кәлиб чыхмышам нә яхшы вахта.

(истеһза илә гочая)

Әһвалын нечәдир?

Гоча

Сорушма, бала
Бу гоча вахтымда дүшдүм пис һала.

Шаһмар

Дарыхма, бу саат сән кәнч оларсан,
Тәзә шәклә кириб ийрәнч оларсан.

Бу сөзләри дейиб Шаһмар гочаның маскасыны чыхарыр, онун 25
яшлы бир часус олдуғу билинир. Һамыда бир һейрәт әмәлә кәлир.

Арзу

Һәриф часус имиш..

Шаһмар

(кагызлары Анара көстәрир)

Бу сәнәдләрдән
Һәр шейи әтрафлы өйрәнәчәксән.

Анар кагызлары ачыб охуюр.

Арзу

Көр нечә дәйишиб, алчағын шәкли.

Анар

Ону бура Миллер йола салыбмыш!
Түлкүлүк дәрсини бундан алыбмыш.

Шаһмар

Анар, о заман ки, яралы дүшдүн,
Бир кәнддә һиссәдән аралы дүшдүн,
Миллер комендантмыш һәмән о кәнддә,
Иван Никитичи сахлайыб бәнддә,
Сәни ондан алмаг истәйиб алчаг!
Гоча һәр эзаба дөзәрәк анчаг
Яғынын әлинә вермәйиб сәни.

Анар

Артыг мейдандадыр һәр оюнлары.
Орду штабына апар бунлары!

Смирнов

(Ичәри кириб севинчлә)

Шад хәбәр, ордумуз газаныб зәфәр,
Дүшмәни сарсыдыб бизим һиссәләр.
Артыг тәслим олур ганичән яғы,
Санчылыб Берлинә Ленин байрағы!

Сәһнәдәкиләрдә бөйүк севинч дуюлур. Намы гучаглашыр, зәфәр
маршы чалыныр.

Пәрдә

Бакы, 1945—1946.

СЕВКИ

5 ПӘРДӘ, 7 ШӘКИЛЛИ ДРАМ

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

Фәрһад. Азәрбайчанлы ме'мар.
Ширин. Азәрбайчан кәзәли, Фәрһадын севкилиси.
Хосров. Иран шаһы, Фәрһадын рәгиби.
Мәрийәм. Хосровун арвады.
Шапур. Рәссам.
Дилшад. Фәрһадын бачысы.
Мурад. Фәрһадын досту.
Севинч.
Көнүл. Сарай гызларындан, Ширинин яхын достлары.
Кә'нан. Хосровун сарай адамларындан.
Хосровун вәзири.
Мәһинбану. Ширинин бибиси, Азәрбайчан һөкмдары.
Улдузхан. Ширинин вәзири.
Ашыглар, кәндлиләр, ә'янар, ме'марлар, сарай гызлары вә
башгалары.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Биринчи шәкил

Ширинин сарайы. Севинч вә Көнүл Ширинин бояларла чәкилмиш
бир рәсминә тамаша эдирләр.

Севинч

Чохдур өлкәмиздә дилбәр кәзәлләр,
Шаирләр онлара языр гәзәлләр.
Ашыглар онларын эшгилә чошур,
Дастанлар ярадыр, гошмалар гошур.
Лакин бу күл үзлү назәнинләрин
Һамсындан дилбәрдир, инчәдир Ширин!
Онун кәзәллийи ағыла сығмаз,
Гәләмлә язылыб нағыла сығмаз!

Көнүл

Һайыф ки, бу гәдәр чазибәдар гыз
Кәнчлик заманыны кечирир ялныз.

Он сәккиз яшы вар, итирив вахты,
Нәлә арзыламыр кәлинлик тахты.

Севинч

Көрүнүр, кимсәни севмәйир ханым.
Одур әрә кетмир.

Көнүл

Бурах ай чаным!
Гыз нәдир? Эшг нәдир? Мәһәббәт нәдир?
Сәнин сөйләдийин бир әфсанәдир!

Севинч

Бу чүрүк фикринин йохдур әсасы,
Дәриндир севкинин, эшгин мә'насы!
Севкидир бәхш әдән бәхтиярлығы,
Севкидир яшадан бүтүн варлығы!
Нәр гадын дуймаса севкини, мәнчә
Онун хисси, зөвгү дейилдир инчә.

Көнүл

Хиссим дә инчәдир, зөвгүм дә, лакин
Эшгә, мәһәббәтә бәсләйирәм кин!
Чүнки гадынларын эшг бәласыдыр.
Кишиләр зөвгүнүн мүбтәласыдыр.
Онларчын севишмәк ади бир ишдир,
Нәр киши бир нечә гадын көрмүшдүр.
Әввәлчә нәр ашиг олур мәррибан.
Сөйләйир: «Йолунда кечәрәм чандан!»
Уюб яғлы дилә, севирсән ону,
Әсири әдирсән азад көнлүнү.
Азачыг кечинчә бу мәррибан ят
Чейнәйиб хиссини әдир тар-мар.
Нә мәһәббәт билир, нә мәррибанлыг.
Аләм нәзәриндә олур гаранлыг.
Төкүрсән көз яшы, чәкирсән әзаб,
Күл кими солдурур сәни изтираб.
Будур кишиләрин эшги, вәфасы,
Ширин мәһәббәтин ачы мә'насы!

Севинч

Бунун нә дәхли вар севкийә, эшгә?
Әйләнчә башгадыр, мәһәббәт башга!
Азғын кишиләр дә вар, лакин ай гыз,
Бүтүн кишиләри санма дуйғусуз;
Дүняда вәфалы ашиг аз дейил,
Һамы нанкор дейил, ярамаз дейил!
Мәнчә Ширин кими нәзәндә дилбәр,
Ахтарар, вәфалы бир ашиг севәр.

(Аяг сәси кәлир)

Көнүл

Кәлән вар, дейәсән Шириндир.

Ширин ичәри кирир. Гызлара дейир.

Ширин

Гызлар!
Йығышын, бир мәчлис гураг, улдузлар
Бизим шән мәчлисә олсунлар һейран,
Шадлыгла кечирәк һәяты бир ан.

Ширин тахтында, гызларса нәрә өз ериндә отурур, мусиги чалыр.
Гызлар рәгс әләйирләр. Рәгс битинчә хидмәтчи ичәри кириб баш
әйир.

Хидмәтчи

Бир нәфәр, ханымы көрмәк истәйир.
Узаг бир өлкәдән кәлмишәм, дейир.

Ширин

Кәлсин!

Шапур ичәри кирир Ширинә баш әйир

Нә арзунуз вардыр?

Шапур

Ханым мән
Сәйяһам, кәлмишәм узаг бир ердән.

(Хосровун рәсмини Ширинә көстәрир.)

Сизә бу әсәри пай кәтирмишәм.

(Ширин шәклә бахыр, она чох тә'сир әдир)

Ш и р и н

Аһ, нә чазибәли, фүсункар кәзләр...
Санки чананынын йолуну кәзләр.

(Гызлардан сорушур)

Кәрәсән хәялдыр бу, һәгигәтдир?

К ө н ү л

Ханым, мәнә галса бу бир сән'әтдир,
Бөйүк бир рәссамын әнкин хәялы
Яратмыш бу кәзәл, дилбәр чамалы!

С е в и н ч

Мәнчә бу лөвһәни ярадан рәссам
Чанлы һәгигәтдән алмышдыр илһам.
Һәгигәт олмаса хәял олмазды,
Әсрләр боюнча инсанлар азды—
Варлығы башга бир мәнәда кәрдү,
Һәятын зөвгүнү хүляда кәрдү.

Ш а п у р

Бәдди зөвгләри олса да инчә,
Зиддир бир-биринә бу гызлар мәнчә.

Ш и р и н
(Шапура)

Сиз я рәссамсыныз, я шаирсиниз,
Руһу анламагда чох маһирсиниз.

Ш а п у р

Зәнниниз доғрудур, рәссамам.

Ш и р и н

Аһа...

(Хосровун рәсмини кәстәрәрәк.)

Бу зәриф әсәр дә сизиндир йохса?

Ш а п у р

Әслини яратмыш улу тәбиәт,
Мәнимдир рәнкләрлә чәкилмиш сурәт!

Ш и р и н

Демәк ки, һәятдан алынмыш әсәр?

Ш а п у р

Бәли.

(Әтрафа)

Одур сизә әйләйир әсәр.

Ш и р и н

Яхындан танышсан бу кәнчлә бәлкә?

Ш а п у р

О кәнчи танийыр бөйүк бир өлкә!
Дан улдузу кими парлайыр бәхти,
Онундур Иранын сабаһкы тәхти.
Одур һөрмүз шаһын әзиз өвлады;
Гәһрәман Хосров—Пәрвиздир ады!
Асланлар овлаян Хосров—Пәрвиз
Олмушдур әбәди бир әсириниз.
Сизсиниз өмрүнүн әзиз баһары,
Сизсиз бир дәгигә йохдур гәрары!
Бу яхын овлагда овдадыр, әкәр
Ичазә версәниз о бу күн кәләр,
Сизинлә көрүшәр.

Ш и р и н

Кәлсин! Хош кәлир!

Ш а п у р

(Әтрафа)

Аһа, яваш-яваш ишләр дүзәлир.

Ш и р и н

Атадан, бабадан биздә адәтдир,
Дейирләр ки, гонаг эвә зинәтдир.

Ш а п у р

Сизи хош чағында ярадыб гүдрәт!
Сиздә вар садәлик, инчә ше'рийәт,

Бахышларыңыздан охунур гүрүр,
Сизин кими көзөл көрмэйиб Шапур.
Сизи етишдирэн өлкө вар олсун!

(Галхыб кетмэк истэйир.)

Һөләлик сағ олун!

Ш и р и н

Уғурлар олсун!

Шапур кедир. Ширин Хосровун шәклинә бахараг.

Ш и р и н

Белә көзөл исә Хосров шаһзада,
Мәнчә тай тапылмаз она дүняда.

К ө н ү л

Ағыллы һеч санар гәлп көзәллийи,
Һәр шейдән йүксәкдир гәлб көзәллийи!

(Хидмәтчи ичәри кириб баш әйир.)

Х и д м ә т ч и

Мәһинбану кәлир!

Ширин вә гызлар тез аяға галхыб Мәһинбануну гаршылайыр, она баш әйирләр.

М ә һ и н б а н у

Әзизим, Ширин!
Шүбһәсиз дейилсән сән дә хәбәрсиз,
Кәлир сарайына Хосров—Пәрвиз.
Дейирләр вурулмуш сәнә үрәкдән,
Онун севкисинә чох инанма сән!
Гызым, эшгә дүшмәк хәта дейилдир,
Севилмәк кәнчләрчин бәла дейилдир...
Тәбии һаггыдыр севки кәнчләрчин,
Лакин эшгин олур кирдабы дәрин!
О кирдаба дүшмәк дейилдир асан,
Орда мәһв олмушдур минләрлә инсан!
Севәркән көр кими севирсән өзәл,
Йолдан чыхармасын сәни һәр көзәл!
Доғрудур, Хосровда бөйүк гүдрәт вар;

Әзизим, сәндә дә йүксәк шөһрәт вар.
О, һакимсә әкәр бүтүн Ирана,
Сән дә һөкмүдарсан Азәрбайчана!

Ш и р и н

Көрмәсәм Хосровда әкәр дәянәт,
Өлкәмә, эшгимә этсә хәянәт,
Әдиб севкисинә, эшгинә нифрәт
Үрәкдән бәсләрәм она әдавәт!

М ә һ и н б а н у

Һәр шейдән йүксәкдир андымыз бизим!

(Галхыб, кетмәк истэйир.)

Сағ ол! Мән кедирәм даһа, әзизим.

Ш и р и н

Адынла өйүнсүн даима өлкән,
Үстүмүздән әскик олмасын көлкән!

(Мәһинбану кедир.)

Ш и р и н

(Көнүл вә Севинчә.)

Күн батды, бир хәбәр йохдур Хосровдан!
Көрәсән сәләмәт дөнүбмү овдан?
Бизим мешәләрдә вардыр асланлар,
Горхунч чанаварлар, вәһши гапланлар.
Раст кәләр Хосрова ширдән, бәбирдән
Овда бир һадисә үз верәр бирдән?!

С е в и н ч

Хумар көзлү чейран овлаян гочаг
Пәләнкдән, бәбирдән, ширдән горхачаг?
Бир көнүл овласа ким мәһәббәтлә,
Йүз аслан овлаяр мәнчә гүввәтлә!

К ө н ү л

Ай Севинч енә дә сән алданырсан,
Асланы, пәләнки пишик санырсан.
Аслан овламагчын әр кәрәкдир, әр!

Ширләр мейданында нәр кәрәкдир, нәр!
Көнүл овламаг чох садә бир ишдир...
Гызларын эвини йыхан күлүшдүр!
Мән оғлан яранмыш олсайдым әкәр
Овлардым йүзләрлә күл үзлү дилбәр.

Севинч

Өйүнмә, сән оғлан олсайдын, мәнчә
Овлая билмәздин бир чолаг сәрчә.

Хидмәтчи ичәри кирир, баш әйир.

Хидмәтчи

Ханым, Хосров кәлир.

Ширин

Буюрсун, кәлсин!

(Севинч вә Көнүлә)

Чыхын гаршысына!

(Башга гызлара)

Мәчлис дүзәлсин!

Хосров Шапур илә бәрабәр ичәри кирир.

Хосров

(Ширинә)

Одлар өлкәсинин назлы дилбәри,
Көзәлләр көзәли фүсункар пәри,
Севимли Ширинә одлу саламлар!

Ширин

Вар олсун гүдрәтли, әзиз шәһрияр!
Сәфа кәтирмишдир бизим әлләрә.

Шапур

Чан гурбан бу ширин, шәкәр дилләрә!

Ширин Хосрову вә Шапуру юхары башда әйләшдирир.

Хосров

Бу чан гәфәсиндә чырпынан көнүл
Бир шейда бүлбүлдү, ахтарырды күл,
О күлү тапынча Азәрбайчанда
Учду, шадлығындан галмады чанда.

Севинч

(әтрафа)

Нә гәдәр мөһрибан, гәлб алан сөзләр...

Көнүл

(әтрафа)

Һеч мәни ачмайыр бу ялан сөзләр!..

Хосров

(гәдәһи галдырыр)

Үрәк бир гәдәһдир, мәнәббәт бадә,
Шәрабчын яранмыш гәдәһ дүнядә,
Ичәк бу бадәни севда эшгинә!

Ширин

Мәнәббәт наминә, вәфа эшгинә!

Ичирләр, гәдәһләри бир дә долдурурлар.

Хосров

Нә дәрәләр чәкирдим һичран әлиндән,
Инди мей ичирәм чанан әлиндән.
Чананла мей ичмәк чана миннәтдир,
Һәятын ләззәти эшг, мәнәббәтдир!

Көнүл

(әтрафа)

Дилсизә дил верән бу лал шәрабдыр,
Сәни дилләндирән бу ал шәрабдыр!

Ширин

(Көнүл вә Севинчә)

Охуюн, мәчлисә инчи сачылсын.
Әзиз гонагларын гәлби ачылсын!

Көнүл
(охуюр)

Бир бүлбүлдүм, сэндин күлүм,
Сачындайды дәли көнлүм,
О фүсункар сачларынла
Яхдын мәни, галды күлүм.
Уюб севки навасына,
Дүшдүм эшгин дэрясына,
Көрдүм ки, бел багланмазмыш
Көзэллэрин вэфасына!
Дедим, көнүл, азад яша,
Вурулдун бир гэлэм гаша;
О дуймады мөһөббети,
Үмидини чалды даша.

Севинч
(охуюр)

Эшг өйлө бир атәшдир ки,
Көнүл яхмаз, сачар ишыг.
Эшг өйлө бир күнәшдир ки,
Һәят алыр ондан ашиг.
Мөһөббәтин навасында
Руһ охшаян сәринлик вар,
Эшгин әнкин дэрясында
Сәма гәдәр дәринлик вар!
Севинч дейир, ашиг олан
Чанан үчүн чандан кечәр.
Һәятындан галса бир ан
О дөйәрли андан кечәр!

Ширин

Каманлар сәсләнсин инчә авазла,
Гызлар рөгс әйләсин мәчлисдә назла!
Бир дәстә гыз рөгс эләйир, рөгс битинчә.

Хосров

Бу одлар юрдунун инчә гызлары
Андырыр көйдәки шән улдузлары...

(Ширинә)

Сәнсә ипәк телли дилбәр күнәшсән,
Гәлбләри әридән гызгын атәшсән!

Хидмәтчи

(ичәри кирир, баш әйир.)

Иран өлкәсиндән кәлмишдир Чапар.

Ширин

Чағыр кәлсин!

Хосров

Йәгин тәзә хәбәр вар.

Чапар ичәри кириб баш әйир. Мәктубу Хосрова верир. Хосров мәк-
тубу ачыб учадан охуюр.

«Иран вәзириндән бу бир кағаздыр:
Өмрә бу аләмдә ә'тибар аздыр,
Бүтүн ярананлар дүнядан кедир,
Ярадан инсаны енә мөһв әдир.
Иран шаһзадәси Хосров сағ олсун,
Нәш'әли гәлбиндән гәм узаг олсун!
Иранын гүдрәтли шөһрәтли шаһы,
Кәян тачидары, ерин аллаһы
Аганыз Һөрмүз шаһ эләди вэфат.
Һагг версин руһуна эзабдан ничат!
Шаһзадә! Сиз икән тахтын вариси,
Бу күн ер үзүнүн улу таңрысы,
Алчаглар алчағы Бәһрам кәләклә
Сизин тахтынызы кечириб элә.
Онун тәрәфинә кечиб ә'янлар,
Сарай адамлары гүдрәтли ханлар.
Бәһрам һазырлайыр чох гошун-ләшкәр,
Әлинә дүшсәниз сизи мөһв әдәр.
Дүшүнүн, бу ишә тапын бир әлач
Галмасын Бәһрама гызыл тәхтү тач!

Хосров мәктубу охуюб көзләри долур, һәячанла.

Аман, бу хәбәрдән сарсылды көнлүм,
Өлүм, мәнһус өлүм, амансыз өлүм
Сәни өвладындан айырды ата...
Лә'нәт бу һәята, бу каината!

Шапур

Гэм емә, севимли әзиз шаһзада!
Әбәди яшаян кимдир дүняда?!
Өлүмдүр инсаны салан һейрәтә,
Өлүм галиб кәлир бәшәрийәтә...

Хосров

Демәк, һәсрәт галдым мән тачү тәхтә,
Лә'нәт бу таләә, лә'нәт бу бәхтә!

Ширин

Дарыхма, гәлбини сыхма, шаһзада!
Чәтинлик көрмәсә инсан дүняда
Хош кечән күнләрин гәдрини билмәз.
Мәрд олан тәк галса белә, әйилмәз!
Сәнә нә мүлкәдар, нә хан көрәкдир.
Дөйүш вахты гылынч, галхан көрәкдир!
Ханлар, мүлкәдарлар күләйә бәнзәр,
Тәзйиг олан ердә долашар, кәзәр.
Янылыб таләә, бәхтә инанма,
Гәфләт юхусуна батыб алданма!
Ачизләр таләә инанар фәгәт,
Йыхар һәр галаны ирадә, гүввәт!
Чәтинлик заманы гылынчдан япыш,
Топла ирадәни, дүшмәнлә чарпыш!

Хосров

Асланлар овлаян Хосров—Пәрвиз
Чөкмәз душманларын габағында диз!
Көрәр һүнәриме мейданда яғы,
Бу чәсур гарталын сәнсән даяғы!
Мәнә вә'дә версән вәслинчүн әй яр,
Әйиләр өнүмдә дик башлы дағлар!

Ширин

Мейдандан зәфәрлә гайытдығын күн,
Мән сәнин ярынам, башла той-дүйүн!

Пәрдә

ИКИНЧИ ПӘРДӘ

Икинчи шәкил

Азербайчан кәндләриндән бири, көзәл мәнзәрәли бир ердә бир дәс-
тә кәндли баһар мүнәсибәтилә шәнлик әдир. Фәрһад да кәндлиләрин
ичәрисиндәдир.

Гоча кәндли

Башга бир аләмдир доғрудан баһар!
Ачынча чичәкләр, өтүнчә гушлар
Өмүр тәзәләнир, кәнчләшир көнүл,
Гәлбә ганад верир һәр чичәк, һәр күл.

Кәндли

Мәһәббәт эшгилә, баһар эшгилә
Кәлсин бүлбүл кими ашыглар дилә!
Гой чалыб охусун, инчә сәсиндән
Ачылсын бағчада күл һәвәсиндән.

Дилшад

Сазыны әлине алсын ашыглар!
Фәрәһлә охуюб чалсын ашыглар.
Кәндә гонаг кәлиб гардашым Фәрһад,
Динләсин маһныны, гәлби олсун шад!

Биринчи ашыг

Шадлыг вермәкчин әлә
Сазымы алдым әлә.

(Саз чалыб охуюр.)

Көзәлләр көзәли, сейрә чых баға,
Өпсүн аяғыны лаләләр, күлләр!
Йолунда чаныны этсин садаға,
Долансын башына назлы бүлбүлләр!
Көзүндән дәрә алсын нәркиз гәмзәни,
Халын һейран этсин шух бәнөвшәни,
Саллана-саллана долан күлшәни
Әсмәсин күләкләр, даянсын елләр!
Әйилсин гаршында сәрви-хураман
Чичәкләр рәнк алсын ал янағындан,
Әмбәр сачларыны көрсүн пәришан
Дағылсын чәмәндә инчә сүнбүлләр.

Кәндлиләр

Ашыг бәхтияр олсун.
Дүняларча вар олсун!

Икинчи ашыг

Мән дә алдым сазымы,
Динләйин авазымы!

(Чалыб охутор)

Сән гөнчә додаглы шән бир дилбәрсән,
Бахышларындакы мә'на көзәлдир!
Севимли, севдалы бир нилуфәрсән
Сәндәки, зәрифлик, эда көзәлдир!
Бир дан ели кими руһумда әсән
Әшгиндән пай уммаг истәйирәм мән,
Кәл хәбәрсиз олма мәнәббәтимдән.
Инчә көзәлләрдә вәфа көзәлдир!
Севән көнүлләрдә вар мәнрибанлыг,
Әшгин фәзалары дейил гаранлыг,
Севкинлә охшасан мәни бир анлыг
Санарам һәр шейдән севда көзәлдир!

Дилшад

Бизим ашыгларың кейфи чағ олсун.
Бахты парлаг олсун, үзү ағ олсун!

Кәндлиләр

Инди дә саз чалын, гызлар ойнасын.
Мави Хәзәр иими чошсун, гайнасын!

Ашыглар оюн һавасы чалыр, гызлар, оғланлар ойнайырлар. Бу
һалда бир ат көрүнүр. Фәрһад чәлд галхыб аты тутур.

Фәрһад

Көрәсән киминдир бу көзәл кәһәр?
Бу бәзәкли, йүкән, бу гызыл йәһәр
Сарай атларына бәнзәдир ону.
Буруб чейран кими зәриф бойнуну,
Бахыр далғын-далғын йолу көзләйир.
Йәгин ки, саһиби ону изләйир?!

Кәндлиләр ата ем верирләр. Бу һалда Ширин ган-тәр ичиндә
кәлир.

Гоча кәндли

Дейәсән Шириндир бу кәлән ханым!

Кәндли

Ширин буралара тәк кәлмәз чаным.

Гоча кәндли

Кәләр, эшитмишәм ова чох заман
Тәк чыхыр, көрүнүр бу күн овлагдан
Ат гачыб, о, кәлиб кәндә пияда.

(Ширин яхынлашыр, һамы она тәрәф кедир.)

Ширин

Салам!

Кәндлиләр

Хош кәлибдир бура шаһзада!

Ширин

Сағ олун, һәмишә кефдә, дамағда!
Һөрүкдән ачылды атым овлагда,
Йох олду, нә яхшы раст кәлиб сизә,
Йохса галачагдым мән кәзә-кәзә.

Фәрһад

Индичә көрдүм ки, бу дәли чейран
Кишнәйир, дөрд яны доланыр һейран.
Хошландым кәдәрли, мә'лул һалындан,
Она яхын кетдим, тутдум ялындан.

Ширин

Сағ ол, миннәтдарам сәнә үрәкдән!

Фәрһад

Сизә хидмәт әдән ачиз гулам мән.
Мин ил көзәлләрчин чалышса Фәрһад
Йорулмаз, даһа да гәлби олар шад!

Гоча кәндли

Бу бир төсадүфдир, шаһзадә һәр вахт
Бизи кәлишийлә әйләмәз хошбахт,
Шикайәт әйләйин, гой ханым султан
Бизим дәрдимизә әйләсин дәрман!

Ширин

Ачсын үрәйиндә кимин дәрди вар,
Элин кәдәриндән олум хәбәрдар.

Гоча кәндли

Коха өкүзүмү апарыб мәним,
Элә бил гәлбими гопарыб мәним.
Йохсул бир кәндлийә өкүз даяғдыр.

Икинчи кәндли

Бизим кохамызын иши лап ағдыр!
Апарыб мәним дә дүнән атымы,
Элә бил сындырыб гол-ганадымы.

Үчүнчү кәндли

Мәним инәйими алыб гудурған.

Дөрдүнчү кәндли

Чәкир башымызда бизим дәйирман,
Төйчүдән ярылыб, гандыр бағрымыз,
Дәрманла сағалмаз бизим ағрымыз!

Ширин

Кедин, тез чағырын бура коханы!

Гоча кәндли

Биз она сөз десәк гаралар ганы.

Бу һалда Коха кәлир

Гоча кәндли

Одур, өзү кәлиб чыхды, инди, бах
Көр нә дил төкәчәк ханымчүн гочаг!

Коха

(яхынлашыр. Ширинә баш әйир.)

Шаһзадә нә әчәб эли яд әдиб?
Хош кәлиб, үрәкдән бизи шад әдиб!

Ширин

(кинайә илә)

Сағ ол, чох чәкирсән дәрдини эли,
Һәлә данышмаға сәнин вар дилин?!

Коха

Шаһзадә...

Ширин

(Онун сөзүнү кәсир)

Башга сөз кәрәк дейилдир!
Элин архасы вар, эл тәк дейилдир.
Йығышыб кәндлиләр версә эл-әлә
Бир анда күлүнү совурар елә!
Санма саһибсиздир бу торпаг, бу ер,
Кет, бу кәндлиләрдән нә алмысан вер!
Сонра данышарам сәнин барәндә,
Кобуд бәдәнинә дәймәйиб рәндә!..

Коха

(горхараг кәндлиләрә)

Кедәк.

Ширин

(кәндлиләрә)

Кедин, алын өз малынызы,
Бануя сөйләрәм мән һалынызы.

Кәндлиләр

Чох сағ ол!

(Кәндлиләр кедир. Фәрһад тәк галыр.)

Ш и р и н

(Фэрһада)

Сән нечүн кетмәдин, мөкәр
Кохадан дөймәйиб сәнә бир зәрәр?

Фэрһада

Мән рәнчбәр дейиләм, ханым, ме'марам.

Ш и р и н

Демәк шикайәтин йохдур?

Фэрһада

Вар, ярам
Көнүл ярасыдыр, чох дәриндәндир.
Мәним шикайәтим көзләриндәндир!
Кәскин бахышларын бир шаһин кими
Көйәрчин гәлбимин олду һакими.
О сәф-сәф дүзүлмүш кирпикләриндән
Гәлбим яраланды мин бир ериндән.

Ширин назла Фэрһада бахыр, һеч бир сөз демәдән атына миниб
йола дүзәлир. Фэрһада онун ардынча бахыр.

Фэрһада

Хошбәхтлик заманы сүрдү бирчә ан,
Гәлбими һопарыб, апарды чанан!

Ағачларын арасындан бу сөzlәри динләйән Мурад кәлиб әлини
Фэрһадын чийнинә гояраг:

М у р а д

Ширинлә севкидән данышырдын сән,
Әзизим, доғрудан чох чүр'әтлисән.
Шаһзадә бир гыза сөз атмаг мәнчә,
Бөйүк бир һүнәрдир, дейил әйләнчә?

Фэрһада

Гадынлар һөкмүдар олсалар белә
Хош сөzlә гәлбләри алынар әлә!
Бирдә ки, севкидә нә чобан, нә хан!..
Севәнләр айырмаз гулу султандан!

М у р а д

Бу дүздүр, лакин сән севсән дә ону,
Шәксиз бу севкинин бир һечдир сону.
Севки ики башлы олмаса әкәр
Инсан о севкидән бәлалар чәкәр.
Одур ки, өзүнү һаһаг йорма һеч,
Кәл бу әзийәтли мәнәббәтдән кеч!

Фэрһада

Нә билирсән мәни Ширин севмәйир,
Буну сәнә чинләр, шейтанлар дейир?
Мәнәббәт гәлбдәдир, көрүнмәз көзлә!

М у р а д

Гәлби көрмәк олар мәнрибан сөzlә,
Ширинә анлатдын изтирабыны,
Бир сөzlә вермәди о чавабыны?

Фэрһада

Ширинә гәлбими ачдым ниязла,
О сөз демәсә дә, бахды чох назла.
О бахыш кәскинди ити алмасдан,
Ярын бир бахышы сөйләр мин дастан,
Кәнч гызлар севкидә олар утанчаг,
Әшгини кәдәрлә кечирәр анчаг.

М у р а д

Гызын мейли олмуш олса да сәнә
Бу ишдә васитә лазымдыр енә.
Васитә олмаса, кечсә дә илләр
Шүбһәсиз бирләшмәз севән көнүлләр!

Фэрһада

Васитә ирадәм, мәнәнәтимдир,
Ширинә сәмими мәнәббәтимдир!
Дөзәрәм һичрана, дәрдә, мәлала,
Чалышыб чатарам бир күн вүсала.

Пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ПЭРДЭ

Үчүнчү шәкил

Хосровун сарайы. Хосров вә Мәрийәм.

Мәрийәм

Бу гәдәр вәфасыз билмәздим сәни.
Белә инчидәрми севән севәни?
Һаны о мәнәббәт, о кечмиш севда,
Нәдән кишиләрдә олмайыр вәфа?
Мән варкән севдин сән башга бир көзәл,
Етмәзми әчәба эшгә бир көзәл?!
Көнлүмү оюнчаг кими ойнатдын,
Сонра парчаладын, һечлийә атдын!

Хосров

Бу бош фикирләре уйма, ай Мәрийәм!
Йыхылса, мәнв олса әкәр бу аләм,
Сәниндир енә дә варлығым, гәлбим!
Йохдур сәндән башга мәним севкилим.

Мәрийәм

Һәр шейи билирәм, кәл этмә инкар.
Сәнә мәктуб языб севдийин дилдар.
Билсән о мәктубда нәләр вар, нәләр.
Нечә кинайәләр, нечә тә'нәләр...

Хосров

(марагла)

Вер көрүм мәктубу!

Мәрийәм

Аһа... Инди мән
Йәгин шүбһәләнә биләрәм сәндән!
Әввәлчә һәр шейи рәдд әдиб дандын,
Мәктуб дейән кими сән марагландын.
Һеч бир мәктуб йохдур!

Хосров

Демәк һийләдир?

Мәрийәм

Иши билмәк үчүн бу вәсиләдир!

Хосров

Бурах зарафаты, әзизим, Мәрийәм!

Мәрийәм

(ачыглы)

Гәлбими кәмирир мәним гүссә, гәм!
О, буну зарафат саныр, ал, оху!
Мәни алдатмагчүн бир ялан тоху.

Һирслә Шириндән кәлән мәктубу Хосровун үстүнә атыр. Хосров
мәктубу алыб охуюр.

Мәрийәм

Инсана яхшылыг йохдур дүняда.
Тахтын, сәлтәнәтин кетмишди бада!
Көнүлдә фыртына, дилдә союг аһ,
Бизим өлкәмизә кәтирдин пәнәһ.
Атам гаршылады сәни һөрмәтлә,
Сөзүнү динләди хейли диггәтлә,
Бөйүк орду верди, сәнә пул верди,
Он мин кәниз верди, он мин гул верди.
Атамын көзүнүн гарасыям мән,
Әзизи, гәлбинин парасыям мән!
Сәнин о даш гәлбин хош олсун дейә,
Үстәлик мәни дә верди һәдийә.
Кәлдин ордумузла басдын дүшманы,
Бәһрамы—Чубидән алдын Ираны.
Инди сәлтәнәтин, тәхтин, тачын вар,
Тапмысан өзүнә башга бир никар.

Хосров

Бу ерсиз сөzlәри дилинә алма.
Әзизим, һәр шейи гәлбинә салма!
Бир гыз варды, ону севирдим әввәл,
Сәнинлә әвләндим, о дилбәр көзәл
Унудулду, артыг ону севмирәм!
Әмин ол севкилим, әмин ол, Мәрийәм!

Йохдур сәндән башга мәним дилдарым,
Сәнсэн әзиз ярым, пәрәстишкарым!

Мәрийәм

Әкәр элә исә о мәктуб нәдир?

Хосров

Охуюб көрдүн ки, долу тә'нәдир.
Олсайды Ширинлә достлуғум әкәр
О мәнә язмазды бөйлә тә'нәләр.
Сәнин иттиһамын әсаслы дейил!

(Көлә кәлир.)

Яныма кәлән вар, һәләлик чәкил.

(Мәрийәм әндәруна чәкилир.)

Көлә

(Баш әйәрәк)

Шапур кәлир.

Хосров

Кәлсин.

Шапур ичәри кирир, салам верир, Хосров ону күләр үзлә гаршы-
лайыб, ер кәстәрир.

Хосров

Хош көрдүк, буюр.

Чохдан көрүнмүрсән, әзизим Шапур!

Шапур

Сән'әт ишчисийик, адәтдир биздә:
Бә'зән өз хусуси аләмимиздә
Яшайыб билмәрик бу аләм нәдир!
Севинч, шадлыг нәдир, гүссә, гәм нәдир.

Хосров

Демәк о аләмдә яшайырдын сән?

Шапур

Бәли, чалышырдым, бу күн әлимдән
Ишими гуртардым, инди мән бошам.
Илһам бадәсилә мәстәм, сәрхошам!

Хосров

Нә чәкмисән, һаны чәкдийин әсәр?

Шапур Ширинин кәзәл бир рәсмини Хосрова кәстәрир.

Шапур

Будур, бах!

Хосров

Аһ, Ширин, о назлы дилбәр!
Мән сәнә вәфасыз чыхдым, пешманам.
Тутдуғум ишимә инди дүшманам!
Алдатды гәлбими башымын тачы,
Бир әркән, гадынын олдум мөһтачы!
Мәрийәм һаким олду мәнә, нә дәһшәт!
Ери вар эшгимә бәсләсэн нифрәт.
Яздығын тә'нәдә һаглысан, Ширин,
Шириндир яздығын тә'нәләр, ширин!..
Өмүр баһарымы сарса да туфан,
Инан, әл чәкмәрәм эшгиндән бир ан!
Шапур, әләч элә, гардашым, әләч!
Үмид гапысыны кәл үзүмә ач.
Ширинлә барышдыр мәни бир тәһәр.

Шапур

Гәм емә, тәдбирлә дүзәләр ишләр.
Ширинчин бир кәзәл сарай тикмәклә
Гырылмыш гәлбини аларсан элә.

Хосров

Нейләйирсән элә, ишим дүзәлсин.
Көнлүмүн арзусу тез баша кәлсин!

Шапур

Мәним Фәрһад адлы бир достум вардыр,
Бөйүк сәнәткардыр, мәшһур ме'мардыр.

Яйылыб шөһрәти узаг элләрә,
Дүшүбдүр тә'рифи бүтүн дилләрә.
Она тапшырарам, чәкмәз бирчә ай
Тикәр севкилинчүн көзәл бир сарай.

Хосров

Чәтинликдә көмәк әдәр дост доста.
Чағыр кәлсин бура о бөйүк уста!
(Шапур баш әйиб чыхыр. Хосров ялныз.)

Көнүл нә чанандан, нә ярдан кечир,
Нә дөвләтдән кечир, нә вардан кечир!
Мәрийәм саһиб әтди мәни Ирана,
Ширинсә һакиmdir Азәрбайчана.
Шириндәнми кечим мән, Мәрийәмдәнми?
Бири гәлбин досту, бири һәмдәми.
Мәрийәми тәрк әтсәм енәр гүдрәтим,
Ширинлә әвләнсәм артар шөһрәтим.
Нә гәдәр чыхылмаз вәзийәтдәйәм,
Өзүм дә билмирәм нә нийәтдәйәм.

Вәзирләр, ә'янар ичәри кириб Хосрова баш әйирләр.

Хосров

(вәзирә)

Һөкүмәт ишләри нечәдир, вәзир?

Вәзир

Дүнәндән фәррашлар кәндләри кәзир,
Бүтүн кәндлиләрдән топлайыр хәрәч,
Бәһрам чох кәндләри әйләйиб тарач,
Йохсул кәндлиләрдә таван галмайыб,
Чохлары чүтүнү ишә салмайыб;
Одур ки...

Хосров

(онун сөзүнү кәсир)

Бу сөзләр бүтүн әбәсдир!
Ким верки вермәсә ери мәнбәсдир!

Бир пәһливан ичәри кирир, үч-дәрд кәндли, гадын-ушаг кәтирир.

Пәһливан

(Хосрова)

Юрдундан гачырды бу алты кәндли.
Һәлә бу габагда көрдүйүн дәли

Бизим нөкәрләри тутуб дөйүрдү,
Кәндхуданы, мәни, ханы сөйүрдү.
Кеч кедиб чатсайдым кәндә мән бир аз
Аләми йыхарды бу азғын ганмаз!

Кәндли

Ганмаз сән өзүнсән, ай ахмаг киши!
Шаһа ялан демә, дүз даныш иши.
Кәндхуданы йыхыб бәрк дөйәчәкдим,
Сән кәлдин, сәнә дә бир чомаг чәкдим,
Үстүмә төкүлдү отуз беш нәфәр
Әлләриндә гылынч, каман, ох, хәнчәр...
Ер-ердән алдылар мәни арая,
Тутуб кәтирдиләр ахыр сарая.
Силаһым олсайды, гулдурларын мән
Йүзүнүн кәләрдим тәк өһдәсиндән.

Хосров

Яхшы, сөйлә көрәк нечин гачырдын?!
Нечин пәһливана сән әл ачырдын.

Кәндли

Йыхды әвимизи ганлы дөйүшләр!

Хосров

Ганлы дөйүш демә, шанлы дөйүшләр!

Кәндли

Сизинчүн шанлыдыр, бизимчүн ганлы;
Кечир һәятымыз чүнкү думанлы.

Хосров

Яхшы, сөйлә көрәк, мәнә дүз сөйлә,
Йығышыб сән һара гачырдын белә?
Юрдундан гачмаға сәбәб нәдир нә?
Нечин әл ичинә салырсан фитнә!

Кәндли

Сәбәби будур ки, әввәлчә Бәһрам
Бизә яшайышы әйләди һарам,
Мал-гара гоймады, чәкди апарды,

Кәндә бир гиямәт, туфан гопарды,
Сизинлә дөйүшдү, дөйүш заманы
Ара ердә ахды кәндлинин ганы!
Сонра сиз һөкмүран олдуруз бизә,
Зәни этдик кечәдән чыхдыг күндүзә.
Лакин бу зәннимиз бизим янлышды.
Чүнкү зүлмүн оду даһа гызышды.
Элин үрәйиндә варды бир яра,
Кәзиб ахтарырды буна бир чара.
Һөкмүран олунча сән дә гудурдун,
Яранын үстүндән бир яра вурдун!
Олмуш вәтән бизә гаранлыг зиндан.
Һәятда үзүмүз күлмәйир бир ан!
Янғын олан ердән йүксәләр түстү.
Гушларын да олса ювасы исти,
Тәрк әдиб, һөкмүдар, кетмәз һеч яна,

Хосров
(һөкәрләрә)

Апарын, бунлары салын зиндана!
Сизә исти юва зиндандыр анчаг!

(Һөкәрләр кәндлиләри апарырлар. Кәндлиләр кедиркән)

1-чи кәндли

Чәлладлар чәллады, зүлмкар, алчаг!

2-чи кәндли

Атан да бу халгы әйләмишди зар.
Ахырда сон ери нә олду, мөзар!

Кәндлиләри чөлә чыхарырлар. Бир пәһливан ичәри кириб Хосрова
баш әйир.

Пәһливан

Кәян тачидары Хосров сағ олсун!
Артсын һәр зәфәри, йүксәк дағ олсун!
Дүняны тәрк этди дүшманын Бәһрам,
Гой олсун бу күндән үрәйин арам!

Хосров

Онун гүрурунун өлчүсү йохду.
Иштәһасы кениш, тамаһы чохду!

О кор талеинә уюб инанды,
Тәхти—сәлтәнәти оюнчаг санды!
Түлкүлүклә олмаг истәди аслан,
Билмәди шаһ олмаг дейилдир асан!
Элә ки, онунла үз-үзә кәлдим,
Икид бир нәр кими диз-дизә кәлдим,
Күчүмү мейданда көрүнчә гачды,
Горхудан кәдәри башындан ашды.
Кетди, гүрбәт элдә галды, чан верди,
Гәлбиндә арзусу мөзара кирди!

Көлә

(Ичәри кириб баш әйир.)

Шапур кәлир.

Хосров

Кәлсин.

(Шапур ичәри кирипчә)

Бәс Фәрһад һаны?

Шапур

Дейирләр тәрк әдиб Фәрһад Ираны,
Кедиб одлар юрду Азәрбайчана.
Ичәзә вер мәнә, кедим Ширвана,
Фәрһадла данышым, сонра бәрабәр
Ширинлә көрүшәк, о назлы дилбәр
Һарда әмр әйләсә сарай салынсын!

Хосров

Чалыш, ярын гәлби әлә алынсын!

Шапур

Бу күн йола дүшүб кедирәм, сағ ол!

Хосров

Хош хәбәрлә гайыт, кет, уғурлу йол!

Пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ПЭРДЭ

Дөрдүнчү шөкил.

Ширинин сарайы, Көнүл вә Севинч.

Көнүл

Көрдүн, нә бәлаләр кәлир севкидән.
Инди һаглыяммы дүшүнчәмдә мән?
Ширин кими көзәл, севимли дилбәр
Чәкди мәнәббәтдән нә дәрдрә, гәмләр!
О әкәр Хосрова инанмасайды,
Эшгә мәнәббәтә алданмасайды,
Батмазды кирдаблы гәм дәрәсына.

Севинч

Мәнәббәт бағлыдыр яр вәфасына!
Хосров кәстәрибсә эшгә хәянәт,
Вицданән алчалыб әдиб чинайәт.
Бунун мәнәббәтә нә дәхли вардыр?
Мәнәббәт әләми бир чәмәнзардыр!
Битир о чәмәндә һәм тикан, һәм күл,
Күл эшгилә гонур будаға бүлбүл,
Тохунур гәлбинә бә'зән тиканлар
Одур ки, гопарыр ачы фәганлар!..

Ширин кәлир. Һәр икиси баш әйиб онун гаршысында бир тә.
рәфдә дурур.

Ширин

(Севинчә)

Бу күн мәсләһәтчүн мәчлис дүзәлсин.
Вәзирләр, ә'яңлар йығышсын, кәлсин!

Севинч

Чох көзәл!

Чыхыр.

Ширин

(Көнүлә)

Сән дә кет, нә гәдәр ме'мар
Варса сөйлә йығысын бу күн ә'яңлар!

Көнүл

Баш үстә!

Чыхыр.

Ширин

Бибимин вахтсыз өлүмү
Сыхыр мәнкәнә тәк, әзир көнлүмү!
Әлә бил варлығым олмушдур тарач...
Аловдур башымда парылдаян тач!

Хидмәтчи

(Ичәри кириб баш әйир)

Шапур кәлир.

Ширин

Кәлсин!

(Шапур ичәри кириб Ширинә баш әйир)

Хош көрдүк, Шапур!
Сизләрдә достлуғун гайдасы будур?

Шапур

Сизин гаршыңызда зәлиләм, харам,
Тәгсирим бөйүкдур, мән күнаһкарам!

(Гылынчыны чәкиб Ширинә верир)

Фәрман сизинкидир, бу гылынч, бу баш!

Ширин

Гылынчы бир яна бурах, а гардаш.
Гылынч дүшмәнләрчүн яраныб анчаг.
Яндырмаз өзүнү һеч гызғын очаг!

Шапур

Сиз инсан шәклиндә бир мәләксиниз,
Нә гәдәр инчәдир бөйүк гәлбиниз?!
Сиздәки хисләтә әмин олуб мән
Енә гапыныза кәлмишәм.

Ш и р и н

Бә'зән
Батыр юмшаглыгдан гүсура инсан.

Ш а п у р

Бөйүкчүн мәрһәмәт дейилдир нөгсан.

Ш и р и н

Ачиз гүввәтлидән көзләр мәрһәмәт.

Ш а п у р

Бөйүклүйә гаршы әйиләр гүввәт.
Одур, Иран шаһы Хосров-Пәрвиз
Әһтирамла чөкүр гаршыңызда диз.

Ш и р и н

Артыг мейдандадыр онун варлығы,
Аләмә билинди риякарлығы.
Дүняда кимин ки, сөзү дүз дейил.
Йәгин бил ки, онун өзү дүз дейил!
О, көнүл мүлкүмү талана чыхды,
Вердийи сөзләри ялана чыхды.
Гәлбинин, һиссинин мәндим һәмдәми,
Енә мәни атды, тутду Мәрйәми.
Бир инсан ки, дейил сөзүнә һаким
Элә бир инсана ким инанар, ким?!

Ш а п у р

Олур дастанларын ахыры ширин.
Мәрйәми алса да инанын, Ширин!
Хосров варлыгилә сизә бағлыдыр.

Ш и р и н

Демәк мән һагсызам, Хосров һағлыдыр?

Ш а п у р

Йох, онда тәгсир вар, лакин пешмандыр,
Тутдуғу ишинә инди дүшмандыр.

Ш и р и н

Сонракы пешманлыг бир файда вермәз!
Олан олду, мәни бир даһа көрмәз!
Силинмиш гәлбимдән кечмиш мәнәббәт.
Инди мән Хосрова әдирәм нифрәт!..
Сән дә ондан узаг кәзсэн яхшыдыр,
Ондакы һийләни сезсэн яхшыдыр.

Ш а п у р

Әзизим, вар бир дә башга мәсәлә,
Хосров үрәйини алмагчүн әлә
Тапшырыб, тикдирим көзәл бир сарай
Ки, она дүняда тапылмасын тай.
Мәним Фәрһад адлы бир достум вардыр.
Бөйүк сәнәткардыр, яхшы ме'мардыр!
Дүнән данышмышам мән бу хусусда,
Сарайы тикмәйә сөз вериб уста.
Яхшы олмаз дәнсәм вердийим сөздән,
Бир дә ки, Хосровдан чәкинирәм мән.

Ш и р и н

Гой тиксин сарайы дедийин ме'мар.
О мәнә танышдыр, мәндән һағг алар.
Йохдур әхтиячым мәним Пәрвизә,
Пай лазым дейилдир гоншудан бизә!
Гоймарам үз версин сәнә бир бәлә!
Сән исә Хосровдан чәкинмә әсла,
Сарайымда бу күн мәним мәчлис вар,
Топланыб кәләчәк бүтүн усталар,
Чағыр, сарайыма кәтир Фәрһады!

Ш а п у р

Көрсәм дә гаршымда ганлы чәллады,
Енә әмриниздән чыхмарам сизин.

Ш и р и н

Сағ ол, гәм булуту көрмәсин үзүн!

Шапур чыхыр. Севинч ә'янларла бәрабәр ичәри кирир. Баш
әйирләр, һәрә өз ериндә отурур.

Ш и р и н

(э'яндара)

Сизи топламагдан үч мэгсәдим вар:
Биринчиси будур: эмир эдин ханлар
Йохсул кәндлиләри инчитмәсинләр!
Ким боюн гачыrsa бу ишдән әкәр
Дүшмәнчилик әдир о мәнә гаршы,
Зүлмкар хаинин кәсилсин башы!
Бири дә будур ки, кәнддә йохсуллар,
Аты, мал-гарасы олмаян дуллар,
Едди ил веркидән әдилсин азад!

В э з и р

Бах, бу кәндлиләри әйләйәр чох шад...

Ш и р и н

Дағылсын бу күндән гара зинданлар!
Гой азад яшасын бүтүн инсанлар.
Әшитдиниз!

Э ' я н л а р

Бәли.

Ш и р и н

(вәзирә)

Дурма, Улдуз хан
Яз бүтүн ханлара бу саат фәрман!

В э з и р

Баш* үстә.

О, фәрманы язмаға башлайыр. Көнүл вә усталар ичәри кириб
баш әйирләр.

Ш и р и н

Әйләшин!

Усталар сәф чәкиб отурурлар. Шапур вә Фәрһад ичәри кириб.
баш әйирләр.

Ш и р и н

(Фәрһада хусуси һәрмәтлә)

Хош кәлиб Фәрһад!
Сәнәтин шәрәфи, севимли уstad.

Ф э р һ а д

Вар олсун көзәлләр султаны Ширин!
Одур илһамчысы бөйүк ишләрин.

Ш и р и н

(мәчлисдәки усталара мурачиәтлә)

Сизи топламагдан мэгсәд будур, бах
Мәним сарайыма узагдыр ятаг,
Сүдү кәтирмәкчүн чәкилир зәһмәт,
Олур нөкәрләрә бөйүк әзийәт.
Одур, истәйирәм дедийим ердән
Бурачан арх чәким шәффаф мәрмәрдән.
Чобанлар ятагда сүрүнү сағсын
Сүд бир булаг кими сарая ахсын.
Арх чәкилсә гәлбим батар севинчә!
Инди сөз сизиндир, усталар.

Б и р и н ч и у с т а

Мәнчә

Бу мүмкүн иш дейил!

И к и н ч и у с т а

Мүмкүндүр, фәгәт

Бу ишчүн кәрәкдир беш иллик зәһмәт!

Ү ч ү н ч ү у с т а

Үрәклә һамымыз чалышсаг әкәр,

Үч ил мүддәтинә бу арх дүзәләр.

Д е р д ү н ч ү у с т а

Мәнчә ики иллик ишдир бу

Б е ш и н ч и у с т а

Йох-йох!

Бу иш вахт апарар илдән бир аз чох.

Фәрһад

Көзәлләр көзәли, эй дилбәр пәри!
Эмринлә мум кими эдиб мәрмәри,
Бир ай мүддәтиндә чәкәрәм архы.
Она һейран галар фәләкин чархы!

Биринчи уста

Бунун ағлы чашыб!

Икинчи уста

Дәлидир, нәдир?

Үчүнчү уста

Мәнчә сөйләдийи бир әфсанәдир!

Дөрдүнчү уста

Зарафата салыб дейәсэн иши?

Бешинчи уста

Айын он дөрдүндән данышыр киши.

Фәрһад

Бир чүр һөкм верир һәрәнин ағлы.
Һәр иш ирадәйә, гүввәтә бағлы!
Сиз нә дүшүнсәниз дүшүнүн, достлар.
Мәним өз гүввәмә этибарым вар!
Истәсәм гүввәмлә, ирадәмлә мән
Дағы галдырарам белә ериндән!
Йонарам мәрмәрдән чанлы бир һейкәл,
Бахан дейәр, буна тохунмайыб әл!
Ярада биләрәм әлә гәсирләр
Она һейран галар узун әсрләр!
Сизсә узагсыныз сәнәтдән һәлә,
Одур, охшайырсыз чансыз һейкәлә!

Ширин

Бах, буна дейәрләр маһир сәнәткар,
Иши яхшы билән һәгиги ме'мар!

(Ме'марлара)

Сиздә ирадә йох, дағылын!

Ме'марлар галхыб баш әйиб кедирләр.

Ширин

(ә'яллара)

Сиз дә

Кедин чан яндырын өз ишиниздә;
Көзүнүз олмасын шөһрәтдә, шанда!

Ә'яллар баш әйиб чыхырлар. Фәрһад, Шапур, Көнүл, Ширин вә
Севинч галырлар.

Ширин

(Фәрһада)

Мән фикир верирдим, сән данышанда
О гәлп усталарын башы кичәлди,
Сөзүн гәлбләрини ох кими дәлди!

Шапур

Сәмими дейилән сөз бир инчидир,
Һағлыя һағ верир, гәлпи инчидир!

Ширин

(Фәрһада)

Де, инди бу ағыр ишчүн Шириндән
Нә көмәклик алмаг нийәтиндәсэн?

Фәрһад

Көмәйим, пәнаһым ширин сөзләрдир!
Мәнә илһам верән хумар көзләрдир.

Ширин

(Көзләрини ерә дикир, аз сонра)

Кет, уғурлар олсун, ишини гуртар!
Сәнә сонра башга тапшырығым вар.

Фәрһад

Нәдир о тапшырығ, сөйлә, султаным?
Йолунда гурбандыр бу ширин чаным!

Эмр элэ, сәнинчүн гурум бир сарай,
Она ер үзүндә тапылмасын тай!
Вурум кәһрабадан элэ нахышлар
Баханда гамашсын кәскин бахышлар.
Бир һейкәл ярадым сәнә мәрмәрдән
Көрән зәнн эләсин күн чыхыб ердән!
Гурум чичәкликдә көзәл бир һовуз
Олсун дөрд янында хураман тавуз!
Эмр элэ, мешәдән тутум бәбирләр,
Тутум мән дәһшәтли, йыртычы ширләр.
Сәһрадан горхулу пәләнкләр тутум,
Баш вуруб дәрјадан нәһәнкләр тутум,
Эмр элэ, һәятым шам кими сәнсүн,
Вүчудум гаршында торпаға дәнсүн!

Севинч

(әтрафа)

Дейәсэн Ширинә вурулмуш бу да?
Одур ки, һәвәслә кирир һәр ода.

Көнүл

Мәһәббәт чошдуруп бу күн Фәрһады,
Көйләрә чыхачаг сабаһ фәряды!

Ширин

Мәтин бир икидин гәһрәманлығы
Говар күнәш кими һәр гаранлығы!
Хәялә кәтирсәк биз кечмишләри,
Биләрик, дүняда бөйүк ишләри
Яратмыш гүввәтли, чәсур инсанлар;
Мөһкәм ирадәли, мәғрур инсанлар.
Сәнин гүввәтинә әминәм, Фәрһад!
Сәнсән өлкәмиздә ән бөйүк уstad!
Сән сәнәткарысан Азәрбайчанын,
Бөйүк ме'марысан Азәрбайчанын!
Кечәчәк дүняда бир чох фәсилләр,
Һөрмәтлә аначаг сәни һәсилләр.
Чүнкү яратдығын һәр бина дағдыр,
Дағларса әбәди яшаячағдыр!
Кет, сарайла архы гурмаға башла!

Фәрһад

Кедиб чалышарам мән чанла, башла!

Пәрдә

БЕШИНЧИ ПӘРДӘ

Бешинчи шәкил

Көзәл бир сарай гурулмуш, янында арх чәкилмиш. Фәрһад бар
дағы күлүнкү илә чапыр.

Фәрһад

Кәл мәни инчитмә, парчалан, әй дағ!
Яралы гәлбимә сән дә чәкмә дағ!
Ачы көз яшындан үмманларым вар,
Бу дәрдли көнлүмдә туфанларым вар!
Ярын даш гәлбинә анд ичирәм мән,
Нә гәдәр чыхмайыб чаным бәдәндән,
Сәндән көтүрмәрәм бир дәгигә әл.
Тәслим ол, гаршында төрәтмә әнкәл!

(Ширинин дашдан йонулмуш һейкәлине бахыр)

Гурбаны олдуғум хумар көзлү яр,
Галмамыш әлимдә мәним ихтияр.
Эшгиндән саралмыш, солғун ярпағам.
Күләйә соврулмуш тозам, торпағам.
Кәл, әшит бир кечә аһу зарымы,
Өлсәм, өз әливлә газ мөзарымы!

(Ширин кәлир—Фәрһад тез ону гаршылайыр).

Хош кәлиб өмрүмүн баһары чанан.
Көнлүмүн тағәти, гәрары чанан!

Ширин

Сағ олсун севимли, гәһрәман Фәрһад!
Әйләйиб гәлбими дүняларча шад.
Битириб ишини вәдәдән габаг,
Әрийиб мум кими пәнчәсиндә дағ.

(гулағындан бир сырға чыхардыб Фәрһада узадыр)

Бу сырға Фәрһада ядикар олсун.
Сәнәткар әлләри даим вар олсун!

Фэрһад

Ширин, эй өмрүмүн, бэхтимин күнү!
Көл санма сән мени сэрвэт дүшкүнү.
Күмүшүм, гызылым йохса да экэр,
Ганлы көз яшымдыр дэйэрли көвһөр!
Гызылдыр саралмыш бу солгун бэнзим,
Уймайыб даш-гаша көнлүм, эзизим!
Мәнә мәрһәмәтли бир нәзәр салсан,
Ширин сөзләринлә гәлбими алсан,
Хошдур бу дүнянын бүтүн варындан,
Ерләрин, көйләрин ихтиярындан!

Ширин новуздан бир гэдәһ сүд долдуруп Фэрһада верир.

Ширин

Инди ки, бу гэдәр севирсэн мени,
Ала, ич әлимдән бу пияләни!

Фэрһад

(сөвинчлә пияләни Шириндән алыр)
Эй гөнчә додаглы, севимли чанан!
Биллур биләйинә, әлинә гурбан.
Мәнә пияләдә узатсан зәһәр,
Санарам әлиндән алырам шәкәр.

(Сүдү ичәндән сонра)

Нә гэдәр шириндир эшгин шәрбәти!
Мәһәббәт яшадыр әбәдийәти...

Ширинин аяғы сүрүшүб учурумдан дүшүркән, Фэрһад тез ону тутур.

Ширин

Гуртардын бәладан мени бир анда.

Фэрһад

Һәятим олса да ганлы туфанда
Гоймарам янындан әссин бир күләк!
Эшгинлә синәмдә чырпыныр үрәк.
Сән исә Хосрову севирсэн, эй яр!
Яланла алдадыб гәлбини әгяр.
Севмәкчүн атәшли көнүл кәрәкдир,

Эшгә ганад верән чошгун үрәкдир!
Хосровда атәшли бир үрәк һаны!
Она ябанчыдыр эшгин дастаны!
Сәнәткар зөвг алар инчә көзәлдән,
Севкини яшадан бизик әзәлдән!
Бүлбүл гызыл күлә олар ашина,
Доланар пәрванә шамын башына.
Һәгиги ашигин мәнәм аләмдә
Лакин кечир өмрүм гәмдә, матәмдә.
Эшгиндән дөнмүшәм солгун һилала.
Бир нәзәр салмырсан мәнәки һала.

Ширин

Сакит ол, сәни дә севән вар, Фэрһад!
Этмә һаһаг ерә өмрүнү бәрбад.

Фэрһад

Мәни севән кимдир?

Ширин

Мәнәм!

Фэрһад

Ah, бу һал
Көрәсэн рәядыр, я ширин хәял?

Ширин

Нә ширин хәялдыр, нә рәядыр бу!
Бир дадлы мәһәббәт, бир сөвдадыр бу!

Фэрһад

Инсана хошбәхтлик үз верир бә'зән,
Хәбәри олмайыр бу сәәдәтдән.

Ширин

Инди сакит олдун?..

(Галхыб кетмәк истәйир.)

Мән кетдим, кечдир!

Фәрһад

Кетмә, сәнсиз дуня көзүмдә һечдир!

Ширин

Кәләчәкдә чоһдур вахтымыз бизим.
Енә көрүшәрик, сағ ол, әзизим!

Фәрһад

Яхшы йол!

(Ширин кедир. Фәрһад онун ардынча.)

Аһ, кетди, о назлы чанан.
Бүсал ширин, исә ачыдыр һичран!

Мурад

(кәлир)

Чөрәк кәтирмишәм сәнинчүн, Фәрһад.

Фәрһад

Чоһ сағ ол, севимли гардашым Мурад!
Бүрүйүб гәлбими гәм, кәдәр, мәләл,
Кәл, отур әзизим, бир аз түтәк чал.

(Мурад түтәк чалыр, Фәрһад охуюр),

Мән ашиг, бүлбүл ашиг,
Бүлбүл ашиг, күл ашиг,
Көз көзәл көрмәсәйди
Олмазды көнүл ашиг.
Мән ашиг, яр вәфасыз,
Севки олмаз чәфасыз.
Чанансыз чәмән, чичәк
Олар дадсыз, сәфасыз.
Мән ашиг, кечсин һичран,
Көрүнсүн мәнә чанан,
Бахым хумар көзүнә
Верим чанымы гурбан.

Маһны битинчә Хосров вәзири илә бирликдә кәлир.

Хосров

Ай гочаг, де көрәк нәчисән, кимсән?

Фәрһад

Әшг уғрунда өлән бир инсанам мән.

Хосров

Икид ган төкмәсә чаныны вермәз!

Фәрһад

Ашиг яр йолунда чаны чоһ көрмәз!

Хосров

Ашигсән? Севдийин мәшугә кимдир?

Фәрһад

Бу дәрдли гәлбимә Ширин һакиmdir!

Хосров

Көнүлдән сеvirсән сән о дилбәри?

Фәрһад

Өмүр күнәшимдир о көзәл пәри!

Хосров

Сөйлә, чоһму кирир юхуна чанан?

Фәрһад

Мән онун әшгиндән ятмырам бир ан!
Раһатлыг билсәйдим, ятсайдым әкәр
Жирәрди юхума о назлы дилбәр.

Хосров

Гәлбиндә нә гәдәр галачаг әшги?

Фәрһад

Мәни мөзарачан алачаг әшги!

Хосров

Бәлкә галиб кәлди сәнә бир гүввәт
Сөнмәзми гәлбиндә севки, мәнәббәт?

Фэрһад

Мэни бу дүняда һеч гүввэт, һеч кэс
Назлы севкилимдэн айыра билмэз!

Хосров

Сэни горхутмайыр һеч бир гәһрәман?

Фэрһад

Мэни бир горхудан һичрандыр, һичран!

Хосров

(она бир овуч гаш-даш узадыр)

Дүнянын малындан дөнмэк олмаз һеч.
Ала бу гаш-дашы чананындан кеч!

Фэрһад

Бүтүн каинаты версэләр мәнә
Ярын бир түкүндән кечмәрәм енә!

Хосров

Инсан бу дүняда яшамаз малсыз,
Хош күн сүрмэк олмаз чаһү чәләлсыз!

Фэрһад

Аләмдә һәрәнин бир эшги вардыр,
Мәнимки, севкидир, сәнинки, вардыр!

Хосров

Янылма, Ширини севирәм мән дә!
Тәрлан үрәйими салыб кәмәндә.
Инчә бир дилбәрчүн чарпыр гәлбимиз,
Амансыз рәгибик бу дүняда биз!

Фэрһад

Ким олса рәгибим горхутмаз мәни!

Хосров

Онда кәл сынайым сәнин гүввәни!
Бу күн бу мейданда үч шәрт гоюм мән.

Шәртләри еринә етирә билсән
Шириндән әл чәким.

Фэрһад

Шәрти де көрәк!

Хосров

Бу полад күрзүмү әйәсэн кәрәк!

Фэрһад

Чох көзәл!

Хосров

Күләшәк.

Фэрһад

Яхшы.

Хосров

Бир дә бах,
Ити күлүнкүнлә чапылсын о дағ!

Фэрһад

Шәртләрә разыям, олмасын һийлә,
Сөзүнүн үстүндә даян мәрдликлә!

Хосров

Сөзүндән ким дәнсә киши дейилдир!

(Күрзүнү Фәрһада узадыр)

Ал, инди голунун күчүнү билдир.

Фәрһад Хосровун күрзүнү алып, мум кими әйиб ерә атыр.

Фэрһад

Бу сәнин биринчи шәртин, нечәдир!

(Хосров динмир)

Мурад

Ашигчүн бу шәртләр бир әйләнчәдир.

Хосров

Инди кэл япышаг!

(Фэрһад голларыны чырмалайыр)

Хосров

(вәзирә)

Мүнсиф ол, вәзир!

Фэрһад

(Мурада)

Мәним дә мүнсүфүм сән ол, ай Мурад!

Мурад

Мүнсифәм, гардашым, әзизим Фэрһад!

Фэрһадла Хосров күләшир. Хейли күләшдикдән сонра Фэрһад Хосрову башынын үстүндән ерә чырпыр.

Фэрһад

Бу икинчи шәртин, дүздүрмү?

Хосров

Дүздүр!

Мурад

(әтрафа)

Фэрһад бир асландыр. Хосров өкүздүр!
Шүбһәсиз чейраны овлаячаг шир.
Өкүз зәһмәт чәкир, наһаг әлләшир!

(Фэрһад күлүнкү көтүрүб даға ишарә эдир).

Фэрһад

Үчүнчү шәртин дә көзүмүн үстә!

Хосров

Дағы яр, дурмушам сөзүмүн үстә!

Пәрдә

Алтынчы шәкил

Хосровун бағы, Хосров, вәзирләр, ә'янар.

Хосров

Бир од парчасыдыр һүнәрдә Фэрһад!
Әлә бил гәлбими сарсыдыр бу ад.
Йәгин ки, дағы да ярачаг гочаг.
Мәнә гәм галачаг дүняда анчаг!

Вәзир

Шәһрияр, кейфини әйләмә бәрбад!
Нә гәдәр гүввәтли олса да Фэрһад
Чатмаз о сылдырым даға гүввәти,
Сәнәр үрәйиндә ширин нийәти!

Биринчи ә'ян

Дағы ярмаг олар, дағ дейирсән, дағ!

Икинчи ә'ян

Фэрһад өз гәлбинә бир күн чәкәр дағ!

Хосров

Фэрһадын гүввәти мәнә бәллидир.
Сизин сөзләриниз бош тәсәллидир!

Көлә

(Ичәри кирир, баш әйир).

Фэрһад кәлир.

Хосров

Кәлсин!

(Фэрһад ичәри кирир)

Хосров

(Фэрһада)

Бөйүк сәнәткар!
Хош кәлиб, она чох һөрмәтимиз вар.

Фәрһад

Сағ ол, кәлишимдән будур мөгсәдим,
Сәни мән габагча хәбәрдар эдим.
Үч күнлүк иш галыр анчаг габагда,
Пәнчәмдә ярылыр һейбәтли дағ да!
Артыг дәймәйәчәк күлүнкүм даша,
Үчүнчү шәрти дә вурурам баша!

Вәзир

(әтрафа)

Дағ ярмаг доғрудан бөйүк һүнәрди,
Фәрһад әждаһадыр, бөйүк бир нәрди!

Хосров

Рәғибим олсан да, филдән күчлүсән.
Дашгын заманында Нилдән күчлүсән!

(әтрафа)

Өмрүмү далады гүссәләр, гәмләр!

(Хидмәтчийә)

Чағыр, мәчлисимә кәлсин сәнәмләр!

Хидмәтчи чыхыр. Гаһ-даһла бәзәнмиш едди гыз ичәри кирир. Му-
сиги чалыр, гызларын бири охуюр.

Ярым инчәликдә, шухлугда тәқдир.
Янағы лаләдир, сачы ипәкдир,
Онсуз һәятымын олмаз зинәти,
О, кәнчлик бағында ачан чичәкдир.
Һичриндән олубдур виранә көнлүм,
Нәсиһәт эшитмир диванә көнлүм,
Янса да одлара пәрванә көнлүм,
Енә дә чанандан дөнмәйәчәкдир!
Өмүр баһарымда гопса туфанлар,
Дәнизләр чалханса, чошса үмманлар,
Сәнсә ер үзүндә бүтүн вулканлар
Гәлбимдә эшг оду сөнмәйәчәкдир!

Маһны битир, рәгс һавасы чалыныр. Гызлар ойнайыр. Рәгс битир.

Хосров

Нечәдир, хошуна кәлдими?

Фәрһад

Кәлди.

Хосров

(әтрафа)

Аһа, иш дүзәлди, кейфим көкәлди.

(ашкара)

Гаршында даянан едди чананын,
Едди хумар көзлү, көзәл чейранын
Һансыны истәсән гурбандыр сәнә!

Фәрһад

Бәсдир өз севкили чананым мәнә!
Бүтүн көзәлликләр, бүтүн көзәлләр
Бирләшиб яранса инчә бир дилбәр,
Офүсункар дилбәр мәнә яр олса,
Эшгимдән үрәйи бигәрар олса
Бахмаз о көзәлә, сөйләйәр көнлүм:
Мән шейда бүлбүләм, Шириндир күлүм!
Хәялы көйләрдән өлчүсүз, дәрин
Бөйүк рәссамларын вә шаирләрин,
Тәсвир этдикләри инчә көзәлләр,
Сәнәт бағындакы гөнчә көзәлләр,
Чанланыб гаршымда олса һәгигәт,
Үрәкдән бәсләсә мәнә мәнәһбәт,
Уймаз о севкийә, сөйләйәр көнлүм:
Мән шейда бүлбүләм, Шириндир күлүм!
Әсрләрдән бәри әфсанәләрдә,
Зүмрүддән яранмыш кашанәләрдә
Яшаян пәриләр, мәләкләр кәлсә,
Мәнә көнүл версә, фәләкләр кәлсә
Дөнмәз севкилимдән, сөйләйәр көнлүм:
Мән шейда бүлбүләм, Шириндир күлүм!

Икинчи ә'ян

(әтрафа)

Һәгиги ашигләр белә олар, бах!
Гәлби бир көзәлдән зөвг алар анчаг.

Фәрһад

(кетмәк истәйир)

Мән кетдим, иш галыб, гәлбим тәләсир.
Кечир һәр дәгигәм бурда бир әср!

(Фәрһад чыхыр)

Хосров

(хидмәтчийә)

Шапуру чағырын сарая кәлсин!

(Хидмәтчи чыхыр)

Аз галыр гәм, гүссә гәлбими дәлсин!
Мәним бу охум да тохунду даша,
Енә дә мәгсәдим кәлмәди баша.
Титрәйир гәзәбдән башымда тачым.

(Ә'яллара)

Инди сиз сөйләйин, нәдир әлачым?!

Вәзир

Тәгсир Шапурдадыр, шәһрияр, мәнчә.
Верилсин Шапура эзаб, ишкәнчә!

Биринчи ә'ян

Онун бу мәтләбә һеч бир дәхли вар?
Тутаг мәһв эләди ону шәһрияр,
Фәрһад севкисиндән дөнәчәкмидир?
Гәлбиндә эшг оду сөнәчәкмидир?
Нә гәдәр ки, Фәрһад дүняда сағдыр
Сизинчүн раһатлыг олмаячагдыр!
Даим гаршыныза чыхачаг әнкәл,
Сизә уймайчаг о дилбәр көзәл!
Фәрһады мәһв әтмәк кәрәкдир; анчаг
Бу ишчин лазымдыр әлә бир гочаг
Ки, она һийләдә чатмасын Иблис.
Әйилсин өнүндә шейтан, чөксүн диз!
Фәрһадын янына кетсин фитнәкар,
Ағласын, инләсин, әтсин аһу зар
Десин: Шһрин өлдү! Бу ачы хәбәр

Рәгибин бағрыны ох кими дәләр!
Юмулар дүня Фәрһадын көзү,
Ширинин дә буна олмаз бир сөзү.

Хосров

Бах, сәнин дедийин ағлыма-батды,
Тәдбир дүз тәдбирдир, гәлбимә ятды!
Бачаран кәрәкдир лакин бу иши.
Вармы аранызда әлә бир киши?

Кә'нан

(ериндән галхыр.)

Вардыр, белә ишчүн яранмышам мән!
Шейтан да гуртара билмәз әлимдән.
Ачылар фикримлә һәр мөһкәм дүйүн,
Ичазә версәниз кедәрәм бу күн.
Әлә алдадарам ме'мар Фәрһады,
Өзү өз чанынын олар чәллады!

Хосров

Бу иши еринә етирсән, Кә'нан!
Сәни дойдурам дүня малындан.

Кә'нан

Артыг мән кедирәм, бөйүк һөкмран
Фүрсәти гачырмаг олмаз бирчә ан!

(Баш әйир кетмәк истәйир)

Һәләлик сағ ол!

Хосров

Кет, уғурлу йол!

Кә'нан чыхыр. Бир фәрраш Шапурла бәрабәр ичәри кирир.

Хосров

(Шапура кинайә илә)

Енә көрүнмүрсән, Шапур, һардасан?
Көрүнүр ки башга бир диярдасан.

Шапур

Инсан бир гэрарда, бир һалда галмаз!
Бу сон заманларда йорғунам бир аз.
Одур ки, көрүнә билмирәм.

Хосров

(Кинайә илә)

Демәк
Йормуш дост йолунда сәни ишләмәк!

Шапур

Вәфалы дост һаны бизим заманда,
Достлуг умулармы белә дөвранда?

Хосров

(кинайә илә)

Дост, сән дәрдрәримә олдун ашина,
Сәнә бел бағладым, көрдүм чох вәфа!

Шапур

Мән сәнин йолунда чалышдым, фәгәт
Нә күч, нә кәләклә олар мәнәббәт!
Һәссас бир гадынын үрәйи мәнчә
Биллурдан зәрифдир, шишәдән инчә.
Бир дөфә сындымы, сағалмаз үрәк,
Мәнәббәт хәянәт көрмәсин кәрәк!
Ән һәссас, ән инчә бир гыздыр Ширин.
Онда гүруру вар пәләнкин, ширин!
Гырмысан Ширинин зәриф гәлбини,
Одур сәнә гаршы союмур кини.

Хосров

Бәс Фәрһад һаггында бәһанән нәдир?
Бу нә мачәрадыр, нечә фитнәдир?!
Фәрһад олмасайды Ширинә ашиг,
Дүшмәзди ишләрим белә долашыг!
Сән ону Ширинлә этмисән таныш.
Ширинин дә гәлби она алданмыш!

Ирәнда аз иди мәйәр сәнәткар,
Сән одлар юрдунда ахтардын ме'мар?!
Мәнә ән горхулу рәгибдир Фәрһад.
Бүтүн ишләримә этмисән бәрбад!
Сәндәндир чәкирәм бунча изтираб!
Бу да сәнин мәнә вердийин чаваб!..

Шапур

Мән баис олмадым чылғын һалына,
Дүз чаваб верирәм һәр суалына.
Фәрһады апардым гәср тикмәклә
Алынсын Ширинин үрәйи әлә.
Дедим, разы галар мәнән шәһрияр,
Сарайы тикмәйә башлады ме'мар.
Ишими битирдим, гайытдым кери,
Йохдур бир хәбәрим о күндән бәри.
Һәр ан мин һадисә олур дүняда,
Бәлкә дә вурулуб Ширин Фәрһада?!
Кәләчәк ишләри нә билир инсан?
Сабаһы дәрк әтмәк дейилдир асан!
Мән көнүл даллалы дейиләм, һеч кәс
Әшгә, мәнәббәтә гарыша билмәз!
Доғрудур, васитә олдум бир заман.
Истәдим ки, Ширин, севимли чанан
Севсин шәһриярым, сәни үрәкдән.
Нә чыхар һәятда бош бир диләкдән?
Сөндү үрәйимдә тутдугум ниййәт,
Фәрһада бәсләди Ширин мәнәббәт!
Көнүл севдийинә мейл әдәр анчаг.

Вәзир

(әтрафа)

Шаһла көр нә диллә данышыр, алчаг!

Хосров

(гәзәблә)

Шапур! Бу сөзләрин артыг әбәсдир!
Сәнин һаггын анчаг гара мәнәбәсдир!

(Шапуру апармаг-истәйирләр)

Шапур

Апарын, неч шейдэн сыхылмаз кенлүм!
Мөнө диз чөкдүрмөз эзиййэт, өлүм!

(Шапуру апарырлар)

Пәрдә

Еддинчи шөкил

Фәрһад эввөлки ериндә дагы ярмагла мөшғулдур. Фәрһадын бачысы Дилшад чийниндә һейбә Мурадла бәрабәр кәлир.

Дилшад

Көзүмүн ишығы, гардашым, Фәрһад!

Фәрһад

(дөнүб бачысына бахыр)

Хош кәлиб, хош кәлиб меһрибан Дилшад!

(Дилшадла гучаглашыр)

Сән һара бачы чан, бу ерләр һара?

Дилшад

Мәни сән этмисән белә авара.
Үч айдан чохдур ки, һәсрәтәм сана,
Дөнүб айрылыгдан үрәйим гана.
Бурахыб элини, обаны, гардаш,
Бу дилсиз дағларла олмусан сирдаш.

Фәрһад

Бачы чан, нейләйим, мәһәббәтдир бу!

Дилшад

Мәһәббәт дейилдир, фәлакәтдир бу!
Дағлары ярмагдан элин габардыр.

Фәрһад

Бунун да башга бир сәфасы вардыр!
Һәгиги ашигин нөврағы олмаз,
Раһатлығы олмаз, ятағы элмаз!

Дилшад

Чанына язығын кәлсин.

Фәрһад

Чан нәдир?

Севки олмаянда чан виранәдир!
Чанансыз нейләрәм мән күлүстаны?
Үч шейдир севдирән мәнә дүняны:
Азадлыг, мәһәббәт, бир дә ки, сәнәт.
Бунларсыз этмәздим һәята рәғбәт!

Дилшад

Әзизим, гардашым, тәрслик этмә кәл!
Бизим кәндимиздә нә чохдур көзәл.
Һансыны истәсэн сәнә яр олар,
Бу языг бачын да бәхтияр олар.

Фәрһад

Дилшад, мәһәббәти санма оюнчаг!
Бир гәлб вар, севки дә бир олар анчаг.
Севкилим дүняда ялныз Шириндир.
Онун эзабы да мәнә шириндир!
Гайыт кәндимизә, меһрибан бачы!

Дилшад

Бачына рәһм элә, һалына ачы!
Ахы айрылыга дөзә билмирәм,
Мән сәндән элими үзә билмирәм.

Фәрһад

Бачы чан, аз галыб, гуртарыр һичран,
Бу күнлөрдә мәнә говушур чанан.
Яхында олачаг тоюмуз бизим.

Дилшад

Тоюну көрсәйдим бирчә, әзизим,
Һеч дәрдим олмазды мәним дүняда.
Горхурам онда да дүшмәйим яда.

Фэрһад

Мэни чох вэфасыз дүшүнмэ, Дилшад!

Мурад

Бизсиз той элэмэз гардашым Фэрһад.

Фэрһад

Элбэттэ, дурмайын, де кедин даһа,
Мэндэн салам дейин элэ, обая!

Дилшад

Сағ ол, эзиз гардаш, унутма бизи.

Фэрһад

Яхшы йол, унутмағ олармы сизи?

Дялшад вэ Мурад кедир. Фэрһад ишлэмэйэ башлайыр. Кэ'нан кэлир.

Кэ'нан

Нэдир бу дағлары ярмагдан гэсдин?
Бэсдир күлүнкүнлэ өмрүнү кэсдин!
Нэ чыхар бош ерэ күлүнк вурмагдан,
Шүмшад голларыны белэ йормагдан?

Фэрһад

Неч бир шей дүняда дейилдир һэдэр.
Инчидир алнымдан төкүлэн бу тэр!

Кэ'нан

Эзизим, авазын яхшы аваздыр,
Жөрүнүр билмирсэн өмүрлэр аздыр?
Одур наһаг ерэ ярырсан дағы.

Фэрһад

Бош дейил, ярырам, ярын аяғы
Бу йолдан кечэркэн дэймэсин даша!

Кэ'нан

Һэгиги ашигсэн, сағ ол, мин яша!
Бах инди билдим ки, бош дейил зәһмэт,

Ишэ вадар эдир сәни мәнһэббэт.
Лакин сөйлэ, хошбәхт севкилин кимдир,
Эшги үрәйинэ кимин һакимдир?

Фэрһад

Шириндир севдийим дилбәрин ады,
Чандан чох севирәм о пәризады.

Кэ'нан

Аһ дүня, аһ дүня, нэ уғурсузсан.
Етмиш беш яшында кафтар бир гызсан!
Дадмаян олмайыб сәнин чәфаны,
Лакин сүрән аздыр зөвгү сәфаны!

Фэрһад

Нийэ аһ чәкирсән, нэ олду бирдән.
Дэйишдин, башга бир көркәм алдын сән?!

Кэ'нан

Нечэ аһ чәкмәйим, дилбәр никарын,
Ширин, о севимли вэфалы ярын
Дөндү хәстәликдән солгун ярпаға,
Саралды, бир күндә дүшдү торпаға.
Ону көз яшилэ юдулар гызлар,
Дәрдиндән күл олду, янан улдузлар.
Заваллы, сән исэ бундан хәбәрсиз
Ярырсан дағлары дәрдсиз, кәдәрсиз.

Фэрһад

(яхасыны парчалайыр, башына вурур)

Аһ, Ширин! Севимли, вэфалы дилбәр!
Чәкди гучағына сәни бу ерләр.
Нэ гәдәр залымдыр уғурсуз фәләк!
Ким дейәр мәнһв олду назлы бир мәләк?!
Өмүр баһарымын сәндин зинәти,
Сәнсиз бу дүнянын нэдир гиймәти!
Гопсун гиямәтләр, гопсун туфанлар!

Яндырсын аләми одлу вулканлар!
Көрмәсин көзләрим күнәши сәнсиз!

(Фәрһад өзүнү дөйүб ағлайыр)

Бүлбүл яшайрмы күлсүз, чәмәнсиз?!

Кә'нан

(әтрафа)

Сөзүм зәһәр кими эйләйир әсәр!
Кәскин гылынч кими көстәрир кәсәр.

Фәрһад

Ширин һәмдәмидин эй назлы чанаң!
Санырдым эшгини дәрдимә дәрман.
Сән өлдүн, гәлбимдә сөндү диләкләр.
Аһымдан од тутсун, янсын чичәкләр!

Кә'нан

Ағлаян күнүндүр, заваллы Фәрһад,
Фәләк һәятыны эйләди бәрбад!

Фәрһад

Чананы апардын, кәл, кәл эй өлүм!
Эшгинлә чырпыныр мәним дә көнлүм.
Говушдур мәни дә күл'үзарыма,
Өмрүмүн баһары, назлы ярыма.
Инди ки, айрылмыш руһум бәдәндән,
Бу чансыз гәфәси нейләйирәм мән!

Фәрһад өзүнү дағдан ерә чырпыб өлүр. Тоз-торпаг гопур. Дашлар
ерә йыхылыр. Илдырым чахыр.

Кә'нан

Һа, һа, һа, мәһв олуб кетди бир анда,
Боғулду эшгиндән гопан туфанда.

Ширин

(кәлир).

Нәдир бу көзләрим көрдүйү вәһшәт?
Бу нә мәнзәрәдир, дәһшәтдир, дәһшәт!
Ким дейәрди белә икид гәһрәмән

Олар торпагларда ганына гәлтан?!

О ки, титрәдирди сылдырымлары,
Оюнчаг санырды илдырымлары.

О ки, чан гоймушду эшгин йолунда,
Мин аслан гүввәти варды голунда.

Дүшмана горхунчду, яра мәһрибан,
Эшгиндән дөнмәзди дүняда бир ан.

Кениш, сәма гәдәр бир гәлби варды,
Һәгиги эшгинә вәфалы ярды.

Севән көнүлләр дә сусармы, һейһат,
Ашигсиз севәнә ярашмаз һәят.

Солғундур көзүмдә онсуз чичәкләр,
Тикандыр эйнимдә әлван ипәкләр.

Онсуз яшамарам фани дүняда.

Мән дә говушарам ярым Фәрһада!

Ширин хәнчәрлә өзүнү вуруб ерә сәрилир.

Кә'нан

Ширин дә өзүнү мәһв этди, эй ваһ!
Мәни сағ бурахмаз шүбһәсиз ки, шаһ!
Гачым, даһа бурда даянмаг олмаз,
Фүрсәти итириб юбанмаг олмаз!

О бу сөзләри дейиб гачыр. Көнүл вә Севинч кәлир. Фәрһады Ширинлә ган ичиндә көрүрләр.

Көнүл

Сиз, эй мәһәббәтин кәнч гурбанлары!
Солдуса өмрүнүз баһар чағында,
Сизинлә яранар эшг дастанлары,
Солмаз хатирәниз севки бағында!
Яшыл чәмәнләрдә битән һәр лалә
Андырар Фәрһадын яныг бағрыны,
Һәр мәлул бәнөвшә салар хәялә
Һичрандан чәкдийи дәрди, ағрыны...

Севинч

Ширинчүн сызлаяр дәрдли көнүлләр,
Дәрд чәкәр ағлаян шейда бүлбүлләр,
Гәбринин үстүндә инләйәр күләк,
Битәр мазарындан етим бир чичәк.

Кечер узун иллэр, кечер эсрлэр,
Һәр шейи унудар бу гоча дөвран!
Учар кашанэлэр, учар гәсрләр,
Сизин хатириниз галар һәр заман!

Пәрдә

Билкә—Бакы, 1940.

А Я З

5 ПӘРДӘЛИ ДРАМ

ИШТИРАК ЭДӘНЛӘР:

Аяз. Халг гәһрәманы.
Кулназ. Аязын бачысы.
Араз. Сарай адамларындан, Аязын досту. Сон пәрдәдә гул гия-
фәсиндә көрүнүр.
Кулбәниз. Сарай гызларындан, Аязын досту.
Чинар. Адлы-санды бир пәһливан, сонралар гоча гияфәсиндә кө-
рүнүр.
Гадир хан. Бәрдә һөкмдары.
Гуш хан. Онун вәзири.
Гая хан. Пәһливан.
Субатай. Пәһливан.
Сүпүркә саггал.
Гары. Онун анасы.
Симуфр гушу.
Саймаз. Сарайда душтагбан.
Ашыглар, көндлиләр, э'янлар, гуллар вә башгалары.

БИРИНЧИ ПӘРДӘ

Гадир ханын сарайы. Һәр тәрәф шәрг зөвгүнә уйгун чөваһират илә
бәзәнмишдир. Сарайын дарвазасында Гая ханла Субатай нөвбәдә
дурмушлар.

Субатай

Аяз санки безиб өз һәятындан,
Чарпышыр, раһатлыг билмәйир бир ан.
Эл чәкмир дәһшәтли горхунч ормандан,
Чәкинмир пәләнкдән, дивдән, асландан!

Гая хан

Субатай! Һәяты севмәйән кимдир?
Бүтүн каината варлыг һакимдир.
О ялныз шөһрәтчин чарпышыр мәнчә,
Одур ки, һәяты саныр әйләнчә.

Субатай

О, аз бир заманда газанды шөһрэт,
Гая хан! Ондакы икидлик, гүввэт
Чашдырды эн бөйүк гәһрәманлары,
Дөйүшдән дәм вуран пәһливанлары!
Шөһрәти күн-күндән артды, учалды,
О баш пәһливанлыг рүтбәси алды.

Гая хан

Әсла, алданырсан, Субатай, Аяз
Даим бу һөрмәтдә, хидмәтдә галмаз!
Мейданда дуруркән икид Гая хан
Онун бу шөһрәти чох сүрмәз инан!
Гуртармаз о мәним ганлы пәнчәмдән,
Элэ икидләри чох көрмүшәм мән.

Субатай

Йох чаным, башгадыр Аязын иши,
Дағлары ериндән галдырыр киши!
Чанавар гүввәтдә аслана чатмаз,
Аяз пәһливана мәнчә диш батмаз!

Гая хан

Икидлик он бирсә ону һийләдир.
Инан ки, күч кичик бир вәсиләдир!
Гүввәтлә аз икид йүксәләр, артар.

Субатай

Йох, чаным, Аязын чох һөрмәти вар!
Гадир хан бәсләйир она мәнәббәт.

Гая хан

Йох, мәнәббәт дейил, бәсләйир һифрәт!
Аязын варлыгы сыхыр көнлүнү,
Инчидир, нараһат эйләйир ону.
Йохсул кәндлиләрлә әлбирдир Аяз,
Бу да һөкмүдарчын горхусуз олмаз.
Үздә меһрибанлыг көстәрирсә хан,
Үрәкдән Аяза кәсилиб дүшман!

Субатай

Аһа, инди билдим нечәдир ишләр.

Гая хан

Әлбәттә, сарайда вар кешмәкешләр.

(Бу заман шейпур сәси йүксәлир.)

Шейпур сәси йүксәлди,
Дейән Гадир хан кәлди.

(*диггәтлә сағ тәрәфә бахыр*)

Одур, ханын өзүдүр,
Назыр ол, салама дур!

Һәр икиси салама дурур. Гадир хан архасынча вәзири Гуш хан,
ә'янар вә пәһливанлар ичәри кирир. Хан тахтада отуруб вәзирә
мүрачиәт әдир.

Гадир хан

Вәзир, сөйлә көрәк, нә енилик вар?!
Верки көндәрирми вахтында ханлар?

Вәзир

Сағ олсун гүввәтли, гүдрәтли хаган,
Өлкәләр фәтһ эдән бөйүк Гадир хан!
Һәр күн хәзинәйә ахыр веркиләр,
Ким боюн гачырса хәрачдан әкәр
Ханлар комасыны яндырар, яхар.
Юрдуну дағыдар, эдәр тарымар.

Гадир хан

Әмр элә: кимсәйә рәһм олунмасын.
Ким боюн гачырса веркидән, асын!

Гуш хан

Шүбһәсиз борчумдур әмрә итаәт,
Асинин чәзасы өлүмдүр фәгәт!

Гадир хан

Икинчи мәсәлә нечәдир вәзир?
Бүтүн варлыгымы шүбһәләр әзир.
Көзләримдән юху чәкилиб белә.

Көрәсэн бу дөфә гурдуғун тәлә
Баш тутачагмыдыр?

Г у ш х а н

Шәксиз... бөйүк хан!
Онун талеини бүрүйүб думан.
Бир тәлә гурмушам, гайыдыб кери
Аяз бир дә көрмәз бизим элләри!

Г а д и р х а н

О азғын өлүмү саныр әйләнчә.
Ону дәйирмана салсан да мәнчә
Енә дири чыхар дашын алтындан.
Она горхунч дейил илдырым, туфан.
О сағкән мәнә дә раһатлыг йохдур!
Чүнкү халгын она һөрмәти чохдур.

Г у ш х а н

Халгын арасындан чыхыб пәһливан,
Одур ки, һәр йохсул, һәр гул, һәр чобан
Өз гәһрәманына севки бәсләйир,
Ашыглар сазында ону сәсләйир.

Г а д и р х а н

Мәни дә инчидән ялныз будур, бах,
Гәлбими кәмирән бу дуйғудур, бах!
Бир яндан Аязын күчү, гүдрәти,
Бир тәрәфдән халгын она һөрмәти
Гәлбимә, руһума салыр зәлзәлә!

Г у ш х а н

Һөкмдар, вәзирин өлмәйиб һәлә!
Әйәр бу дөфә дә гайытса Аяз
Әмин ол, беш күндән артыг сағ галмаз!
Ону Гаф дағына көндәрәрәм мән,
Онун талеини дөндәрәрәм мән.
Бизим әлимиздә кениш ерләр вар,
Икид гәһрәманлар, шанлы эрләр вар.

(Өзүнә ишарә илә)

Һийләдә иблис дә Гуш хана чатмаз.
Дүня дүшмән олса хагана батмаз!

Г а д и р х а н

Вар ол!

(Ә'янлара)

Вәзиримә верилсин хәл'әт.

(Ә'янлар Гуш хана хәләт верирләр. Вәзир хәләти алыб баш әйир)

Г у ш х а н

Күн-күндән йүксәлсин бу шан, бу шөвкәт!

Г а д и р х а н

Инди ки, дүшмәни көзләйир өлүм
Бир аз раһатланды бу чылгын көнлүм!
Чағыр, рәгасәләр кәлсин, ойнасын!
Мусиги курласын, мәчлис гайнасын!
Фәләк һейран галсын чалгыя, рәгсә,
Сөйлә ханымлар да кәлсин мәчлисә.

Вәзир ишарә эдинчә сарай ханымлары, онларын ардынча да рәг-
гасәләр дахил олурлар. Һәрә өз ериндә отурур. Мусиги чалыныр,
рәгс башланыр. Рәгс битдикдән сонра бир пәһливан дахил олуб
баш әйир. Гадир хан мусигинин даянмасына ишарә эдир. Мусиги
сусур. Гызлар чәкилирләр. Хан пәһливана мұрачиәт эдир.

Г а д и р х а н

Сө-йлә!

П ә һ л и в а н

Шад хәбәр вар, басылыб дүшман
Зәфәрлә гайыдыр Аяз пәһливан!

Г а д и р х а н

Зәфәрлә гайыдыр?

(әтрафа)

Нә яман хәбәр!
Ох кими гәлбими дәлди бу сөзләр!

(Пәһливана мұрачиәтлә)

Бәс Аяз һардадыр?

П ә һ л и в а н

Жәлир бу саат!

Гадир хан

(Ә'ялара)

Чыхын гаршысына.

Ә'яларын бир һиссәси чыхыр.

Гадир хан

(Әтрафа)

Артды фәлакәт.

Енә көзләримдә гаралды күнәш,
Руһумда ғыртына, гәлбимдә атәш!

Мусиги, ирәлидә Аяз, архасынча пәһливанлар дахил олулар. Намы
баш әйир, Аяз исә салам верир.

Гадир хан

Дүшмәнә чалдығын шанлы зәфәрдән
Гәлбим нәш'әләнди, разы галдым мән.
Вар ол, енилмәздир сәндәки гүдрәт!

(Ә'ялара)

Бөйүк пәһливана верилсин хәләт!

(Ә'ялар хәләт кәтириб Аяза верирләр.)

Аяз

Тәшәккүр әдирәм.

Гадир хан

Сөйлә бир көрәк
Нечә һәрб әйләдин сән дүшмәнлә тәк?!
Она батмамышды бөйүк бир орду,
Илләрлә чарпышдыг, о бизи йорду.

Аяз

Гаранлыг орманда, горхунч орманда
Онунла илк дәфә гаршылашанда
Сандым ки, Элбрус гопмуш ериндән,
Йүйүрүр үстүмә... Мәтанәтлә мән
Камана ох гоюб чәкдим яйындан

Ох камандан учду, о горхунч һейван
Элә бағырды ки, титрәди дағлар,
Дәнизләр, гаялар, чайлар, булаглар...
Ох она дәйинчә кетди өзүндән!
Шимшәкләр парлады ганлы көзүндән.
Йүйүрдүм, башынын үстүнү алдым,
Шиддәтлә балтаны бойнундан чалдым,
Дағ кими айрылды башы бәдәндән
Учду, пәрваз әтди чан гушу тәндән!

Гадир хан

Вар олсун гүдрәтли гәһрәманымыз!

Ә'ялар

Вар олсун, вар олсун пәһливанымыз!

Гадир хан

Әй икид пәһливан, шад әтдин мәни.
Гуртардын горхудан бүтүн өлкәни!

Аяз

Хейр, гуртармайыб горхудан өлкә,
Веркиләр төрәдир ағыр тәһлүкә.
Кәндлиләр батыбдыр матәмә, яса,
Бу ишә тезликлә әлач олмаса
Минләрчә инсанлар өләр ачындан.
Зәннимчә әһдиндән дөнмәз Гадир хан!
Мәнә сөз вермишдин—зәфәрлә кәлсән
Азад әйләйәрәм халгы веркидән.
Мейдандан зәфәрлә гайытдым кери,
Көрәк бағышласын хан веркиләри.

Гадир хан

Шүбһәсиз сөзүндән дөнмәз һөкмүдар.
Лакин пәһливандан бир хаһишим вар:
Ону да еринә етирсән әкәр
Сөзсүз бағышланар бүтүн веркиләр.

Аяз

О тапшырыг нәдир?

Гадир хан

(вәзирә)

Гуш хан, сирри ач!

Гуш хан

Өлкәмиз енә дә ярдыма мөһтач,
Илдырым бахышлы, икид гәһрәман.
Чәбһәләрдә сәнә баш әйди дүшман!
Өлдүрдүн ширләри, әждаһалары
Бәладан гуртардын бизим дияры.
Бир дүшмән галмышдыр, ону да енсән
Дүняда ән бөйүк пәһливан сәнсэн!

Аяз

О дүшмән нәчидир, о дүшмән кимдир?

Гуш хан

Дағларә һөкм әдән мәғрур һакимдир.
Юрду Гаф дағынын архасындадыр,
Ялчын гаяларын яхасындадыр.
Дөрд яны гаядыр, тәпәдир, дәрә...
Ким кетмәк истәсә о горхунч ерә
Язда кетмәлидир, башга вахт олмаз!
Орда ғышда, яйда гуш ганад чалмаз.
Яй заманы одлар яғдырыр күнәш,
Дағын һәр парчасы кәсилир атәш,
Ғышда исә орда һөкм әдир туфан,
Көйләри бүрүйүр гара бир думан;
Бә'зән һәфтәләрлә көйдән тоз яғыр,
Бә'зән дә даш кими горхунч буз яғыр.
Орда нәфәс алмаг олур чох ағыр,
Һиддәтлә, шиддәтлә чағлайыр сулар,
Сөнүр дүшүнчәләр, донур дуйғулар.
Пәһливан, сән кетмәк истәсән әкәр,
Инди кетмәлисән.

Аяз

(әтрафа)

Нә горхунч сәфәр!

(ашкара)

Бу саат кедәрәм, ат һазырлансын!
Гой дүшмән әзмими анласын, гансын!

Гадир хан

Сағ ол! Мәмләкәтин гәһрәман оғлу!
Чичәкләр бәзәсин кетдийин йолу.

(Нөкәрләрә)

Тез ат һазырлайын!

Нөкәрләр чыхыр

Гадир хан

Галх, кедәк Гуш хан!
Шәһәрдән чыхаркән Аяз пәһливан
Һамымыз өтүрәк ону һөрмәтлә.
Айрылаг Аяздан биз мәнәббәтлә!

Хидмәтчи

(Дахил олур)

Атлар һазырланыб!

Гадир хан

(Аяз вә башгаларына)

Буюрун!

Аяз

Достлар!
Билирәм, гаршымда учурумлар вар.
Лакин горхум йохдур мәним өлүмдән,
Икидләр көрмүшәм мейданларда мән!

(Әтрафа)

Анчаг бу дәфә дә әкәр һөкмүдар
Дөнсә өз сөзүндән ғылынчлар парлар!
Сарайда горхулу шимшәкләр чахар,
Гәзәб далғалары сарайы йыхар!

Мусиги, Аяз, Гадир хан вә сарайдакылар чыхырлар.

Пәрдә

ИКИНЧИ ПЭРДЭ

Гадир ханын сарайы. Пэрдэ ачылыр. Гадир хан дахил олур. Мусиги чалыныр. Гадир хан тахт үстүндэ, эянлар исэ өз ериндэ отурурлар. Фая хан үч-дөрд пәһливанла бәрабәр Күлназла бир нечә йохсул кәндлини гамчыйла дөйө-дөйө кәтирилләр.

Г а я х а н

(баш әйәрәк)

Гүдрәтли бөйүк хаган!
Бу дөрд азғын, гудурган
Баш гачырыр веркидән.
Дейир: һәрбә кедәркән
Шанлы Аяз пәһливан
Демишди, йохсуллардан
Кәрәк бач алынмасын.

Г а д и р х а н

(гәзәбли)

Тез хаинләри асын!

Г у ш х а н

Бунларда чүр'әтә бах!

К ү л н а з

(Гадир хана)

Етәр зүлм әтдин, алчаг!
Бизи горхутмаз өлүм,
Лакин әтдийин зүлүм
Ердә галмаз, Гадир хан!
Бир күн сәни боғар ган!

Г а д и р х а н

Сөйлә кимсән, нәчисән?
Бурда нә чүр'әтлә сән
Тәһгир әдирсән ханы,
Гүдрәтли һөкмраны?!

К ү л н а з

Мәнәм элин бачысы!
Халгын дәрди, ачысы

Гәлбимә вуруб яра,
Йохсуллар дүшүб дара...
Мәним гардашым Аяз
Бу зүлмү ердә гоймаз!

Г а д и р х а н

Аһа... Гардашынын пәһливанлығы,
Шөһрәти, гүруру, гәһрәмәнлығы
Сәнә чүр'әт вермиш, чәсарәт вермиш!

К ү л н а з

Хейр, янылырсан, бамбашгадыр иш---
Халгын бирлийидир мәнә руһ верән!
Үз чевириб бүтүн күтлөләр сәндән.
Ачындан мәнв олур халг йығын-йығын,
Бу зүлмүн одундан доғачаг янғын!
Сәни мәнв әдәчәк бир күн йохсуллар.

Г а д и р х а н

О кичик башында бөйүк хәял вар!
Янғын өзүнүзү мәнв әдәр ялныз.

(Һөкәрләрә)

Һәләлик зиндана атылсын бу гыз!

(Башга душтагларә ишарә илә)

Бунларса асылсын!

К ү л н а з

Гудуз чанавар!

1-чи кәндли

Ушагларым чохдур, рәһм әт, һөкмдар!

Г а д и р х а н

Өлүмдүр чәзаныз!

2-чи кәндли

Зәһәрли илан!

Гая хан

(кэндлийә бир гамчы вурур)

Кәл, кәл, һөкмдара охума мейдан!

3-чү кэндли

Бир хош күн көрмәдик бу дүняда биз,
Өмрүмүз чүрүдү, янды гәлбимиз.
Залымлар, сизә дә галмаз бу дөвран!

Челладлар кэндлиләри апарырлар. Күлназы исә сарайдакы хүсуси һөбсханая салырлар.

Гадир хан

(вәзирә)

Тәһлүкә бөйүкдүр, тәдбир төк, Гуш хан!
Үсян далгалары артыр кетдикчә,
Бу һалын сәбәби Аяздыр мәнчә.

Гуш хан

Күнүнү хош кечир, сыхылма, хаган!
Сәни горхутмасын һәр кичик үсян.
Дәнизләр сарсылмаз фыртыналардан,
Гурд горхмаз шиддәтли борандан, гардан!
Ени бир тәдбир дә вар.

Гадир хан

Нә тәдбирдир?

Гуш хан

(Гадир ханын гулағына пычылдаяраг)

Ону ятмыш ердә...

Гадир хан

(вәзирин сөзүнү кәсәрәк)

Фикримиз бирдир!
Лакин ким бачарар буну!

(Гуш хан Гая ханы кәстәрир).

Гадир хан

(Гая хана)

Сөйлә, разысанмы буна пәһливан?

Гая хан

Мәни чәһәннәмә көндәрсә дә хан
Боюн гачырмарам.

Гадир хан

Вар ол, гәһрәман!
Даянма, тезликлә кет ону өлдүр.
Күскүн талеими, бахтымы күлдүр!

Гуш хан

Эһтиятлы долан!

Гая хан

Әмин ол!

(Гадир хана баш әйәрәк)

Мән кетдим, сағлыгла галын.

Һамы

Яхшы йол!

Гая хан чыхыр

Гадир хан

Гәлбим чох сыхылыр, чыхаг бир ова!

Гуш хан

Овчун чох көзәлдир бу күнкү һава,
Кедәк, үрәйиниз ачылсын бир аз!

Гадир хан, вәзир вә ә'янар чыхырлар. Күлбәниз ялныз галыр!

Күлбәниз

Демәк, хәянәтлә мәнв олур Аяз!
Нә алчаг дүшүнчә, нә чиркин хәял?
Бу олан иш дейил! Чәсур бир гартал
Гудуз бир көпәйин хәянәтилә
Мәнв олмаз!.. Гоймарам баш тутсун һийлә!

А р а з

(пәрдә архасындан)

Бу фикрә шәрикәм мән дә, Күлбәниз.
Кедәк, пәһливаны хилас эдәк биз!

Күлбәниз

(нүркүб атрафына бахыр)

Сән нәчисән, сән кимсән?

А р а з

(пәрдә архасындан чыхараг)

Аязын достуям мән!
Горхма, дүшмән дейиләм.

Күлбәниз

Хейр, пешман дейиләм
Эзмимдән, гәрарымдан!
Йола чыхырам элән.

А р а з

Бирдир бизим эзмимиз!
Лакин кәрәк әввәл биз
Хилас эдәк Күлназы,
Сонра исә Аязы.

Күлбәниз

Дүз дейирсән, лакин сән
Зинданбанын әлиндән
Гызы нечә аларсан?
Бу иши санма асан.

А р а з

Маһирәм бу ишләрдә!
(Чибиндән бир дәрман чыхарыб көстәрир)
Бах бу дәрман һәр дәрдә
Әлачдыр!

(Пәрдәнин далыны көстәрәрәк.)

Орда кизлән!
Үч фит чалан кими мән

Шаһин кими ганад ач.

О саат яныма гач!

Күлбәниз пәрдәнин ардында кизләнир. Араз исә дәрманы ширнийә сәпир, сарайдакы хусуси һәбсханая яхынлашыб гапыны дөйүр. Ду-
тагбан Саймаз гапыя кәлир.

С а й м а з

Кимдир кәлиб белә... таг... таг...
Гапы дөйүр, эй мәнә бах!

А р а з

Мәнәм, горхма, өзкә дейил.

С а й м а з

Яхын кәлмә, кери чәкил!
Нә сөзүн вар? Сөйлә.

А р а з

Саймаз!
Танымадын?

С а й м а з

Кимсән?

А р а з

Араз!
Кәлдим хәбәр билим сәндән.

С а й м а з

(гапыны ачыр)

Аразсанмыш, әзизим сән?
Әйләш кәрәк, достум, нә вар?

А р а з

Тойда идим, бизим достлар
Гурмушду бир шәнлик дүкүн,
Пай кәтирдим сәнин үчүн.

Чибиндәки ширниләри чыхарыб душтагбана верир. Душтагбан шир-
ниләри ачкөзлүклә сүзүб емәйә башлайыр.

С а й м а з

Бу нә дадлы шейдир, аман.
Ләззәтиндән доймур инсан.

А р а з

Емәмисән газ әтини,
Билмәйирсән ләззәтини!
Бир-бир ашыр кетсин, Саймаз!
Бу пай сәнә учуз олмаз.

Саймаз ширниләри ейиб гуртарыр, дәрман она тә'сир әдир. Сайыг-
ламаға башлайыр.

С а й м а з

Араз, сәнин буйнузун вар?
Дәвә кәлир гатар-гатар.
Айы ашыр ямачлары,
Өкүз кәзир ағачлары,
Әшшәк чыхыр нәрдивана,
Хан бәнзәйир кәркәдана!..

А р а з

Бу сон сөзүн чох доғрудур.

Араз кетдикчә Саймаза яхынлашыр

С а й м а з

Яхынлашма, узагда дур.
Көйдә сүзүр сәксән гартал!
Мәңи сәнми алдатдын, ал!

Саймаз хәнчәрини чыхармаг истәйиркән ерә йыхылыр.

А р а з

Сәнә демәдимми екәбаш Саймаз
Кәтирдийим о пай чох учуз олмаз!
Араз фит чалыр, Күлбәниз кәлир
Нәрифи йыхмышам, дурма, Күлбәниз
Фүрсәти гачырмаг олмаз, кәрәк биз,
Тезликлә әкиләк, иши дуярлар.

Араз вә Күлбәниз Саймазын чибләрини ахтармаға башлайырлар.
Күлбәниз Саймазын голтуг чибиндән ачарлары тапыр, севинәрәк
Араза кестәрир.

К ү л б ә н и з

Бахтымыз кәтирди, будур ачарлар!

Араз ачарлары алыр, тез һәбсхананын гапысыны ачыр. Күлназы
чыхарыр.

К ү л н а з

Кимсиниз, сөйләйин, гәсдиниз нәдир?
Ай чаным, енә дә бу нә фитнәдир?

А р а з

Горхма, биз Аязын достуюг, Күлназ!
Тез ол, дурма гачаг, гардашын Аяз
Тәһлүкә ичиндә галмыш... Гая хан
Сөз вериб өлдүрсүн ону.

К ү л н а з

Аһ... Аман!
Көзүмүн ишығы, меһрибан гардаш,
Сәнәми гыйырлар? Тез гачаг, бирбаш!
Аязы гуртараг вахтсыз өлүмдән.

А р а з

Кедәк, чан гуртармаз дүшмән олимдән!

(Кедирләр)

Пәрдә

ҮЧҮНЧҮ ПӘРДӘ

Кезәл бир чәмәнлик. Нәр тәрәф бәнөвшә, лалә, ясәмән вә башга
чичәкләрлә долудур. Көз бахдыгча бир чичәк дәнизи көрүнүр.
Чичәкләрин үстүндә кәпәнәкләр учушур. Ағачлар әтрафа кәлкә
салмыш, гаялардан биллур сулар ахыр, ағачларда гушлар өтүр.
Күнәш батмагдадыр. Күнәшин гызыл шәфәгләри чичәкләрә башга
бир ләтафәт верир. Аяз дахил олур, әтрафы сейр әдир.

А я з

Бу нә ярашыглы, фүсункар чәмән?
Бәзәйиб нәр яны нәркиз, ясәмән.
Ахыр дәрәләрдән күмүш булаглар,
Баш-баша верибдир думанлы дағлар.
Йүксәлиб көйләрә сәрв ағачлары,
Өпүр биллур сулар көй ямачлары.

Һәр көзәл бәнөвшә, һәр гызыл лалә
Бәнзәйир бир инчә ше'рә, хәялә...
Бурда нә сарай вар, нә һөкмүран вар!

Ч и н а р

(ағачларын далындан чыхыр)

Чинар пәһливандыр бурда һөкмүдар.
Янылма, саһибсиз дейил бу чәмән!
Сөйлә сән нәчисән?

А я з

Бир йолчуям мән!
Пәһливан этмәсә әкәр ә'тираз
Бурда әйләнәрдим, йорғунам бир аз.

Ч и н а р

Хейр, нә ә'тираз, әйлән, е, ич, кәз!
Ялныз дар көзлүләр гонағы севмәз.
Әвин чичәйидир, күлүдүр гонаг!

А я з

Чох сағ ол!

Ч и н а р

Кәл инди биз бадә вураг!

*Аяз вә Чинар яшыл бир ағачын көлкәси алтында отурурлар. Бир-
ики гәдәһ шәраб ичирләр. Емәк ейирләр, Чинар түгәйини һәйбә-
синдән чыхарыр.*

Ч и н а р

Бир гәдәр дә сәнә ней чалым, динлә!

А я з

Чал достум, белә күн аз дүшәр әлә!

(Чинар кәсмә шикәстә чалыр)

А я з

Башга мөлаһәт вар нейин сәсиндә,
Бизим доғма юрдун шикәстәсиндә.

Ч и н а р

Һансы обадансан, һансы элдәнсән?

А я з

Гарабағ элиндән.

Ч и н а р

Билдим, демәк сән
Аяз пәһливанын элиндәнсәнмиш?

(әтрафа)

Бу һәриф мәнимчүн лап көйдән энмиш.
Һәр иши өйрәннәм.

(Аяза)

Сөйлә, пәһливан!
Гәһрәман Аязы сән таныйырсан?

А я з

Бир аз таныйырам, нечә?

Ч и н а р

О алчаг
Мәним дүшмәнмидир, дүняда анчаг!
Бу дәли көнлүмдә бир диләйим вар.

А я з

Нәдир о арузун? Ач сөйлә, Чинар!

Ч и н а р

О диләк Аязы мәнв әйләмәкдир!

А я з

Мәнчә бу олдугча кичик диләкдир!
Ону өлдүрмәйә нә вар?

Ч и н а р

Пәһливан!
Әлимә кечмәйир о хаин инсан.

Ким онун элини версә элимә,
Санарам су сәпди одлу көнлүмә!

Аяз

Нечин бәсләйирсән сән она нифрәт?

Чинар

Чүнкү газанмышдыр дөйүшдә шөһрәт.

Аяз

Ким Аязы тутуб кәтирсә сәнә
Она нә верәрсән?

Чинар

Аязы мәнә
Тәслим эләйәнә яшыл зүмрүддән
Фүсункар бир хәнчәр бағышларам мән.

Аяз

(Әтрафа)

Нә гәрибә хәял, нә горхунч әһвал...

(Чинара)

Үрәйим сыхылды, бир аз да ней чал!

(Чинар ней чалыр)

Аяз

Яндырыр бейними одлар, аловлар...
Дейәсән чох бөйүк һәрарәтим вар?
Нәбзими тут, йохла!

(Чинар Аязын нәбзини тутур)

Аяз

Овчунда ки, әл
Аязын элидир, һайды, дурма, кәл!
Бу гылынч, бу галхан, бу ох, бу каман!
Бу Аяз пәһливан, бу сән, бу мейдан!

Чинар

(ачыгылы)

Сәни ахтарырды көйләрдә Чинар
Ердә дүшдүн элинә, талеи вар.
Сәни бу мейдана кәтириб әчәл!

Аяз

Чох мейдан охума, икид оғлан, кәл
Гылынч мәсәләни һәлл әдәр анчаг!

Аяз гылынчыны чәкир, Чинар да гылынчына әл атыр. Гылынчлар сынынчая гәдәр чарпышырлар. Сонра күләшмәйә башлайырлар. Хейли күләшәндән сонра Аяз Чинары ерә вурур, хәнчәрини чыхарыб онун башыны кәсмәк истәйир.

Чинар

Доғрудан да Аяз, гочагсан, гочаг!
Мәни өлдүрмәкчин әтмә кәл тәләш.
Яшадыгча олаг яхын дост, гардаш!..

Аяз

Чох шүкүр, эшитдим сәндән бу сөзү.
Күлдү талеимин, бахтымын үзү!

(Чинары бурахыр)

Әл верәк, бу күндән биркә чалышаг.
Һагсызы мәһв әдиб, зүлмү биз йыхаг.

Әл вериб, гучаглашырлар. Бу заман һава гаралыр кечә чөкүр.

Аяз

Атыб һәр тәрәфә гаранлыг пәнчә,
Чөкүбдүр әтрафа дәрин бир кечә.
Йорғунуг, кәл бурда динчәләк бир аз.

Чинар

Доғрудур, кәл бир аз узанаг, Аяз.
Һәр икиси узаныб ятыр. Бу заман Гая хан кәлир.

Г а я х а н

Көйләри бүрүйүб гаты бир зүлмәт.
Дәриң бир юхуя далыб тәбиәт!
Ай чыхынча бурда галмалыям мән.

Гая хан бир даш үстүндә отуруп. Бир аз сонра чичәкликдән ай доғур.

Одур һа, ай доғду чичәкликләрдән,
Сачды ямачлара, дағлара ишыг,
Сәрв ағачларына верди ярашыг.
Азачыг кәзишим, көнлүм ачылсын,
Гаранлыг руһума ишыг сачылсын!

Гая хан әтрафы кәзир. Көзү ики нәфәр ятмыш адама саташыр.
Яхынлашыб диггәтлә онлара бахыр.

Г а я х а н

Кимдир кечә вахты бурда ятанлар?
Аһа, бу Аяздыр, тале олду яр!
Дүшмән ятмыш ердә кечди әлимә.
Нәһайәт говушдум мән әмәлимә!
Артыг шәрәф мәним, шөһрәт мәнимдир!
Сәркәрдәлик мәним, һөрмәт мәнимдир!
Аязла достуну батырыб гана,
Кедиб әһвалаты билдиррәм хана.
Фүрсәти гачырма, Гая хан, кет, вур!

Хәнчәрини сыйырыб Аяза яхынлашанда Чинар ериндән сычрайыр.
Она һүчүм эдир.

Ч и н а р

Кими өлдүрүрсән, алчаг хаин, дур!
Һәддини билдиррәм!

Аяз ояныр, Гая ханла Чинарын чарпышдығыны көрүр.

А я з

гә олмуш, нә вар?
Нечин чарпышырсан бунунла Чинар?

Ч и н а р

Кеч дурмуш олсайдым юхудан бир аз.
Бизи өлдүрәрди бу хаин.

Г а я х а н

Аяз!
Бунун сөзләринә әсла инанма,
Алчаг ялан сатыр сәнә, алданма!
Сәни ятмыш ердә өлдүрәчәкди,
Мән кәлиб етишдим, сәндән әл чәкди.

А я з

Кимин сөзләринә инаным, һейһат!?
Бунларын һанкысы алсын мұкафат!
Һәгигәт бүрүнүб гаранлыглара,
Горхуңч зүлмәтләре, думанлыглара.
Гая хан бир шөһрәт, шөвкәт дүшкүнү,
Бөйүклүк дүшкүнү, сәрвәт дүшкүнү...
Чинар да дүшмәнди мәнә, индичә
Савашдыг, барышдыг...

Г а я х а н

Пәһливан, мәнчә
Бу иш о гәдәр дә дейил гаранлыг.
Дәриндән дүшүнсән әкәр бир аңлыг
Биләрсән хәянәт онундур аңчаг,
Сәнә дүшмән олуб чүнкү бу алчаг!

Ч и н а р

Хаинин сөзүнә уйма, инанма!
Мән элә чинайәт этмәрәм әсла.

(Гая хана)

Сәнсән хәянәткар!

Г а я х а н

Сәнсән фитнәкар!

Ч и н а р

Сәнин сифәтиндә шейтан хәтти вар!

А я з

Доғрудан нә гәдәр чыхылмаз бир йол!?

Ч и н а р

Пәһливан, мүгәссир будур, әмин ол!

Г а я х а н

Кәләклә яханы гуртарма әлдән.
Утан бәсләдийин чиркин әмәлдән!

Бу һалда Күлназ, Араз, Күлбәниз дахил олулар.

Кү л н а з

(Гая хана)

Сән утанмалысан, азғынын бири!
Хатырла вердийин ганлы сөzlәри.
Боюна бичилиб сәнин хәянәт!

Ч и н а р

Гоймадым баш тутсун лакин чинайәт.

А р а з

Бу алчаг сарайда сөз вериб, Аяз
Кизлин кәлсин, сәни өлдүрсүн...

Г а я х а н

(Гылынчына әл атараг)

Араз!

А я з

Әтдийин хәянәт ачылды артыг,
Икидсән кәл мәним мейданыма чых!

(Гая хан Аяза һүчүм әдир)

Ч и н а р

Оғрулар ахтарар горхунч гаранлыг!
Сәндә тапылсайды бир гәһрәманлыг.
Тутгун кечәләрден ярдым уммаздын.
Инди ки, өзүнә сән мөзар газдын
Тут кәлди!

Чинар Гая ханы вурмаг истәркән Аяз мане олу.

А я з

Пәһливан, бир яна чәкил!
Сәнин вурушмағын мүнасиб дейил.
Гая ханла өзүм вурушум кәрәк!

Аяз гылынчыны чәкир, Гая ханла дөйүшүр, ону яралайыр.

Г а я х а н

(Йыхыларкән)

Мәһв олдум!

А р а з

Хаинин өлүмдүр сону!

(Гая хан өлүр)

А я з

Көтүрүн, мейдандан рәдд әдин ону!

(Чинара)

Мәним гүсуруму бағышла, Чинар!

Ч и н а р

Сәндә гүсур йохдур, одур тагсыркар.
Сәни алдатмаға чалышды алчаг,
Достларың вахтында етишди анчаг.

А я з

(Араза)

Чох сағ ол, бөйүк иш көрмүсән, Араз!

А р а з

Достлуг вәзифәмдир бу мәним, Аяз!

А я з

Данышын бир көрәк, сарайда нә вар?

Кү л н а з

Сарайда фитнәләр.. Залым һөкмүдар

Үч нәфәр кәндлини батырды гана,
Мәни дә кәндәрди горхунч зиндана.

(Аразкилә ишарә илә)

Бунлар чыхардылар мәни мәнбәсдән,
Йохса гуртармаздым дәмид гәфәсдән!
Өлкәмиз дөнмүшдүр хәрабәзара,
Кәндләр гәбристана, әвләр мөзара.
Элләр чана кәлир, үсян далғасы
Һәр яны тутмушдур!

Аяз

Илан ювасы
Сарайлар учулуб алт-үст олмалы!
Элләр һүгүгуну әлә алмалы.
Дурмайын, һәрәниз кедин бир кәндә!
Бу яхын заманда кәлирәм мән дә.
Күтләни топлайын, әл һазырлашсын,
Һәр ян далғалансын, сел кими дашсын!
Бирликдә сарая һүчүм әдәк биз,
Ачсын, чичәкләнсин диләкләримиз!
А достлар! Индисә айрылаг бурдан,
Мән кедим ишимә.

Күлназ

Йох, һеч бир заман!
Сәндән айрылмарам гардашым, Аяз!
Мән дә кедәчәйәм.

Аяз

Сән гайыт, Күлназ!
Ялһыз кетмәлийәм о горхунч ерә.
Мән кәрәк тәк һүчүм әдим ширләрә!
Башга адам кетсә позулар ишләр.
Бүтүн әмәкләрим һәдәрә кедәр.

(Чинара)

Азадлыг уғрунда гылынч вурмағы,
Ганлы һөкмүдара гаршы дурмағы
Истәйирсән әкәр, бунларла сән дә
Йолдаш ол, гардашым Чинар! Кет кәндә!

Чинар

Зүмрүд ямачлара алышмышам мән,
Айрыла билмәрәм бу чәмәнликдән!

Аяз

Өзүн бил!

(Аразкилә)

Йолдашлар, кедин, яхшы йол!

Һамы

Кет шанлы гәһрәман, кет, мүзәффәр ол!

Пәрдә

ДӨРДҮНЧҮ ПӘРДӘ

*Кениш бир чөл. Ялһыз сағ тәрәфдә бир палыд ағачы, ағачда симурғ гушунун ювасы. Сол тәрәфдә кичик бир алачыг. Узагда йүксәк дағлар. Гаф дагы көрүнүр. Дағын зирвәсиндән көйә түстү галхыр. Аяз сәһнәйә дахил олур.

Аяз

Һәр тәрәф учурум, һәр ян дағ-дәрә.
Нә гәдәр һейбәтли, горхунч мәнзәрә!..
Инсан оғлу бура кәләрми, һейһат.
Бизи сүрүкләйир һәр яна һәят!

Ағачдан чивилти сәси кәлир. Аяз диггәтлә бахыр. Бир шаһмарын ағача дырмашдығыны көрүр.

Бу көрдүйүм нәдир, зәһәрли шаһмар!
Демәк һәр тәрәфдә азғын залым вар.
Шаһмар һөкмүрандыр, һөкмүран илан,
Белә һагсызлыгы көрдүйүм заман
Түкләрим үрпәир, кәрәк шаһмары
Өлдүрүм, гуртарым языг гушлары!

Оху камана гоюб атыр. Шаһмар ағачдан ерә йыхылыр.

Одур, бах, мәнв олду, ган ичән хан да
Бир күн боғулачаг төкдүйү ганда.
О күн яхындадыр, дейил чох узаг!
Мәтанәт лазымдыр бу ишдә анчаг!

(Бир гэдэр ирэллэйир)

Артыг йорулмушам, динчэлим бир аз,
Истидэ бу гэдэр йол кетмэк олмаз...

Аяз хэмэн ағачын дибиндэ ятыр. Бир аз сонра симурғ кәлир, ағачын дибиндэ Аязын ятдығыны көрүнчә кедиб бир даш кәтирир, онун башына салмаг истәйир. Бу һалда сол тәрәфдәки комадан бир гоча чыхыр, симурға яхынлашыр, эли илэ она бә'зи ишареләр верир. Гуш дашы бир тәрәфә атыб балаларынын янына кедир. Онлара дән вериб учур. Аяз көзләрини ачыр, башы үстүндә даянмыш гочаны көрүр.

Аяз

Бу нәдир, юхудур, йохса хәялдыр?
Өзүм дә билмирәм бу нечә һалдыр!
Башымын үстүндә даяныб инсан.

Гоча

Бу юху дейилдир, сөйлә, пәһливан,
Сәни атыб бура һансы далғалар?
Бу юрда кәлмәкдә нә мөгсәдин вар?

Аяз

Дөйүш мөгсәдилә кәлмишәм бура.
Бизим элләр дейир: бу чөл, бу сәһра
Уча Гаф дағынын этәйиндәдир,
О дағда йүзләрлә шир мәскән эдир.
Эзилсин пәнчәмдә кәрәк асланлар!
Горхунч әждаһалар, шаһмар иланлар...

Гоча

Бу иш чох чәтиндир, кәл бундан ваз кеч!
Башга мачәра тап, башга бир иш сеч.

Аяз

Инсанчүн һеч бир шей чәтин дейилдир.
Яры йолдан дөнән мәтин дейилдир!
Чәтинлик үмидсиз этмәз инсаны.

Гоча

Ағыллы зарафат санмаз туфаны!
Горх сәни көзләйән фыртыналардан,
Дағдакы шиддәтли борандан, гардан!

254

Аяз

Горху ачизләрчүн яраныб анчаг,
Гая учулан күн гопар тоз-торпаг!
Мән йолдан дөнмәрәм, лакин, сөйлә сән
Ай баба нә заман бура кәлмисән?
Мәскәнин һарадыр, юрдун һарадыр?..

Гоча

(комасына ишарә эдир)

Юрдум о гаралан кичик комадыр.
Ушагкән дүшмүшәм мән бу ерләрә,
Мәскәним олмушдур бу дибсиз дәрә!..

Аяз

Баба, Гаф дағына кетмәйә бурдан
Чохму мәсафә вар?

Гоча

Бәли, пәһливан!
О горхунч дағлардыр ширләр ювасы.
Дәһшәтлидир о ерләрин һавасы!
О даға учмагчын ганад лазымдыр,
Яхуд әфсанәви бир ат лазымдыр.
Сәнинсә нә атын, нә ганадын вар,
Одур ки, үзүнә бағлыдыр йоллар!

Аяз

Баба, сән көмәк эт мәнә бу ишдә,
Әкәр галиб кәлсәм мән бу дөйүшдә!
Миннәтдар оларам сәнә үрәкдән.

(Бу һалда симурғ гушу кәлир)

Гоча

Одур, симурғ гушу кәлди, бәлкә мән
Онун көмәйилә бир иш дүзәлтдим,
Сән көзлә, мән онун янына кетдим.

Аяз бир тәрәфдә даяныр, гоча симурға тәрәф кедир. Ишарә илә гуша бә'зи сөзләр анладыр. Симурғ ганадыны тәрпәдәрәк гочая чаваб верир. Гоча вә симурғ Аязын янына кәлирләр.

255

Г о ч а

Оғлум, гуш дейир ки, бу икид инсан
Үч кичик баламы ганлы дүшмандан
Гуртарыб, онунчүн мән сәһралара,
Сылдырым дағлара, көй дәрялара
Учмаға һазырам, белимә минсин!
Кетсин, истәдийи тәрәфдә энсин!

(Аяз севинчлә гушун белинә минир)

А я з

Севимли гуш, йүксәл!

Гуш йүксәлир.

А я з

(гочая дейир)

Баба, чох сағ ол!

Г о ч а

Гәһрәман өвладым, кет, уғурлу йол!

Сәһнәнин ишығы сөнүр, гуш дағын башына йүксәлир.
Ишыг яныр. Аяз гаянын дөшүндәки комая яхынлашыр, көрүр ки,
сүпүркә саггалын анасы ифритә гары отурмуш, газанда плов би-
шир. Аяз гарынын янына чатынча.

Г а р ы

Яхын кәлмә, сөйлә, кимсән эй инсан?!
Сүпүркә саггалдан мәкәр горхмурсан?!

А я з

Онун гатилийәм!

Г а р ы

Сус, өйүнмә чох!
Она ер үзүндә батан икид йох!
Сәни мән бу саат довшан эйләрәм,
Гәлбини охлара нишан эйләрәм!

А я з

Гәләт эләйәрсән!

256

Г а р ы

Ғәддини ашма!
Чәкин гәзәбимдән.

А я з

Чох чошуб-дашма.
Мәним горхум йохдур ширдән, пәләнкдән
Зәһәрли иландан, гурддан, нәһәнкдән...
Енмишәм чох икид гәһрәманлары,
Дөйүшдән дәм вуран пәһливанлары!
Пәнчәмдә гырылыб айылар, филләр
Эй гары, горхутмаз мәни бу дилләр!
Сөйлә, оғланларын һардадыр?

Г а р ы

Овда...

(Аязын көзү газана саташыр)

А я з

О нәдир?

Г а р ы

Пловдур!

А я з

Бурда плов да
Олурмуш...
Нә гәдәр әчайиб бир иш...

(гарыя)

Гары, сөйлә көрәк пловун бишмиш.

Г а р ы

Бишиб!

А я з

Бир габ кәтир, гой есин гонаг.

Г а р ы

Бу оғланларымын пайыдыр анчаг.

257

315-17

Аяз

Чох узун данышма!

Гары

Бу кәфкир, бу сән!

Әкәр күчүн чатса өзүн чәкәрсән.

Аяз едди батманлыг кәфкири кәтүрүр, газанын ағзыны ачыр, пловдан чәкиб ейир.

Гары

(нейрәтлә)

Ики бармагилә кәфкири алды,
Даг бойда газанын бөйрүнә чалды,
Бу икид пәһливан яманча шеймиш,
Гийлә кәрәк, йохса буна батмаз диш!

Көй курулдайыр, илдырым чахыр.

Аяз

Бу нәдир, енә дә чахыр шимшәкләр,
Илдырымлар ахыр, әсир күләкләр...

Гары

Оғланларым кәлир!

Бу заман Сүпүркә саггал гардашлары илә бәрабәр кәлир.

Сүпүркә саггал

О кимдир бурда?!
Нә чүр'әтлә кәлиб сеһирли юрда?!

Гары

(тез оғланларынын янына кедир)

Оғлум, тәһлүкә вар, буна диш батмаз.
Ағыллы өзүнү алова атмаз!
Биз кәрәк кәләклә өлдүрәк ону,
Йохса горхунч олар бу ишин сону!

Сүпүркә саггал

Нә тәһәр, қәләклә?

258

Гары

Эв учса әкәр

О дашын алтында әзилиб өләр!

Һәр иши кәрәсән кәрәк тәдбирлә,

Эвә кириң, бала, динмәйин һәлә,

Сонра бәһанәйлә чөлә чыхарсыз

Үч яндан тәпиклә әви йыхарсыз!

Аяз

(әтрафа)

Оғлуна нә исә деди бу гары,
Шүбһәсиз ки, вардыр бир оюнлары.
Айыг олмалыям бурда мән бир аз,
Дүшмәни оланлар гәфләтә уймаз!

(сүпүркә саггала яхынлашыр)

Дурма, кәл ворушаг!

Сүпүркә саггал

Һәлә йоргунам.

Плов биширибдир мәнимчүн анам,

Ачам, бу дәгигә кәлмишәм овдан.

Йохса чәкинмәрәм оддан, аловдан!

Аяз

Зәрәр йох, бир аз да көзләрем сизи,
Бундан да кәсәрәм бәһанәнизи.

Аяз комада отурур. Сүпүркә саггал комадан чыхмаг истәркән Аяз ондан габаг чыхыб тәпиклә команы учурур. Сүпүркә саггалын гардашлары команын алтында галыб өлүрләр.

Сүпүркә саггал

Мәним үрәймә сән чәкмисән даг.
Бу зәрбә һәддини билдирәр.

Аяз

Алчаг!

Һәр яна ишләтсән доланар, дилдир,
Бағырма, голунун күчүнү билдир!

17*

259

Сүпүркө саггал күрзү Аязын башындан вурмаг истөркөн Аяз күрзү онун элиндөн алып бир яна туллайыр. Нәр икиси бир-биринин яхасындан тутуб күлөшмөйө башлайырлар. Бу вахт ифритә гары элиндә алмас кими ити бир хәнчәр яваш-яваш яхынлашыб Аязын күрәйинә сапламаг истәйир. Көйдән бир ох сүзүб гарынын күрәйиндән дәйир. О ерә сәрилиб өлүр. Аяз сүпүркә саггалы йыхыр, онун башыны кәсмәк истөркөн. Сүпүркә саггал ялварыр:

Сүпүркә саггал

Кәл мәни өлдүрмә, язығам, Аяз!

Аяз

(кинайә илә)

Сүпүркә саггаллар өлүмдән горхмаз!

Сүпүркә саггал

Аяз, янылырсан, мән дә инсанам,
Ширванда ән адлы бир пәһливанам.
Сизин хаганыңыз бөйүк, Гадир хан
Бизим ханымыза язмышды фәрман;
Үч икид пәһливан көндәрсин бура,
Сәни бир тәһәрлә салсынлар тора.
Кәлдик, тәлә гурдуг бурда сәнә биз,
Лакин баш тутмады кәләкләримиз.

Аяз

Бәс бу узун саггал, бу гуйруг нәдир,
Неч башым чыхмайыр бу нә фитнәдир?

Сүпүркә саггал

Өкүз дәрисидир бу, истәсәм мән
Бир анда чыхарам горхунч чилдимдән.

Аяз

Чилдини дәйишмә, позулар буйруг
Сәнә чох ярашыр буйнузла гуйруг!

Гоча

(кәлир)

Пәһливан чох сағ ол, ендин дүшманы!

(комая ишарә эдир.)

Йыхдын бу горхулу, сирли команы.

Аязын көзү гочая вә ифритә гарынын өлүсүнә саташыр.

Аяз

Баба, сән дә кәлдин?.. Буну ким вурмуш?

Гоча

Көрдүм, бу ифритә гары гудурмуш,
Сән бу гудурғанла күлөшән заман
Сәнә һүчүм әдир гары архадан;
Көзүм думанланды, гәлбим сыхылды,
Она бир ох атдым, ерә йыхылды.

Аяз

Сағ ол, баба, бөйүк бир иш көрмүсән.
Сән мәнә енидән һәят вермисән!

Гоча

Бабан дейил, сәнин гардашынам мән.

Саггалыны чыхарыр. Чинар олдуғу мейдана чыхыр.

Инди таныдынмы?

Аяз

(сөвинчлә)

Чинар, сәнмисән?

(Гучаглашырлар)

Аяз

Сән һара, бу ерләр һара, ай Чинар?!
Бу нечә кәләкдир, сәндә аләм вар!

Чинар

Гардашым, сәфәрә чыхдығын заман
Демишдин, һамыңыз гайыдын бурдан.
Билирдим бу юрда тәк кәлсән әкәр
Башын чәкәчәкдир бәләләр, дәрдләр,
Онунчүн Күлназла кетмәдим мән дә,
Бәлкә инчидин дә бир аз гәлбиндә.

Гамыңыз кетдиниз, мән галдым орда.
Башга йолдан кәлдим бу сирли юрда.

Аяз

Өлүм пәнчәсинин ишкәнчәсиндән
Мәни хилас эдән, гуртаран сәнсэн!
Кәл кедәк, гардашым, заваллы гуллар,
Өмрүндә күлмәйән бәдбәхт йохсуллар
Бизи көзләйирләр, башлансын үсян!
Ханы йыхачагдыр горхулу туфан!

(Сүпүркә саггала ишарә илә)

Буну да апараг, Гадир хан көрсүн!

Чинар

Кәл кедәк, гой заман һөкмүнү версин!

(Чыхырлар)

Пәрдә

БЕШИНЧИ ПӘРДӘ

Бәрдә шәһәринин кәнары. Гаялар көйләрә йүксәлмиш, Гадир хан,
Гуш хан, дөрд-беш ә'ян вә бир нечә һөкәр даянмышлар.

Гадир хан

(гәзәб вә кәдәрлә)

Күлназ хилас олду дәмил гәфәсдән,
Бир чох дустаглар да гачды мәнбәсдән.
Икид Гая хан да ерә көмүлдү,
Дейирләр Сүпүркә саггал да өлдү!
О, кәлир дәншәтли илдырым кими,
Йүксәк бир дағ кими, сылдырым кими!
Галмамыш мәнә бир гуртулуш йолу,
Нәһайәт әлләрин бу пәләнк оғлу
Һечлийә чевирди тачү тәхтими.
Йох, бир дә сынайым кәрәк бәхтими!
Әмр әдин, газылсын дәрин хәндәкләр
Санчылсын хәндәйә ох, гылынч, хәнчәр...
Йыхылсын хәндәйә бурдан кечәндә!

Гуш хан

Бу көзәл тәдбири бәйәндим мән дә.
Бу саат дейәрәм, һөкәрләр кәләр

(янындакы ә'яна)

Сөйлә, кәтирилсин ох, гылынч, хәнчәр!

Ә'ян чыхыр. Аз сонра һөкәрләр ох, гылынч, хәнчәр кәтирилләр.
Араз да башга гияфәтдә һөкәрләрин арасындадыр.

Гадир хан

Диггәтлә өртүлсүн хәндәйин үстү,
Кәрәк янан оддан чыхмасын түстү!

Гадир хан, Гуш хан вә ә'янар чыхырлар, биринчи гул тәләсик ери
газымаға башлайыр.

Икинчи гул

Нә олмуш ай гочаг, нә тәләсирсэн?

Араз

Әзизим, дейәсэн чох одлусан сән?!

Биринчи гул

Нечә нә олмушдур?

Бөйүк һөкмүран

Чыхарар атаны көһнә мөзардан.

Араз

(Икинчи гула)

Билирсән ер нечүн газылыр, сарсаг?

Биринчи гул

Нәйимә лазымдыр...

Икинчи гул

Ай языг ушаг!

Одур ки, күндүзүн гара думандыр,
Көзләрин яшлыдыр, үрәйин гандыр.

Биринчи гул

Йохса ки, сән мәнән хош күн көрүрсән?

Мәнә ач гарнына өйүд верилсэн.

Сөзү чох узатма, билилсэн әкәр

Де көрәк ки, нечүн газылыр ерләр?

А р а з

Гой дейим, асланы тора салмагчүи.

Б и р и н ч и г у л

Ачыг де!

А р а з

Аязы бура салмагчүн!

Б и р и н ч и г у л

Айыг ол, айыг ол сус, бах, келэн вар!
Бизи йохламага келир э'янлар.

Күлназ вә Күлбәниз дахил олур. Онлар Аразы таныйырлар.

А р а з

Хош көрдүк көһнә достлар!

К ү л н а з

Хош көрдүк, сөйлә нә вар?
Хәндәк газырсан енә.

А р а з

Чох яхшы олуб мәнә
Тапшырыблар бу иши,
Йохса батарды киши.
Мәһв оларды!

К ү л н а з

Азғынлар!

А р а з

Сизин чәбһәдә нә вар?

К ү л н а з

Үрәкләр дөнүб гана.
Халг назырдыр үсяна!
Лакин силаһ чох аздыр.

А р а з

Горхма, кефимиз саздыр!
Бах дағ кими үст-үстә
Йығылыб дәстә-дәстә
Гылынч, галхан, хәнчәр, ох...
Кизләтмәйә ер дә йох.
Чағыр, кәлсин кәндлиләр,
Бу күн ахшама гәдәр
Силаһлансын, мүхтәсәр
Бизә дә палтар көндәр.

(Күлназ вә Күлбәниз чыхыр)

Б и р и н ч и г у л

Ада нә данышырсан
Нә үсян, нечә үсян?

А р а з

Ятмысан, ай балгабаг!
Ханын көзү чыхачаг!
Кейфи көк, дамағы саз,
Бу саат кәлир Аяз.
Кәндлиләр дә бир яндан
Ахышыб кәлир бу ан.
Күтлә дөнүб туфана.
Назырлашыб үсяна!

Б и р и н ч и г у л

Бәс мән нейләйим, Араз?

А р а з

Нечә нейләйим, ганмаз,
Силаһ ал, гошул халга!

Б и р и н ч и г у л

Мән дә олдум бир далға,
Гошулдум о туфана,
Гүчүм эйләдим хана!

Биринчи гул ердән бир хәнчәр көтүрүб белинә бағлайыр. Бир кәнд-
ли кәлиб силаһ көтүрүб кедир. Онун ардынча башгасы кәлир. Бе-
ләликлә арды кәсилмәдән кәндлиләр кәлиб силаһ көтүрүб кедирләр.

А р а з

Тез олун, тез көтүрүн,
Ян күчөдөн өтүрүн!

Силаһлар гуртарандан сонра келиш-кедиш чэкилир. Э'янлардан би-
ри дахил олур.

Э'я н

Дурмайын бош-бошуна!
Чумун тез иш башына!

А р а з

Чохдан битмишдир ишләр.
Горхаг дейилсэн экәр,

(Үстү ени торпагла өртүлмүш ерә ишарә эдир)

Кәл бу ерә аяг бас,
Анан тутсун сәнә яс!

Б и р и н ч и г у л

Нә, кишисән аяг гой,
Тутулсун сәнинчүн той.

Э'ян чыхыр. Күлназ ики дәст палтар кәтирир.

Э'я н

Я кор гуоя дүшәр,
Я ағылсыз... мүхтәсәр
Мән гачдым муштулуға,

(Әлини гарнына вурур)

Бир шей кирсин тулуға!

Э'ян горхудан аддым атмаға чәсарәт әтмир, кери чэкилир.

А р а з

(биринчи гула)

Союн, юбанмаг олмаз!

Б и р и н ч и г у л

Союнмаг нечүн, Араз?

А р а з

(палтарлары она верир)

Сөзү узатма, ай кей!
Тез ал, бу палтары кей.
Чатынча хана хәбәр
Алчаг чәллад көндәрәр,
Асарлар ашымызы,
Кәсәрләр башымызы.
Бизик газыян ери,
Кизләтмәкчүн бу сирри
Кәрәк биз батаг ерә.
Билдинми, ай һейвәрә?

Б и р и н ч и г у л

Ай ханын дили янсын.
Тачы-тахты одлансын!

Тез союнуб тәзә палтарлары кейинирләр. Күлбәниз бир дәстә кәнд-
ли илә дахил олур. Кәләнләрин ичәрисиндә гадын, ушаг вә ики
ашыг да вар. Мусиги чалыныр, һамы ойнайыр.

К ә н д л и л әр

Яшасын эл гәһрәманы,
Әлин шанлы пәһливаны!

Гызлар, оғланлар ойнайырлар, рәгс битдикдән сонра

А р а з

Эл сөзүндә, эл сазында ярашыг вар!
Арамызда ики маһир, шән ашыг вар,
Охусунлар бизимчүн бир эл нәгмәси.

К ә н д л и л әр

Тутсун ери-көйү шән маһны сәси!

Г а ш ы г

Мәним чаным гурбан әлә!
Мән сазымы алдым әлә.

П а ш ы г

Мән дә алдым, кәл дейишәк!

І а ш ы г

Кәл дейишәк, гой күл—чичәк
Сәсимиздән далғалансын,
Шән көнүлләр һавалансын!

ІІ а ш ы г

Сәндән хәбәр алым, ай ашыг Элдар
О нәдир ки, инчиләри парылдар?
О нәдир ки, алов сачар курулдар?
О нәдир ки, булаг кими шырылдар?

І а ш ы г

Сәнә хәбәр верим, ай ашыг Гурбан,
О көйдүр ки, удлузлары парылдар,
О шимшәкдир алов сачар, курулдар,
Көзәл сәсдир булаг кими шырылдар.

ІІ а ш ы г

О нәдир ки, вар хош рәнки, гохусу?
О нәдир ки, кечә кәлмәз юхусу?
О кимдир ки, йох инсанлыг дуйғусу,
О кимдир ки, һеч кәсдән йох горхусу?

І а ш ы г

О, чичәкдир, вар хош рәнки, гохусу,
Ярасадыр кечә кәлмәз юхусу,
Гадир ханда йох инсанлыг дуйғусу,
О, Аяздыр кимсәдән йох горхусу.

Кәндлиләр

Сағ ол ашыг, вар ол ашыг!

Ханын нөкәрләриндән икиси чамаат арасында кәзиб бу сөзләри эшидир.

Биринчи нөкәр

Эшитдинми? Дурма кедәк!

Икинчи нөкәр

Кедәк, хана хәбәр верәк!

Кедирләр, бу заман Аяз вә Чинар кәлир. Сүпүркә саггалы да зен-
чирдә кәтирләр. Кәндлиләр Аязы севинчлә гаршылайырлар.

А р а з

Элин гәһрәманы Аяз, вар олсун.
Дүнялар дурдугча бәхтияр олсун!
Бөйүк зәфәрләрлә гайыдыб кери,
Туфандан гуртарыр бизим элләри.

Һ а м ы

Вар олсун севимли, гәһрәман Аяз!
Элин шанлы оғлу, пәһливан Аяз!

А я з

Мәнә эл олмушдур а достлар, арха,
Чошгун сел олмаса су кәлмәз арха!
Элләрин гүввәти гопарар дағы,
Кәлин әлбир олаг, диз чөксүн яғы!

Кәндлиләр

Кәлин әлбир олаг, диз чөксүн яғы!
Дәрддән азад олсун вәтән торпағы!

Гадир хан, Гуш хан, э'янлар кәлир. Гадир хан һийлә илә Аяза янашараг.

Г а д и р х а н

Гәһрәман эвладым, бу бөйүк зәфәр
Силди үрәймдән ағыр гәм, кәдәр.

А я з

Гурдугун һийләләр етәр, ярамаз!
Уймаз әфсунуна эл оғлу Аяз.

(гылынчыны чәкәрәк)

Залымларын һаггы гылынчдыр анчаг.
Ганлы сарайларын алт-үст олачаг!

(Гадир хан да гылынчыны сыйырыр)

Г а д и р х а н

Мәним дә гылынчым, адамларым вар.
Һәр етән ушагдан горхмаз һөкмүдар!

Г у ш х а н

Дүнөн кәндән чыхмыш сүдәмәр чаға
Кәлиб Гадир хана зәрбә вурмаға.

Гуш хан вә ә'янар гылынчларыны чәкирләр. Чинар, Араз Күлбә-
низ, Күлназ вә кәндиләр дә гылынчларыны чәкирләр. Гызгын де-
йүш башланыр. Сүпүркә саггал да бир гылынч көтүрүб кәндиләр-
лә вурушур. Аяз Гадир ханы, Араз Гуш ханы, Чинар Сүпүркә саг-
галы, кәндиләр исә ә'яналары өлдүрүрләр. Усянчылар галиб кәлир-
ләр. Намы Аязын башына топланыр.

А я з

Достлар! Нәр кечәнин бир күндүзү вар!
Йохсул кәндиләри инчидән ханлар
Богулуб мәнв олду төкдүйү ганда;
Икидләр вурушсун кәрәк нәр янда.
Биринчи аддымдыр бу күнкү зәфәр,
Нәлә габагдадыр гәти дөйүшләр!
Бир күн өз һөкмүнү верәчәк заман,
Нә сарай галачаг, нә дә ки, зиндан!

Зәфәр маршы чалыныр.

Пәр дә

Бакы, 1936.

КИТАБЫҢ ИЧИНДӘКИЛӘР

ШЕИРЛӘР

Сәһифә

Рубаиләр	5
Шанлы партиямыз	10
Вәтән нәғмәси	11
Бизим әлләр	12
Гәһрәман	14
Элдарын мәктубу	16
Минкәчевир	18
Нефтчиләр	19
Ана	21
Баһар кәлиб	22
Өлкәмизин сәһәри	23
Комсомол маршы	25
Кәзәлдир	26
Сәһәр	27
Ахшам	28
Эшгин мәнә әзиздир!	29
Хумар көзләр	30
Нә заман ки	31
Инад	32
Гошма	33
Бәнзәтмә	34
Өмүр күнәшим	35
Гүрүр	36
Марал	37
Сәнәгин сирри	39
Көй-кәлдән лөвһәләр	41
Хатират	42
Бузовнада	43

ПОЭМАЛАР ВӘ ӘФСАНӘЛӘР

Балыгчылар	47
Интизар	70
Нәркиз	88
Чейран	110
Көйәрчин	119

П'ЕСЛӘР

Зәфәр	125
Севки	169
Аяз	227

Гу
низ
йү
лө
гал

Редактору *И. Солтан*
Рәссамы *Ә. Дадашов*
Бәдii редактору *М. Асланов*
Техники редактору *М. Зейналзаде*
Корректору *Б. Зейналова*

С. Ибраһимов
Иығылмаға верилмиш 7/VI 1957-чи ил. Чапа имзалан-
мыш 22/VII 1957-чи ил. ФГ 16636. Кағыз форматы
84×108^{7/32}. Физики чап вәрәги 8,5+^{1/16} яп. шәк.
Шәрти ч. в. 14,27. Учот-нәшр. вәрәги 12,5+1 яп. шәк.
Сифариш 315. Тиражы 5000.
Гиймәти 6 ман. 70 гәп., чилди 1 ман.

Азәрбайчан Девләт Нәшрийяты, Бақы,
Һүсү һачыев күчәси, № 6

Азәрбайчан ССР Мәдәнийәт Назирлийинин
„Гызыл Шәрг“ мәтбәәси,
Бақы, Һәзи Асланов күчәси, 80.

87013

000000004843

